

Regeringens proposition

1977/78: 75

med förslag till ransoneringslag m. m.;

beslutad den 8 december 1977.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag, som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll ovannämnda dag.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

STAFFAN BURENSTAM LINDER

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en ny ransoneringslag som skall ersätta allmänna ransoneringslagen (1954: 280). Den nya lagen, som är en fullmaktslag, träder automatiskt i tillämpning om riket kommer i krig. I andra krissituationer får regeringen sätta lagen i tillämpning. Ett beslut härom skall inom viss tid underställas riksdagen för prövning. Den nya lagen skiljer sig från allmänna ransoneringslagen bl. a. genom att den har utformats så att skilda typer av försörjningskriser skall kunna bemästras utan att särslagstiftning skall behöva tillgripas. Sålunda kan lagen sättas i tillämpning då försörjningssvårigheter har uppstått till följd av någon extraordinär händelse som har inträffat inom landet, s. k. inre kris.

1 Förslag till

Ransoneringslag

Härigenom föreskrives följande.

Inledande bestämmelser

1 § Kommer riket i krig, träder 6—9 §§ i tillämpning.

2 § Regeringen får föreskriva att 6—9 §§ helt eller delvis skall tillämpas från tidpunkt som regeringen bestämmer,

1. om riket är i krigsfara,

2. om det till följd av krig eller av krigsfara vari riket har befunnit sig eller av annan utomordentlig händelse föreligger knapphet eller betydande fara för knapphet inom riket på förnödenhet av vikt för totalförsvaret eller folkförsörjningen.

Föreskrift enligt första stycket 2 skall avse viss tid, högst ett år varje gång.

3 § Föreskrift enligt 2 § första stycket skall underställas riksdagens prövning inom en månad från det den utfärdades eller, om riksmöte ej pågår, från början av närmast följande riksmöte. Sker ej underställning eller godkänner riksdagen ej föreskriften inom två månader från det underställningen skedde, upphör föreskriften att gälla.

4 § Upphör riket att vara i krig eller i krigsfara som har föranlett föreskrift enligt 2 § första stycket 1, skall regeringen föreskriva att 6—9 §§ ej längre skall tillämpas. Dock får regeringen, om förutsättningar härför finns, i stället föreskriva att de skall tillämpas med stöd av 2 § första stycket 2.

5 § Vid tillämpning av denna lag och med stöd av lagen meddelade föreskrifter skall tillses att den vars rätt beröres icke lider större förfång än som är nödvändigt.

Beslut enligt 13 § 1 får ej utan tvingande skäl meddelas i fråga om förnödenhet, som näringsidkare oundgängligen behöver för sin näring.

Reglering av handel m. m.

6 § Om det är nödvändigt för hushållning med förnödenhet som är av vikt för totalförsvaret eller folkförsörjningen, får regeringen föreskriva att förnödenheten

1. under viss tid icke får saluhållas, utbjudas mot vederlag, överlätas eller förvärvas,

2. får saluhållas, utbjudas mot vederlag, överlätas eller förvärvas endast i den ordning och på de villkor som föreskrives av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer,

3. får användas endast för de ändamål, på de villkor och med de

begränsningar som föreskrives av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

Föreskrift enligt första stycket får meddelas även i fråga om annan förnödenhet, om det behövs för att reglering som där avses skall kunna tillfredsställande kontrolleras.

Föreskrift enligt första stycket 1 eller 2 i fråga om överlåtelse av viss förnödenhet gäller även näringsidkares uttag av förnödenheten ur rörelsen, om ej annat föreskrives av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

7 § Om det är nödvändigt för hushållning som avses i 6 § eller för kontroll av reglering enligt 6 §, får regeringen föreskriva att viss förnödenhet icke får frambringas, tillverkas, beredas, användas eller yrkesmässigt köpas eller säljas av annan än den som har fått tillstånd därtill av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

Särskilda avgifter

8 § Om det är nödvändigt för att tillgodose behov av förnödenhet som är av vikt för totalförsvaret eller folkförsörjningen, får regeringen föreskriva att clearing skall ske för utjämning av priserna på förnödenheter av samma eller likartat slag, som införes till riket, eller av priserna på förnödenhet, som införes till riket, och förnödenhet av samma eller likartat slag, som frambringas, tillverkas eller beredes inom riket.

Med clearing avses i första stycket att i vissa fall avgift (clearingavgift) skall erläggas och i andra fall bidrag (clearingbidrag) skall utgå för förnödenhet, som införes till riket eller som frambringas, tillverkas eller beredes inom riket. Regeringen bestämmer grunderna för hur avgift och bidrag skall beräknas.

Om särskilda skäl föreligger, får clearing avse även förråd av förnödenhet som finns inom riket när föreskriften om clearing träder i kraft.

9 § Om det är nödvändigt för att tillgodose behov av förnödenhet som är av vikt för totalförsvaret eller folkförsörjningen, får regeringen föreskriva att avgift (prisutjämningsavgift) skall erläggas för förnödenhet som utföres ur riket. Regeringen bestämmer grunderna för hur avgiften skall beräknas.

10 § Regeringen får meddela föreskrifter om restitution av och befrielse från clearingavgift och prisutjämningsavgift.

11 § Riksdagen bestämmer hur överskott som kan ha uppstått vid clearing skall användas.

Erlagda prisutjämningsavgifter skall överföras till en fond. Fondens medel skall enligt regeringens närmare bestämmande tillföras näringsgren som har berörts av föreskrift om prisutjämningsavgift.

Inlösen

12 § Har regeringen på grund av knapphet eller befarad knapphet på viss förnödenhet meddelat föreskrift enligt 6 eller 7 § i fråga om den förnödenheten, kan ägare av sådan förnödenhet ansöka att hans förråd av förnödenheten skall inlösas. Ansökan ställes till regeringen men ges in till länsstyrelsen.

Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer skall inom en månad från det ansökningen gavs in besluta i fråga om inlösen av förnödenheten för statens eller annans räkning. Har i fall, då inlösen ej sker, föreskrift enligt 6 eller 7 § i betydande mån begränsat ägarens möjlighet att tillgodogöra sig värdet av förnödenheten och har föreskriften för ägaren medfört men, som ej är ringa, skall bestämmas att förnödenheten får av ägaren överlätas eller användas utan hinder av vad som har föreskrivits med stöd av 6 eller 7 §.

Förfogande

13 § Är 6 § i tillämpning och är det oundgängligen nödvändigt för att reglering som där avses skall kunna genomföras, får regeringen eller myndighet, som regeringen bestämmer, genom beslut om förfogande för statens eller annans räkning i särskilt fall ålägga

1. näringsidkare, vilken i sin rörelse äger förnödenhet som omfattas av regleringen, att avstå förnödenheten,

2. näringsidkare, som i sin rörelse äger eller innehar fastighet, gruva, byggnad, industrianläggning eller annan anläggning eller transportmedel, arbetsmaskin eller liknande, att utöva verksamhet för eller på annat sätt medverka till framställning av förnödenhet, som omfattas av regleringen, i den mån det kan ske inom ramen för hans vanliga verksamhet,

3. näringsidkare, som i sin rörelse äger eller innehar lageranläggning, att förvara förnödenhet som omfattas av regleringen,

4. näringsidkare, som i sin rörelse äger eller innehar transportmedel, att ombesörja transporter.

14 § Är 6 § i tillämpning och kan beslut om förfogande antagas bli nödvändigt beträffande viss egendom, får regeringen eller myndighet, som regeringen bestämmer, i avvaktan på sådant beslut förbjuda näringsidkaren att överlåta, förbruka, skada, gömma undan eller föra bort egendomen (dispositionsförbud).

Har ej beslut om förfogande meddelats och blivit gällande mot näringsidkaren inom en månad från det dispositionsförbud enligt första stycket beslutades, upphör förbudet att gälla mot honom. Föreligger särskilda skäl, kan dock myndighet som har meddelat förbudet förlänga tiden med högst en månad.

15 § Näringsidkare som avses med beslut om förfogande eller dispositionsförbud är skyldig att vårda egendomen samt att, om det påfordras, avlämna förnödenhet som skall avstås enligt beslut om förfogande. Tid och plats för avlämnande fastställs av den myndighet som har meddelat beslutet eller av myndighet som regeringen bestämmer.

Kan näringsidkaren icke tillfredsställande fullgöra skyldighet enligt första stycket, skall han utan dröjsmål anmäla detta till den myndighet som har meddelat beslutet eller bestämmelse om fullgörande av det.

Underlåter näringsidkare att behörigen eller i rätt tid tillhandahålla egendom som omfattas av beslut om förfogande, skall polismyndighet lämna den handräckning som behövs för verkställighet av beslutet.

16 § Beslut om förfogande och om dispositionsförbud blir gällande mot näringsidkaren, när han har fått del av beslutet.

Förnödenhet, som näringsidkare på grund av beslut enligt 13 § 1 eller 2 skall avstå till annan eller framställa för annans räkning, övergår i dennes ägo när den avlämnas eller på annat sätt kommer i hans besittning.

17 § Mot beslut om förfogande och dispositionsförbud som har meddelats av annan myndighet än regeringen får talan föras hos regeringen genom besvär.

Ersättning

18 § Inlöses förnödenhet enligt 12 §, utgår ersättning för kostnader för tillverkning eller inköp och för transport och lagring av förnödenheten. Ersättning får dock icke bestämmas till högre belopp än som skulle ha utgått om förnödenheten hade avståtts till staten enligt förfogandelagen (1978: 000).

19 § Avstås förnödenhet enligt 13 § 1, utgår skälig ersättning för nödvändiga kostnader vid tillverkning eller återanskaffning eller, om förnödenheten avstås av återförsäljare, vid återanskaffning och återförsäljning av sådan förnödenhet.

Utövas verksamhet enligt 13 § 2—4, utgår ersättning med hänsyn till nödvändiga kostnader för verksamheten.

20 § Upphör dispositionsförbud att gälla enligt 14 § andra stycket, utgår skälig ersättning för skada som till följd av förbudet har uppkommit på den med förbudet avsedda egendomen.

21 § För åtgärd enligt 15 § första stycket första meningen utgår skälig ersättning.

22 § Ersättning bestämmas med hänsyn till omständigheterna vid den tid då förnödenheten avstås eller verksamheten utövas. Är förnödenheten i färdigt skick vid den tidpunkt då beslutet om inlösen eller förfogande meddelas, bestämmas ersättningen med hänsyn till omständigheterna vid den tidpunkten. Fastställd ersättning får jämkas efter vad som är skäligt, om ändrade förhållanden påkallar det.

I fall som avses i denna lag har bestämmelserna i 17 § andra stycket, 36 § och 41—44 §§ förfogandelagen (1978: 000) motsvarande tillämpning.

23 § Ersättning enligt 18—21 §§ bestämmas av oljekrisnämnden såvitt avser inlösen av eller förfogande eller dispositionsförbud beträffande råolja och oljeprodukter som omfattas av oljekrislagen (1975: 197). Bestämmelser om nämnden finns i samma lag.

I annat fall än som avses i första stycket bestämmas ersättning enligt 18 § av lokal värderingsnämnd och ersättning enligt 19—21 §§ av riksvärderingsnämnden. Bestämmelser om dessa nämnder finns i förfogandelagen (1978: 000).

I fråga om bevakning av statens rätt inför nämnderna gäller vad som föreskrives i 13 § oljekrislagen och 28 § förfogandelagen.

24 § Talan mot beslut av lokal värderingsnämnd föres hos riksvärderingsnämnden.

Mot beslut av riksvärderingsnämnden eller av oljekrisnämnden får talan ej föras.

Ransoneringsbevis

25 § Bevis om rätt att förvärva eller använda förnödenhet vid reglering enligt 6 § (ransoneringsbevis) får icke utbjudas till avyttring mot vederlag eller överlåtas mot vederlag. Ej heller får sådant bevis överlämnas mot vederlag i pengar att användas av annan.

Ransoneringsbevis får icke heller utan vederlag överlåtas eller mot annat vederlag än pengar överlämnas att användas av annan i andra fall eller på andra villkor än som föreskrives av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

26 § Utöver vad i 25 § sägs gäller i fråga om näringsidkare, att han icke får utan vederlag till begagnande av annan överlämna eller ur sin rörelse taga ransoneringsbevis, som han har mottagit i eller för rörelsen, annat än i den ordning och på de villkor som föreskrives av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

27 § Ransoneringsbevis får återkallas av myndighet som har utfärdat beviset, om tilldelningen av beviset har föranletts av oriktig uppgift eller om den, för vilken beviset har utfärdats, enligt gällande föreskrifter icke är berättigad att inneha eller begagna beviset eller om särskilda omständigheter eljest föranleder att beviset återkallas.

28 § Har ransoneringsbevis återkallats, skall innehavaren genast överlämna beviset till den myndighet som har återkallat det eller, om annan myndighet har angetts i beslutet om återkallelse, till denna myndighet.

29 § Har någon för vilken ransoneringsbevis har utfärdats erhållit flyttningsbetyg till utlandet, skall han överlämna beviset till den myndighet som har utfärdat det. Avlider någon för vilken sådant bevis har utfärdats, skall dödsbodlagare eller annan, som har den dödes egendom i sin vård, skyndsamt överlämna beviset till myndigheten.

30 § Vad i denna lag sägs om ransoneringsbevis gäller även legitimationskort som har utställts av myndighet för att användas vid utdelning av ransoneringsbevis.

Uppgiftsskyldighet m. m.

31 § Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer får föreskriva, att den som innehar förnödenhet av vikt för totalförsvaret eller folkförsörjningen eller förnödenhet, som avses med föreskrift enligt 6 § andra stycket eller 7 §, skall lämna uppgift om innehavet.

32 § Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer får föreskriva, att den som yrkesmässigt frambringar, tillverkar, bereder, köper, säljer eller i yrkesmässig verksamhet använder förnödenhet som

avses med föreskrift enligt 6—9 § skall lämna de skriftliga uppgifter angående rörelsen och föra de anteckningar som finnes behövlige för kontroll av föreskriftens efterlevnad.

33 § I samband med reglering enligt 6 eller 7 § i fråga om energi är var och en skyldig att, i den utsträckning som föreskrives av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer, lämna de uppgifter och göra de avläsningar som finnes behövlige för genomförande av regleringen.

Den som råder över utrymme, inom vilket åtgärd enligt första stycket skall vidtagas, skall lämna erforderligt tillträde till utrymmet.

34 § För kontroll av att uppgift enligt 32 eller 33 § är riktig och fullständig skall uppgiftsskyldig på begäran av länsstyrelse eller av annan myndighet, som regeringen bestämmer, tillhandahålla myndigheten handelsböcker och andra affärshandlingar på tid och plats som myndigheten fastställer.

Vad som sägs i första stycket har motsvarande tillämpning i fråga om anteckningar som avses i 32 §.

35 § Om uppgiftsskyldig ej efterkommer begäran enligt 34 § eller om det beträffande någon föreligger särskild anledning till kontroll huruvida uppgiftsskyldighet vederbörligen har fullgjorts, får myndighet som avses i 34 § besluta om undersökning av kontor, fabrik, butik, serveringslokal, lagerlokal, ladugård eller annat utrymme eller förvaringsställe, som han råder över, och om omhändertagande av hans handelsböcker och andra affärshandlingar. Även i fråga om utrymme som avses i 33 § andra stycket får undersökning ske.

Vid undersökning och omhändertagande enligt första stycket skall bestämmelserna i 28 kap. rättegångsbalken om husrannsakan gälla i tillämpliga delar. Myndigheten utövar därvid den befogenhet som vid husrannsakan tillkommer undersökningsledaren, åklagaren eller rätten. Det åligger polismyndighet att lämna den handräckning som behövs för undersökningen och omhändertagandet.

36 § Den mot vilken förfogande riktas är skyldig att lämna uppgift om rätt som annan har i fråga om den med förfogandet avsedda egendomen.

Vite m. m.

37 § Har någon underlåtit att fullgöra skyldighet enligt 28 eller 29 §, får länsstyrelsen eller enligt regeringens bestämmande annan myndighet förelägga honom vid vite att fullgöra skyldigheten. Detsamma gäller, om någon har eller kan antagas ha underlåtit att fullgöra skyldighet enligt 31—33 §.

38 § Har reglering enligt 6 § införts i fråga om energi, får förbrukare åläggas att till staten utge särskild avgift (överförbrukningsavgift), om han har

1. förbrukat mer ledningsbunden energi än som har tillkommit honom enligt regleringen.

2. misshushållat med energi, som har tilldelats honom, och myndighet till följd därav nödgats tilldela honom ytterligare energi.

Avgiften utgår för överförbrukningen utöver det belopp som skall erläggas såsom vederlag för energin. Den får bestämmas till högst fem eller, om särskilda skäl föreligger, högst tio gånger nämnda belopp. Regeringen meddelar närmare föreskrifter om grunderna för beräkning och påföring av överförbrukningsavgift. Enligt regeringens bestämmande ålägges avgiften av länsstyrelse, kristidsnämnd eller annan myndighet.

Har den som ålagts överförbrukningsavgift icke kunnat i väsentlig mån påverka förbrukningen eller föreligger eljest särskilda skäl, får regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer befria honom från avgiften.

39 § Underlåter någon att rätta sig efter föreskrift som beträffande viss förnödenhet har meddelats med stöd av 6 § och kan åtgärd enligt 27 § ej vidtagas, får myndighet som regeringen bestämmer under viss tid avstänga honom från att erhålla ytterligare mängd av förnödenheten eller tilldela honom mindre mängd än han eljest skulle erhålla.

Utgöres förnödenheten av ledningsbunden energi, skall den som tillhandahåller denna verkställa beslut enligt första stycket. Härvid har 33 § andra stycket motsvarande tillämpning.

Underlåter någon att fullgöra skyldighet enligt andra stycket, får myndighet som avses i första stycket förelägga honom vid vite att fullgöra skyldigheten.

40 § Mot beslut om föreläggande av vite enligt denna lag får talan ej föras annat än i samband med talan mot beslut om utdömande av vitet.

41 § Har åtal väckts mot näringsidkare för att han beträffande viss förnödenhet i väsentlig mån åsidosatt föreskrift som har meddelats enligt 6 §, får myndighet som regeringen bestämmer meddela honom förbud att yrkesmässigt saluhålla, överlåta eller använda sådan förnödenhet. Föreligger särskilda skäl, får förbudet omfatta också annan förnödenhet som är föremål för reglering enligt 6 §.

Har åtal väckts mot näringsidkare för att han i väsentlig mån åsidosatt föreskrift som har meddelats enligt 7 §, får om särskilda skäl föreligger förbud som avses i första stycket meddelas honom beträffande förnödenhet, som är föremål för reglering enligt 6 §.

Åtals någon, som har handlat på näringsidkares vägnar, för brott som avses i första eller andra stycket, har vad där sägs motsvarande tillämpning på såväl den åtalade som näringsidkaren.

42 § Förbud enligt 41 § består till dess reglering enligt 6 § upphör i fråga om förnödenheten. Myndighet som har meddelat förbudet får dock upphäva det dessförinnan. Ogillas åtal för brott som har föranlett förbud, skall myndighet som har meddelat förbudet omedelbart häva det.

43 § Näringsidkare som innehar förråd som omfattas av förbud enligt 41 § har rätt att få förrådet inlöst efter ansökan hos den myndighet som har meddelat förbudet. Härvid skall 18, 22 och 23 §§ tillämpas.

Ansvarsbestämmelser m. m.

44 § Till böter eller fängelse i högst sex månader dömes, om ej gärningen är belagd med straff i brottsbalken, den som uppsåtligen

1. bryter mot föreskrift, åläggande, förbud eller villkor som gäller enligt eller har meddelats med stöd av 6, 7, 13—15 eller 41 §,

2. lämnar oriktig uppgift i ärende om utfående av ransoneringsbevis eller vid förvärv mot kvitto eller liknande handling av förnödenhet som är föremål för reglering enligt 6 §, om åtgärden innebär fara i bevishänscende,

3. lämnar oriktig uppgift i ärende om tillstånd enligt 7 § eller ärende som avses i 27 eller 39 §, om åtgärden innebär fara i bevishänscende,

4. bryter mot 25 eller 26 § eller obehörigen förskaffar sig äkta eller falskt ransoneringsbevis,

5. obehörigen använder ransoneringsbevis som är utfärdat för annan eller återkallat,

6. underlåter att fullgöra skyldighet som åligger honom enligt 31—34 eller 36 §,

7. lämnar oriktig uppgift vid fullgörande av skyldighet enligt 31—33 eller 36 §, om åtgärden innebär fara i bevishänscende,

8. inför oriktig uppgift i anteckningar enligt 32 §, om åtgärden innebär fara i bevishänscende.

Är brott som avses i första stycket att anse som grovt, dömes till fängelse i högst två år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det har skett i vinningssyfte eller har avsett en betydande mängd av egendom eller eljest har varit av särskilt farlig art.

Begår någon av oaktsamhet gärning som avses i första stycket, dömes till böter eller, om brottet är grovt, till fängelse i högst sex månader. I ringa fall dömes ej till ansvar enligt detta stycke.

45 § Den som har underlåtit att fullgöra skyldighet, som omfattas av vitesföreläggande enligt denna lag, får icke dömas till straff för underlåtenheten.

Den som har ålagts överförbrukningsavgift enligt 38 § får icke dömas till straff för överförbrukningen.

46 § Har näringsidkare ej iakttagit erforderlig omsorg vid omhändertagandet av förråd av förnödenhet som avses i 6 eller 7 § eller av ransoneringsbevis som har mottagits i eller för rörelsen och kan han till följd därav icke redovisa förrådet eller bevisen i föreskriven ordning, dömes till böter.

Vad i första stycket föreskrives i fråga om ransoneringsbevis har motsvarande tillämpning i fråga om anteckningar som avses i 32 § och andra handlingar som skall upprättas enligt föreskrift utfärdad med anledning av reglering enligt 6 eller 7 §.

47 § Om flera har medverkat till brott som avses i denna lag, har 23 kap. 4 och 5 §§ brottsbalken motsvarande tillämpning.

48 § Näringsidkare ansvarar för gärning som avses i 44 §, om den har begåtts i hans rörelse och han har haft eller bort ha vetskap om gärningen.

49 § Har någon begått brott som avses i denna lag, skall egendom, som han i samband med brottet har mottagit eller genom brottet har

saluhållit eller utbudit till avyttring mot vederlag eller undanhållit, använt, frambringat, tillverkat eller berett, förklaras förverkad, om det ej är uppenbart obilligt. I stället för egendomen kan dess värde förklaras förverkat.

Äger den brottslige ytterligare sådan förnödenhet som brottet har avsett, kan även denna förklaras förverkad. Förråd av annan förnödenhet som han äger och som är föremål för reglering enligt 6 eller 7 § kan, om särskilda skäl föreligger, också förklaras förverkat.

Vad i första stycket sägs om egendom gäller i tillämpliga delar även ransoneringsbevis.

50 § Har beslag lagts på egendom, som kan antagas bli förverkad, och är den underkastad förskämning eller snar förstörelse eller annan nedgång i värde, får den genast försäljas. Sådan försäljning skall alltid ske, om ägaren begär det. Uppskattas egendomens värde till ettusen kronor eller mera och har ej försäljning påkallats av ägaren, skall dock tillstånd till försäljning sökas hos rätten, om omständigheterna medger detta. Rätten får utan att höra ägaren meddela beslut i ärendet.

51 § Åtal för brott som avses i 46 § får väckas endast efter anmälan eller medgivande av myndighet som regeringen bestämmer.

Särskilda bestämmelser

52 § Talan mot beslut som har meddelats enligt 27 §, 35 §, 38 §, 39 § första stycket, 41 eller 42 § föres hos kammarrätt genom besvär.

Talan mot sådant beslut enligt denna lag som har meddelats av annan myndighet än domstol och som ej avses i första stycket eller i 17 eller 23 § föres hos förvaltningsmyndighet i den ordning regeringen föreskriver. Möjligheten att anföra besvär får därvid begränsas så, att talan får föras hos endast en besvärinstans.

53 § Förvaltningsmyndighets eller kammarrätts beslut vid tillämpning av denna lag och av föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen länder till efterrättelse utan hinder av anförda besvär, om ej annat följer av 22 § andra stycket eller föreskrives i beslutet.

54 § När tillämpningen av 6—9 §§ upphör, skall vad som i fråga om förfogande och dispositionsförbud föreskrives i 57, 58, 60 och 61 §§ förfogandelagen (1978: 000) ha motsvarande tillämpning.

55 § Den som på grund av bestämmelse i denna lag har fått känedom om yrkeshemlighet, arbetsförfarande, affärsförhållande, enskilda personliga eller ekonomiska förhållanden eller förhållande av betydelse för folkförsörjningen eller för rikets säkerhet får ej obehörigen yppa eller utnyttja vad han sålunda har erfarit.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1978, då allmänna ransoneringslagen (1954: 280) skall upphöra att gälla.

Förekommer i lag eller författning hänvisning till föreskrift som har ersatts genom bestämmelse i denna lag, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

2 Förslag till

Lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370)

Härigenom föreskrives att 20 § kommunalskattelagen (1928: 370) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 §¹

Vid beräkningen av inkomsten från särskild förvärvskälla skola från samtliga ur förvärvskällan under beskattningsåret härflutna intäkter i penningar eller penningars värde (*bruttointäkt*) avräknas alla omkostnader under beskattningsåret för intäkternas förvärvande och bibehållande. Att koncernbidrag, som icke utgör sådan omkostnad, ändå skall avräknas i vissa fall och inräknas i bruttointäkt hos mottagaren framgår av 43 § 3 mom.

Avdrag må *icke* ske för:

den skattskyldiges levnadskostnader och därtill hänförliga utgifter, däruti inbegripet vad skattskyldig utgivit såsom gåva eller såsom periodiskt understöd eller därmed jämförlig periodisk utbetalning till person i sitt hushåll;

värdet av arbete, som i den skattskyldiges förvärvsverksamhet utförts av den skattskyldige själv eller andre maken eller av den skattskyldiges barn som ej fyllt 16 år;

ränta å den skattskyldiges eget, i hans förvärvsverksamhet nedlagda kapital;

svenska allmänna skatter;

kapitalavbetalning å skuld;

avgift enligt 8 kap. studiestöds-
lagen (1973: 349);

avgift enligt lagen (1972: 435)
om överlastavgift;

avgift enligt lagen (1976: 666)
om påföljder och ingripanden vid
olovligt byggande m. m.;

belopp, för vilket arbetsgivare är
ansvarig enligt 75 § uppbörds-
lagen (1953: 272);

avgift enligt lagen (1976: 206)
om felparkeringsavgift;

Avdrag må *icke* ske för:

den skattskyldiges levnadskostnader och därtill hänförliga utgifter, däruti inbegripet vad skattskyldig utgivit såsom gåva eller såsom periodiskt understöd eller därmed jämförlig periodisk utbetalning till person i sitt hushåll;

värdet av arbete, som i den skattskyldiges förvärvsverksamhet utförts av den skattskyldige själv eller andre maken eller av den skattskyldiges barn som ej fyllt 16 år;

ränta å den skattskyldiges eget, i hans förvärvsverksamhet nedlagda kapital;

svenska allmänna skatter;

kapitalavbetalning å skuld;

avgift enligt 8 kap. studiestöds-
lagen (1973: 349);

avgift enligt lagen (1972: 435)
om överlastavgift;

avgift enligt lagen (1976: 666)
om påföljder och ingripanden vid
olovligt byggande m. m.;

belopp, för vilket arbetsgivare
är ansvarig enligt 75 § uppbörds-
lagen (1953: 272);

avgift enligt lagen (1976: 206)
om felparkeringsavgift;

¹ Senaste lydelse 1976: 1094.

Nuvarande lydelse

förlust, som är att hänföra till kapitalförlust.

Föreslagen lydelse

överförbrukningsavgift enligt ransoneringslagen (1978: 000); förlust, som är att hänföra till kapitalförlust.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1978.

3 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1973: 861) om lokal kristidsförvaltning**

Härigenom föreskrives att 1 och 11 §§ lagen (1973: 861) om lokal kristidsförvaltning skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*1 §¹

Kommer riket i krig, träder bestämmelserna i 2 § i tillämpning. När kriget upphört, förordnar regeringen före avslutandet av *den riksdagssession* som börjar närmast efter krigets slut, att bestämmelserna icke vidare skall tillämpas. Detta gäller dock ej i den mån bestämmelserna alltjämt skall tillämpas på grund av förordnande enligt andra stycket.

Vid krigsfara vari riket befinner sig och under förhållande som avses i 1 § tredje stycket *allmänna ransoneringslagen (1954: 280)* får rege-tingen förordna att bestämmelserna i 2 § skall tillämpas. Sådant förordnande skall inom en månad eller, om *riksdags-session* ej pågår, inom en månad från början av nästkommande *session* underställas riksdagen för prövning av frågan om förordnandet skall bestå. Sker ej sådan underställning eller godkänner ej riksdagen förordnandet inom två månader från det underställning skett, förfaller förordnandet. Upphör krigsfara som föranlett förordnandet, skall förordnandet upphävas före nästkommande *riksdagssessions* avslutande.

Kommer riket i krig, träder bestämmelserna i 2 § i tillämpning. När kriget upphört, förordnar regeringen före avslutandet av *det riksmöte* som börjar närmast efter krigets slut, att bestämmelserna icke vidare skall tillämpas. Detta gäller dock ej i den mån bestämmelserna alltjämt skall tillämpas på grund av förordnande enligt andra stycket.

Vid krigsfara vari riket befinner sig och under förhållanden som avses i 2 § första stycket 2 *ransoneringslagen (1978: 000)* får regeringen förordna att bestämmelserna i 2 § skall tillämpas. Sådant förordnande skall inom en månad eller, om *riksmöte* ej pågår, inom en månad från början av nästkommande *riksmöte* underställas riksdagen för prövning av frågan om förordnandet skall bestå. Sker ej sådan underställning eller godkänner ej riksdagen förordnandet inom två månader från det underställning skett, förfaller förordnandet. Upphör krigsfara som föranlett förordnandet, skall förordnandet upphävas före nästkommande *riksmötes* avslutande.

¹ Senaste lydelse 1977: 205.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*11 §²

Talan mot kristidsnämnds beslut i ärende enligt denna lag föres hos länsstyrelsen genom besvär.

Mot länsstyrelsens beslut enligt denna lag föres talan genom besvär hos regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

Mot länsstyrelsens beslut enligt denna lag föres talan genom besvär hos regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer. *Regeringen får dock föreskriva att talan ej får föras mot länsstyrelsens beslut i överklagat ärende.*

Kristidsnämnds och länsstyrelsens beslut länder till efterrättelse utan hinder av besvär, om ej annorlunda förordnas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1978.

4 Förslag till**Lag om ändring i oljekrislagen (1975: 197)**

Häri genom föreskrives att 2 och 7—12 §§ oljekrislagen (1975: 197) skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

2 §

Skall Sverige fullgöra skyldighet att begränsa oljekonsumtionen enligt artiklarna 13 och 14 i det avtal som anges i 1 §, får regeringen föreskriva, att bestämmelserna i 2—5 §§ *allmänna ransoneringslagen (1954: 280)*, helt eller delvis, skall äga tillämpning under viss tid, högst ett år varje gång.

Skall Sverige fullgöra skyldighet att begränsa oljekonsumtionen enligt artiklarna 13 och 14 i det avtal som anges i 1 §, får regeringen föreskriva, att bestämmelserna i 6—9 §§ *ransoneringslagen (1978: 000)*, helt eller delvis, skall äga tillämpning under viss tid, högst ett år varje gång.

Föreskrift som avses i första stycket skall inom en månad eller, om riksmöte ej pågår, inom en månad från början av nästkommande riksmöte underställas riksdagen för dess prövning huruvida föreskriften skall bestå. Underlåtes detta eller godkänner riksdagen ej föreskriften inom två månader från det underställningen har skett, är föreskriften förfallen.

Under tid då bestämmelse i 2—5 §§ allmänna ransoneringslagen äger tillämpning skall även motsvarande föreskrifter i 6—46 §§ samma lag tillämpas. Ersättning vid inlösen skall dock bestämmas

² Senaste lydelse 1977: 205.

Nuvarande lydelse

av den nämnd som anges i 8 § denna lag och ej av värderingsnämnd som avses i 10 och 11 §§ allmänna ransoneringslagen.

Föreslagen lydelse

7 §

I fråga om ersättning för egendom som tages i anspråk enligt denna lag äger 18, 20—22 §§, 24 § andra stycket och 25 § allmänna förfogandelagen (1954: 279) motsvarande tillämpning.

I fråga om ersättning för egendom som tages i anspråk enligt denna lag äger 19—21 §§ och 22 § första stycket ransoneringslagen (1978: 000) samt 17 § andra stycket, 36 § och 41—44 §§ förfogandelagen (1978: 000) motsvarande tillämpning.

8 §

Ersättning bestämmes av en nämnd, som består av ordförande och fyra andra ledamöter. Ordföranden och ytterligare en ledamot skall vara lagkunniga och erfarna i domarvärv.

För varje ledamot finns en eller flera ersättare. Bestämmelserna om ledamot gäller även ersättare.

Ersättning bestämmes av en nämnd, *oljekrisnämnden*, som består av ordförande och fyra andra ledamöter. Ordföranden och ytterligare en ledamot skall vara lagkunniga och erfarna i domarvärv.

För varje ledamot finns en eller flera ersättare. Bestämmelserna i övrigt om ledamot gäller även ersättare.

Mot nämndens beslut enligt denna lag får talan ej föras.

9 §

Regeringen utser ordförande, övriga ledamöter och ersättare i nämnden. Ledamot och ersättare utses för viss tid.

Ledamöterna i *oljekrisnämnden* utses för viss tid av regeringen.

10 §

Ledamot och ersättare i nämnden skall vara myndigsvensk medborgare.

Innan ledamot eller ersättare börjar tjänstgöra i nämnden skall han ha avlagt domared.

Ledamot skall vara svensk medborgare. Den som är omyndig eller i konkurstillstånd får ej utöva befattning som ledamot.

Innan ledamot börjar tjänstgöra i *oljekrisnämnden*, skall han ha avlagt domared.

11 §

Bestämmelserna i 4 kap. rättegångsbalken om jäv mot domare äger motsvarande tillämpning på ledamot i nämnden.

Bestämmelserna i 4 kap. rättegångsbalken om jäv mot domare skall tillämpas på ledamot i *oljekrisnämnden*.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 §

Nämnden är beslutför när ordföranden och två andra ledamöter är närvarande.

Som nämndens beslut gäller den mening varom de flesta ledamöter förenar sig eller, vid lika röstetal, den mening som ordföranden biträder.

Yppas vid omröstning flera än två meningar, äger bestämmelserna i 16 kap. rättegångsbalken om omröstning i överrätt motsvarande tillämpning.

Oljekrisnämnden är beslutför när ordföranden och minst tre andra ledamöter är närvarande.

I fråga om omröstning i nämnden skall 16 kap. rättegångsbalken gälla i tillämpliga delar.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1978.

HANDELSDEPARTEMENTET

Utdrag

PROTOKOLL

vid regeringssammanträde
1977-06-30

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Bohman, Ahlmark, Romanus, Turesson, Gustavsson, Antonsson, Mogård, Olsson, Dahlgren, Åsling, Troedsson, Mundebo, Krönmark, Burenstam Linder, Wikström, Johansson, Friggebo

Föredragande: statsrådet Burenstam Linder

Lagrådsremiss med förslag till ransoneringslag m. m.

1 Inledning

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 22 mars 1974 tillkallade dåvarande chefen för handelsdepartementet en sakkunnig¹ med uppdrag att göra en översyn av ransoneringslagstiftningen. Utredningen (H 1974: 02), som antog benämningen ransoneringslagsutredningen, avgav i november 1975 betänkandet (Ds H 1975: 3) Ny ransoneringslag. De i betänkandet framlagda lagförslagen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Ransoneringslagsutredningens huvuduppgift var att mot bakgrund av vunna erfarenheter från oljekrisen 1973—1974 omarbета allmänna ransoneringslagen (1954: 280) bl. a. så att särskilda ransoneringslagar fortsättningsvis inte skall behövas för att förbrukningen av ledningsbunden energi, dvs. elektrisk kraft, stadsgas och fjärrvärme, skall kunna underkastas reglering i kristid. Vidare skulle utredningen anpassa ransoneringslagens bestämmelser så att lagen skall kunna tillämpas under såväl sådana utomordentliga förhållanden som krig och krigsfara och därav föranledda försörjningssvårigheter som vid s. k. fredskris. Med fredskris åsyftas krissituationer då produktion, sysselsättning, export och konsumtion inte kan upprätthållas i normal omfattning på grund av importbortfall av en eller flera försörjningsviktiga varor utan att det är krig eller krigsfara i vår nära omvärld. I utredningsuppdraget ingick också att utreda de ändringar i lagen som behövs för att den skall kunna till-

¹ Hovrättsrådet Stig Lindström. Vidare förordnades avdelningsdirektörerna Folke Bernström och Åke Danielsson, byråcheferna Arne Kristenson och Nils Lundmark, kraftverksdirektören Sven Parding samt byrådirektören Anders Rasmusson att som experter biträda den sakkunnige.

lämpas då allvarliga försörjningssvårigheter har uppstått till följd av händelser som har inträffat inom Sverige, s. k. inre kris.

För att utreda vissa beredskapsfrågor på energiområdet tillkallades samtidigt energiberedskapsutredningen. Denna utredning har i betänkandet (SOU 1975: 60—61) Energiberedskap för kristid lagt fram åtskilliga förslag till regleringsåtgärder och förslag till en ny krisorganisation. I ransoneringslagsutredningens uppdrag ingick att samordna översynen av lagen med energiberedskapsutredningens arbete. Översynen innefattade även frågan om det behövs ändringar i ransoneringslagen till följd av ändrad ransoneringsteknik inom andra områden än energiområdet.

Slutligen bör nämnas att i ransoneringslagsutredningens uppgift ingick att i samarbete med berörda myndigheter utarbeta förslag till nödvändiga verkställighetsföreskrifter. Dessa förslag avses finnas i beredskap för att lämpliga tillämpningsförfordningar m. m. snabbt skall kunna utfärdas när en försörjningskris uppstår och ransoneringslagen sätts i tillämpning. De utarbetade förslagen innebär att de ransoneringssystem som avses användas i krislägen har omsatts i författningstext. Meddelandet av verkställighetsföreskrifter är en uppgift som ankommer på regeringen. Med hänsyn härtill och då de utarbetade förslagen inte heller behandlas i fortsättningen kommer de inte att redovisas i denna lagrådsremiss.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av riksåklagaren, Svea hovrätt, kammarrätten i Göteborg, rikspolisstyrelsen, datainspektionen, överbefälhavaren, civilförsvarsstyrelsen, beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, riksvärderingsnämnden, postverket, statens järnvägar, statens vägverk, statens väg- och trafikinstitut, statens trafiksäkerhetsverk, transportforskningsdelegationen, sjöfartsverket, luftfartsverket, transportnämnden, statistiska centralbyrån, statskontoret, byggnadsstyrelsen, riksskatteverket, nämnden för samhällsinformation, lantbruksstyrelsen, statens jordbruksnämnd, kommerskollegium, tullverket, statens pris- och kartellnämnd, konsumentverket, överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF), oljekrisnämnden, ÖEF-utredningen (H 1975: 04), arbetsmarknadsstyrelsen, bostadsstyrelsen, statens råd för byggnadsforskning, statens institut för byggnadsforskning, statens planverk, statens industriverk, statens vattenfallsverk, länsstyrelsen i Stockholms län, länsstyrelsen i Östergötlands län, länsstyrelsen i Malmöhus län, länsstyrelsen i Norrbottens län, civilbefälhavaren i Västra civilområdet, civilbefälhavaren i Övre Norrlands civilområde, riksnämnden för kommunal beredskap, Centrala driftledningen (CDL), Hyresgästernas riksförbund, Kooperativa förbundet, Landsorganisationen i Sverige, Landsförbundet, Lantbrukarnas riksförbund, Motorbranschens riksförbund, Scandinavian Airlines System, Storstockholms lokaltrafik AB, Svenska lokaltrafikföreningen, Svensk industriförening, Svenska arbetsgivareföreningen, Svenska busstrafikförbundet, Svenska båtindustriför-

ningen (Sweboat), Svenska elverksföreningen, Svenska gasföreningen, Svenska handelskammarförbundet, Svenska kommunförbundet, Svenska kraftverksföreningen, Svenska petroleum institutet, Svenska riksbyggen, Svenska taxiförbundet, Svenska vatten- och avloppsverksföreningen, Svenska värmeverksföreningen, Svenska åkeriförbundet, Sveriges allmännyttiga bostadsföretag, Sveriges fastighetsägareförbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Sveriges industriförbund, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges redareförening, Tjänstemännens centralorganisation och VVS-tekniska föreningen.

Många remissinstanser har i sina remissvar hänvisat till sina yttranden över energiberedskapsutredningens betänkande. Kommerskollegium har bifogat yttranden från handelskammaren i Göteborg-Västsvenska handelskammaren och från Västerbottens handelskammare.

Statens vattenfallsverk, CDL och Svenska elverksföreningen, som tillsammans med Svenska kraftverksföreningen är företrädare i CDL-företagens beredskapsnämnd, har gemensamt berett sina remissvar inom beredskapsnämnden. Remissvaren kan därför anses utgöra den samlade svenska kraftindustrins syn på utredningens betänkande. Storstockholms lokaltrafik AB har upplyst att de synpunkter bolaget har velat anföra på utredningens förslag har inarbetats i Svenska lokaltrafikföreningens remissyttrande. Svenska busstrafikförbundet och Svenska åkeriförbundet, som var för sig har beretts tillfälle att yttra sig, har avgivit gemensamt yttrande genom Svenska åkeriförbundet.

En sammanställning över remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

2 Gällande bestämmelser

2.1 Beredskaps- och fullmaktslagstiftning

En omställning från ett normalt fredssamhälle till ett krissamhälle fordrar förberedelser, om inte kaos skall uppstå. Beredskapslagstiftningen gör det möjligt för myndigheter, företag och enskilda att under lugna förhållanden planera för krislägen. Genom att riksdagen i flertalet av dessa lagar också har bemyndigat regeringen att besluta om åtgärder som annars skulle kräva riksdagens beslut (fullmaktslagstiftning) kan handlingsberedskapen hållas på en hög nivå. I de flesta krislägen skulle det vara förenat med allvarliga olägenheter att avvakta riksdagsbeslut i varje särskilt fall.

De nu gällande fullmaktslagarna är uppbyggda efter ett förhållandevis enhetligt mönster. Flertalet av dem träder automatiskt i tillämpning om landet kommer i krig. Vid krigsfara och under andra av krig och krigsfara föranledda utomordentliga förhållanden krävs ett beslut av regeringen för tillämpningen. Ett sådant beslut skall vanligen underställas riksdagens prövning inom viss tid.

Bland de fullmaktslagar som är av betydelse för genomförandet av en ransoneringslag kan nämnas — förutom allmänna ransoneringslagen — allmänna förfogandelagen (1954: 279), allmänna prisregleringslagen (1954: 236) och lagen (1973: 861) om lokal kristidsförvaltning. I detta sammanhang bör också nämnas oljekrislagen (1975: 197), som har tillkommit för att säkerställa Sveriges åtaganden enligt det avtal om ett internationellt energiprogram (IEP-avtalet), som Sverige har undertecknat år 1974.

2.2 Allmänna ransoneringslagen (1954: 280)

2.2.1 Inledande synpunkter

För att ta till vara de erfarenheter som hade gjorts under andra världskrigets omfattande ransoneringslagar tillsattes en utredning som år 1952 avgav ett betänkande (SOU 1952: 24) med förslag till allmän förfogandelag och allmän ransoneringslag. Syftet med den föreslagna lagstiftningen angavs vara att "dels tillgodose av rådande utomordentliga förhållanden betingade behov av förnödenhet, som är behövlig för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller som i övrigt är av vikt för befolkningen eller produktionen, dels att möjliggöra en av sådana förhållanden påkallad hushållning med förnödenhet av angivet slag". Trots att syftemålet med de båda lagarna sålunda är detsamma ansåg utredningen ändå att bestämmelserna borde delas upp på två lagar med hänsyn till att förfogande skiljer sig i väsentliga hänseenden från ransoneringslag.

Utredningsförslaget föranledde år 1954 en regeringens proposition med förslag till allmän ransoneringslag och allmän förfogandelag. 1954 års riksdag antog lagförslagen (prop. 1954: 20, 2 LU 19, rskr 186). Båda lagarna trädde i kraft samma år och gäller fortfarande.

Till skillnad från de ransoneringslagar som tillämpades under andra världskriget gäller allmänna ransoneringslagen utan tidsbegränsning. Genom att riksdagens medverkan vid lagens tillämpning säkerställdes på annat sätt än genom tidsbegränsning ansågs den tveksamhet som tidigare hade funnits mot en permanent lagstiftning ha undanröjts.

2.2.2 Tillämpningsområdet m. m. (1 §)

Allmänna ransoneringslagen träder automatiskt i tillämpning om Sverige kommer i krig. Lagen kan även sättas i tillämpning av regeringen om landet befinner sig i krigsfara eller om försörjningssvårigheter avseende varor som är av vikt för totalförsvaret eller folkförsörjningen har uppstått till följd av krig, vari riket har funnit sig, eller av krig mellan främmande makter eller av annan utom riket inträffad utomordentlig händelse. Vid krigsfara beslutar regeringen själv om lagens tillämpning. Beslutet skall underställas riksdagens prövning inom en

månad, varefter riksdagen inom två månader skall pröva om beslutet skall bestå. Iakttas inte dessa tidsfrister förfaller regeringens förordnande om lagens tillämpning. I de övriga fallen måste regeringen först inhämta riksdagens samtycke. Efter den s.k. Suez-krisen 1956—1957 gjordes på grundval av vunna erfarenheter ett tillägg av innebörd att regeringen — utan att först få riksdagens samtycke — kan sätta lagen i tillämpning i vissa delar om inte riksdagens samtycke utan synnerlig olägenhet kan avvaktas.

I 1 § finns en erinran om att vid meddelande och tillämpning av föreskrift enligt lagen skall tillses att ingen lider större förfång än vad som är nödvändigt.

Lagen sätts i tillämpning genom att regeringen föreskriver att de s. k. befogenhetsbestämmelserna i 2—5 §§, helt eller delvis, skall tillämpas. I 1 § sista stycket föreskrivs att lagens övriga bestämmelser (6—46 §§) skall tillämpas då 2—5 §§ är i tillämpning.

2.2.3 Befogenhetsbestämmelserna (2—5 §§)

Allmänna ransoneringslagen är, som nyss har framhållits, ett försörjningspolitiskt instrument. Detta framgår redan av 1 § och kommer till direkt uttryck i 2 §, där det föreskrivs att handelsregleringar m. m. kan vidtas för att möjliggöra hushållning med bristförnödenheter som är nödvändiga för krigsbruk, ekonomisk försvarsberedskap eller för folkförsörjningen. De ransoneringsåtgärder som kan vidtas med stöd av 2 § kan vara mycket ingripande. Regeringen har sålunda möjlighet att föreskriva tidsbegränsade handelsförbud, olika former av ransoneringar samt användningsförbud och användningsregleringar. Vidare kan villkor för hanteringen av varor föreskrivas. Sådana föreskrifter måste vara generella. Föreskrifter om pris kan dock inte meddelas.

Om det är nödvändigt för att tillfredsställande kunna kontrollera en reglering enligt 2 § får reglering genomföras även beträffande andra förnödenheter än sådana som behövs för krigsbruk eller för folkförsörjningen. Ej heller är det något krav på att det föreligger brist på dessa förnödenheter.

I 2 § föreskrivs slutligen att om föreskrift har meddelats rörande överlåtelse av viss förnödenhet föreskriften skall tillämpas på motsvarande sätt beträffande näringsidkares uttag av förnödenheten ur sin rörelse såvida inte annat har förordnats.

I 3 § finns bestämmelser om auktorisation vilket innebär att endast de näringsidkare som har fått särskilt tillstånd får exempelvis handla med vissa varor. Syftet med bestämmelserna är bl. a. att uppnå en tillfredsställande kontroll av att föreskrifter som har utfärdats med stöd av 2 § följs. Auktorisationsreglerna har av praktiska skäl uppdelats på två punkter. Den ena innehåller att endast den som, efter prövning av myndighet som regeringen bestämmer, har för yrket nödig erfarenhet och

gjort sig känd för redbarhet och ordentlighet och i övrigt är lämplig och innehar ändamålsenlig utrustning skall få utöva den verksamhet för vilken auktorisation har föreskrivits. Den andra innehåller att verksamheten endast får bedrivas av den som av regeringen eller av myndighet som regeringen bestämmer har erhållit särskilt tillstånd. Som synes täcker den andra punkten även fall som avses i den första punkten. Tanken bakom konstruktionen har varit att om en så vidsträckt fullmakt som innefattas i punkt 2 ej behövs en mer begränsad fullmakt kan ges enligt punkt 1. Bestämmelserna i 3 § kan i undantagsfall tillämpas även när det inte är nödvändigt av kontrollskäl. Auktorisation skall då vara oundgängligen nödvändig för att åstadkomma hushållning med förnödenhet enligt 2 §.

4 och 5 §§ innehåller bestämmelser om särskilda avgifter. Under kris-tider har prisnivån såväl på världsmarknaden som inom landet en tendens att stiga. Den inhemska prisstegringen kan stävjas genom prisregleringsåtgärder meddelade med stöd av allmänna prisregleringslagen (1956: 236). Är exporten fri och den svenska prisnivån lägre än världsmarknadens kan följden bli att varorna exporteras och att en inhemsk bristsituation uppstår. Detta kan förhindras genom exportförbud eller kvotering för det fall att viss export kan medges. Kvotering har emellertid ansetts medföra ogynnsamma verkningar. Med en prisutjämningsavgift på exportvaror kan kvoteringar helt eller delvis undvikas. 5 § ger regeringen fullmakt att ta ut en sådan avgift.

I 4 § finns bestämmelser om clearingavgift och clearingbidrag som ger regeringen möjlighet att utjämna prisskillnader dels mellan importerade förnödenheter av samma eller likartat slag, dels mellan importerade förnödenheter och inom riket frambringade eller tillverkade förnödenheter av samma eller likartat slag. Bestämmelserna om clearingavgift och clearingbidrag kan däremot ej användas för att utjämna priser mellan förnödenheter, som har framtagits inom landet.

2.2.4 Övriga bestämmelser (6—46 §§)

I detta avsnitt skall endast några av de viktigaste bestämmelserna beröras närmare.

Inlösen

Om föreskrift enligt 2 eller 3 § har meddelats på grund av knapphet eller befarad knapphet på viss förnödenhet, kan ägaren hos regeringen ansöka om inlösen av förnödenheten. Ansökan härom, som skall inges till länsstyrelsen (8 § första stycket), skall sedan behandlas inom 30 dagar av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer. Om inte inlösen för statens eller annans räkning beslutas kan i stället föreskrift enligt 2 eller 3 § för sökandens del upphävas (8 § andra stycket), bl. a. om föreskriften i betydande mån har begränsat ägarens möjlighet

att tillgodogöra sig värdet av förnödenheten. Ersättning vid inlösen beslutas av lokal värderingsnämnd och i andra — tillika sista — instans av riksvärderingsnämnden (10 §).

Ransoneringsbevis

13—18 §§ innehåller bestämmelser om ransoneringsbevis, varmed förstås bevis som myndighet för reglering enligt 2 § har utfärdat om rätt att förvärva eller använda förnödenhet. Som ransoneringsbevis räknas ej endast inköpskort och inköpslicenser utan även förbrukningstillstånd och lösa kuponger till inköpskort m.m. I 13—15 §§ ges bestämmelser om bl. a. överlåtelse av ransoneringsbevis, varmed avses att innehavaren definitivt avhänder sig beviset. Enligt 13 § är det förbjudet att utbjuda ransoneringsbevis till avyttring mot vederlag eller överlåta bevis mot vederlag. Ej heller får innehavare av ett ransoneringsbevis överlämna beviset till annan för brukande och för denna tjänst tillgodogöra sig betalning i pengar. Överlåtelse utan vederlag eller överlämnande mot annat vederlag än pengar får ske endast om regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrift härom (14 §). I 15 § finns en särskild regel som innebär att näringsidkare inte heller utan vederlag får överlämna bevis för brukande eller ur sin rörelse ta bevis, som han har mottagit i och för rörelsen, annat än i den ordning och på de villkor som föreskrivs av regeringen eller av myndighet som regeringen bestämmer.

Uppgiftsskyldighet

Under rubriken "Om uppgiftsskyldighet" i allmänna ransoneringslagen har intagits fem paragrafer, 19—23 §§, som ger regering och myndigheter rätt att föranstalta om inventering (19 § 1 st.) och ålägga näringsidkare att föra anteckningar angående sin rörelse och lämna skriftliga uppgifter om rörelsen. För kontroll av att uppgifter som någon med stöd av 19 § har ålagts att lämna är riktiga och fullständiga, har länsstyrelse, polismyndighet eller annan av regeringen utsedd myndighet möjlighet att ålägga den uppgiftsskyldige att tillhandahålla handelsböcker osv. samt anteckningar som har förts med anledning av åläggande enligt 19 §. Samma myndigheter får också i nyssnämnt syfte undersöka den uppgiftsskyldiges kontor, fabrik, butik, ladugård m.m. Underlåter någon att fullgöra uppgiftsskyldighet m. m. kan länsstyrelsen eller annan av regeringen utsedd myndighet vid vite tillhålla vederbörande att fullgöra sin skyldighet (23 §).

Straff m. m.

Brott mot regleringsföreskrifterna, otillåtna förfaranden med ransoneringsbevis och brott mot bestämmelserna om uppgiftsskyldighet m. m. är straffsanktionerade (24—40 §§). Straffbestämmelserna är uppbyggda

efter två huvudlinjer, dels efter huruvida brotten har begåtts uppsåtligen eller av oaktsamhet, dels efter brottens svårhetsgrad. 24—29 §§ anger straff för uppsåtliga brott. Straffskalan i dessa paragrafer omfattar dagsböter eller fängelse i högst sex månader. I 30 § sägs att om ett i 24—29 §§ upptaget brott inte har begåtts i yrkesmässig förvärvsverksamhet eller eljest i vinningssyfte och om brottet med hänsyn till omständigheterna är att anse som ringa endast dagsböter skall utdömas. Om däremot brottet med hänsyn till omständigheterna är att anse som grovt skall straffet bestämmas till fängelse i högst två år (31 §). Vid bedömandet om brottet är grovt skall domstolen ta i beaktande om gärningen avsett betydande myckenhet av förnödenhet eller av ransoneringsbevis eller om gärningsmannen begagnat vilseledande bokföring eller gärningen eljest varit av särskilt farlig art.

Oaktsamhetsbrott straffsanktioneras i 32 §, vari föreskrivs att om sådan gärning som avses i 24—29 §§ har begåtts av oaktsamhet, som ej är ringa, förövaren skall straffas med dagsböter. Om brottet är grovt skall fängelse i högst ett år eller dagsböter följa. Gärningar, som har begåtts av ringa oaktsamhet, är sålunda ej straffbara.

I 35 § finns en särbestämmelse som endast är tillämplig på näringsidkare. Bestämmelsen gör det möjligt att till straff döma näringsidkare i sådana fall där storleken av brist i lagret gör det i hög grad sannolikt att olovlig avyttring har skett av varor eller av ransoneringsbevis men där det inte till fullo kan styrkas och således straff ej kan ådömas enligt andra straffbestämmelser. Föreskriften har även en självständig betydelse på det sättet att straffansvar kan komma i fråga för näringsidkare som i kristider ej vårdar sitt lager. Således kan bestämmelsen användas för fall där näringsidkaren blivit bestulen på varor eller ransoneringsbevis, om han har underlåtit att skydda egendomen och bevisen på ett sätt som skäligen kan fordras. Enligt 43 § får brott som här avses åtalas endast efter speciellt medgivande eller särskild anmälan.

Om näringsidkare ställs under åtal för visst ransoneringsbrott kan han förbjudas att i sin näring ta befattning med varor, som brottet avsåg, och i speciella fall även med andra ransonerade varor (36 §). Om näringsidkaren trots förbud fortsätter att använda eller handla med förbjudna varor kan han dömas till straff härför.

Slutligen meddelas i 40 § bestämmelser om s. k. husbondeansvar, varmed förstås att näringsidkare m. fl. ansvarar för anställdas brott som har begåtts i hans näringsverksamhet om brottet har skett med hans vetskap och vilja.

Vid sidan av straff kan egendom och ransoneringsbevis förverkas. Även värdet därav kan förklaras förverkat. Bestämmelser härom finns i 41, 42 och 44 §§.

2.3 Annan ransoneringslagstiftning

2.3.1 Tillfälliga lagar

Allmänna ransoneringslagen har sedan den trädde i kraft år 1954 tillämpats endast vid två tillfällen, nämligen i samband med Suez-krisen och under oljekrisen 1973—1974. Vid båda dessa tillfällen har lagens tillämpning sålunda ytterst föranletts av stridshandlingar i Mellersta Östern med åtföljande brist på olja och oljeprodukter i Sverige. Sedan år 1954 har emellertid inte mindre än fem särskilda ransoneringslagar av tillfällighetskaraktär antagits av riksdagen. Senast under oljekrisen stiftades två sådana lagar, en elransoneringslag och en lag om ransoner-
ing av stadsgas, trots att allmänna ransoneringslagen då sattes i tillämpning. Anledningen till att dessa två lagar behövdes var att allmänna ransoneringslagen saknar bestämmelser om avgift som påföljd för överförbrukning, dvs. förbrukning av mer ledningsbunden energi (elektrisk kraft, stadsgas och fjärrvärme) än förbrukare hade rätt till. I de tre övriga fallen har särskild lagstiftning krävts därför att problem avseende elförsörjningen hade uppkommit till följd av händelser inom landet, bl. a. torka.

2.3.2 Oljekrislagen (1975: 197)

Mot bakgrund av de problem som oljekrisen 1973—1974 medförde i västvärlden och då energisamarbetet inom OECD (organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling), bl. a. ett förberett fördelningssystem, aldrig trädde i tillämpning under krisen, undertecknade ett flertal länder inom OECD ett avtal om ett internationellt energiprogram (IEP-avtalet). Uppgiften att genomföra programmet har anförtratts ett särskilt organ inom OECD:s ram (IEA, International Energy Agency).

Genom IEP-avtalet har varje medlemsland åtagit sig att upprätta en försörjningsberedskap i form av beredskapsreserver. Vidare har varje land åtagit sig att vid varje tidpunkt kunna vidta erforderliga konsumtionsbegränsande åtgärder för att i en kris begränsa förbrukningen av råolja och oljeprodukter.

För att säkerställa fullföljandet av Sveriges åtaganden i IEP-avtalet förelade regeringen riksdagen en särskild lag, oljekrislagen, som antogs av riksdagen samma dag som IEP-avtalet ratificerades den 21 maj 1975. Oljekrislagen trädde i kraft den 1 juni 1975.

Enligt 2 § oljekrislagen får regeringen föreskriva att, om Sverige skall fullgöra skyldighet att begränsa oljekonsumtionen i enlighet med vissa artiklar i IEP-avtalet, bestämmelserna i 2—5 §§ allmänna ransoneringslagen, helt eller delvis, skall äga tillämpning under viss tid, högst ett år varje gång. Därvid gäller samma tidsfrister m. m. för riksdagens prövning i efterhand som enligt allmänna ransoneringslagen. Vidare föreskrivs i 2 § oljekrislagen att ersättning vid inlösen enligt ransonerings-

lagen ej skall bestämmas av värderingsnämnd som avses i ransoneringslagen utan av en i oljekrislagen särskilt angiven nämnd.

Oljekrislagen innehåller förfogandebestämmelser (3 §). Om Sverige skall fullgöra tilldelningsskyldighet gentemot andra länder enligt vissa artiklar i IEP-avtalet får regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer besluta att ägare eller innehavare av råolja eller oljeprodukter skall avstå förnödenheten till staten eller annan. Sådant beslut får också innebära att ägare eller innehavare av förnödenhet som nyss angavs eller av fastighet, anläggning, transportmedel eller annan egendom åläggs att utöva den verksamhet som har samband med produktion, iståndsättande eller användning av egendomen inom ramen för hans vanliga verksamhet eller med transport av egendomen. I avvaktan på att beslut hinner meddelas får regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer förbjuda egendomens ägare eller innehavare att överlåta, förbruka, skada eller förflytta egendomen (4 §). Oljekrislagen ålägger vidare ägare eller innehavare av egendom som avses med beslut enligt 3 eller 4 § att upplägga, förvara och vårda egendom samt att avlämna den på bestämd tid och plats (5 §).

Oljekrislagens förfogandebestämmelser har inte konstruerats som en fullmakt för regeringen att förordna att föreskrifter avseende förfogande skall börja eller upphöra att tillämpas. Detta innebär att, om förfogande skall ske, regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer måste fatta beslut om förfogande för varje ägare eller innehavare av de produkter som skall avstås till staten eller annan. I praktiken begränsas härigenom tillämpningsområdet för förfoganderätten till oljehandeln.

I fråga om ersättning för egendom som tas i anspråk enligt oljekrislagen hänvisas till reglerna i allmänna förfogandelagen. Vissa undantag har dock gjorts. Sålunda bestäms ersättningen enligt oljekrislagen av en särskild värderingsnämnd som är gemensam för hela landet. Nämnden består av fem ledamöter, som utses av regeringen. Statens rätt inför nämnden bevakas av ett särskilt ombud som regeringen utser. Nämndens beslut kan inte överklagas.

Beträffande de materiella bestämmelserna om ersättning hänvisas till bestämmelserna i allmänna förfogandelagen (1954: 279).

Ett viktigt avsnitt i lagen gäller uppgiftsskyldighet. Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer får enligt 14 § meddela de föreskrifter om uppgiftsskyldighet som behövs för uppfyllande av Sveriges åliggande beträffande det informationssystem rörande den internationella oljemarknaden som anges i IEP-avtalet. För att kunna kontrollera riktigheten av lämnade uppgifter kan uppgiftsskyldig åläggas att tillhandahålla avtal, handelsböcker, korrespondens och andra handlingar och att inställa sig inför myndighet (15 §).

Oljekrislagen innehåller ansvarsbestämmelser. Utformningen av dessa innebär i flera hänseenden förenklingar i förhållande till allmänna ransoneringslagens bestämmelser.

2.4 Allmänna förfogandelagen (1954: 279)

Rätten för statsmakterna att ta i anspråk enskildas egendom under kristider är splittrad på ett stort antal författningar. Den militära förfoganderätten, benämnd rekvisition, regleras närmare i rekvisitionslagen (1942: 583). Den lagen ger militära myndigheter rätt att mot ersättning av statsmedel ta i anspråk förnödenheter och tjänster som behövs för att fylla försvarsmaktens oundgängliga behov och som inte kan tillgodoses på annat sätt med tillräcklig skyndsamhet. Förutsättningen för lagens tillämpning är att förordnande om mobilisering har meddelats. I ett beredskapsläge, innan mobilisering har anbefallts, ger beredskapsförfogandelagen (1942: 584) möjlighet till tvångsanskaffning av förnödenheter för försvarsmaktens behov.

Den civila förfoganderättens grundläggande bestämmelser återfinns i allmänna förfogandelagen jämte dit hörande tillämpningsförfattningar. Civilförsvarslagen innehåller särskilda bestämmelser om förfoganderätt. Bestämmelser om planläggning i fred för förfogande — och även för rekvisition — återfinns i speciella författningar. I dessa ges bl. a. författningsstöd för uppgiftsskyldighet som kan åläggas ägare av förnödenheter m. m.

1954 års allmänna förfogandelag kan sättas i tillämpning i samma situationer som gäller för allmänna ransoneringslagen. Sålunda skall förfogandebestämmelserna automatiskt träda i tillämpning vid krig, medan det ankommer på regeringen att förordna om lagens tillämpning i övriga fall. Ett sådant beslut skall i likhet med vad som gäller enligt allmänna ransoneringslagen underställas riksdagen för prövning i de fall inte riksdagens samtycke krävs i förväg. Det finns ingen motsvarighet till den tidigare nämnda bestämmelsen i allmänna ransoneringslagen varigenom regeringen i brådskande situationer kan sätta vissa befogenhetsbestämmelser i tillämpning utan att riksdagens samtycke först har inhämtats.

Allmänna förfogandelagens syfte är försörjningspolitiskt. Förfogande över egendom kan alltså bara ske för att tillgodose detta ändamål. Förfogande kan verkställas genom att staten med äganderätt eller nyttjanderätt tar i anspråk egendom. Förfogande kan också innebära att ägare och innehavare av fastighet, viss förnödenhet, transportmedel m. m. åläggs att utöva verksamhet, som är hänförlig till egendomen i fråga. I denna utformning är förfogandet mycket likt vissa typer av regleringar enligt allmänna ransoneringslagen.

För att säkerställa att egendom som väntas bli föremål för förfogande inte skingras finns i allmänna förfogandelagen bestämmelser om beslag, benämnt förfogandeförbud. Ett beslut om förfogandeförbud upphör att gälla om inte förfogande beslutas inom viss tid.

Ersättning enligt allmänna förfogandelagen kan antingen utgå enligt taxa, dvs. i enlighet med en i förväg fastställd prislista, eller bestämmas

i det enskilda fallet av en särskild nämnd. Det finns dels lokala värderingsnämnder som fungerar på lokal och regional nivå, dels en för hela landet gemensam nämnd, riksvärderingsnämnden, som också är besvärinstans såvitt avser de lokala värderingsnämndernas beslut.

Straffbestämmelserna i allmänna förfogandelagen är utformade på samma sätt som de i allmänna ransoneringslagen.

Allmänna förfogandelagen har setts över av 1967 års rekvisitions- och förfogandeutredning. I sitt betänkande (SOU 1975: 65) har utredningen föreslagit en samordning av den civila förfoganderätten och den militära rekvisitionsrätten. Utredningen har vidare föreslagit att den nya förfogandelagen endast skall kunna tillämpas i krig och krigsfara samt under sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara vari riket har befunnit sig. Tillämpningsområdet föreslås sålunda bli något mindre omfattande än vad som i dag gäller enligt allmänna förfogandelagen. Ett lagförslag som i huvudsak bygger på utredningens förslag är för närvarande föremål för lagrådets granskning.

2.5 Allmänna prisregleringslagen (1956: 236)

Till samma grupp av beredskapslagar som allmänna ransoneringslagen hör allmänna prisregleringslagen. Denna lag skall alltid tillämpas vid krig och kan tillämpas vid krigsfara eller när av annan orsak fara uppkommit för allvarlig prisstegring inom riket på viktigare varu- eller tjänsteområde. Förordnande om tillämpning grundat på annan orsak än krigsfara får ske för högst ett år varje gång. Förordnandet skall av regeringen underställas riksdagen på samma sätt som ett förordnande om tillämpning av allmänna ransoneringslagen.

2.6 Några andra viktiga beredskapsförfattningar

För tillämpningen av allmänna ransoneringslagen är andra beredskapslagar av betydelse. Här skall några beröras som är av särskild vikt.

2.6.1 Lagen (1960: 513) om beredskapstillstånd

Omställningen inom totalförsvaret till högre beredskap i ett skärpt läge regleras i rubricerad författning. Enligt denna lag får regeringen, om riket är i krigsfara, förordna om beredskapstillstånd för att stärka försvarsberedskapen. Om landet står inför omedelbar krigsfara eller om skärpning av redan bestående beredskapstillstånd behövs kan förordnande om beredskapstillstånd ges genom beredskapslarm, varom regeringen förordnar. Om främmande makt inleder stridshandlingar mot svenskt territorium och förbindelserna med riksstyrelsen inte kan upprätthållas, kan civilbefälhavare eller länsstyrelse genom beredskapslarm

förordna om beredskapstillstånd eller skärpning av redan beslutat beredskapstillstånd. Om beredskapslarm ges innebär detta enligt beredskapskungörelsen (1960: 515) bl. a. — om inte regeringen har bestämt annat — att allmänna ransoneringslagen, allmänna förfogandelagen, lagen om lokal kristidsförvaltning m. fl. författningar — träder i tillämpning. Civilbefälhavares eller länsstyrelsens beredskapslarm medför verkningar endast inom eget civilområde eller län.

2.6.2 *Administrativa fullmaktslagen (1942: 87)*

Till de centrala beredskapslagarna hör lagen (1942: 87) med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m. — den s. k. administrativa fullmaktslagen. Lagen ger regeringen vidsträckta möjligheter att i krig och vid krigsfara delegera beslutanderätt i olika ärenden till underordnad myndighet och att överflytta beslutanderätt från en myndighet till en annan samt att ändra kraven för beslutsförhet och att på annat sätt låta myndigheterna verka under enklare former än under normala förhållanden (2 och 13 §§). Föreskrivna tider och platser för förrättningar kan ändras (4 §). Krav på utredning i ärenden kan i viss mån efterges (5 och 6 §§). Fullföljdstid för talan mot myndighets beslut och andra legala tidsfrister på förvaltningsrättens område kan förlängas (9 §) eller återställas (10 §). Under vissa i 11 § angivna förhållanden kan civilbefälhavare eller länsstyrelse — utan särskilt uppdrag — utöva befogenheter som eljest ankommer på regeringen. Enligt tillämpningkungörelsen (1943: 137) skall myndigheter vid krig, krigsfara eller under andra av krig föranledda utomordentliga förhållanden anpassa sin verksamhet till rådande förhållanden och se till att organisation, arbetsrutiner osv. förenklas. Ärenden rörande försvar och folkförsörjning skall prioriteras.

2.6.3 *Lagen (1973: 861) om lokal kristidsförvaltning*

Denna lag trädde i kraft den 1 januari 1974 och ersatte då lagen (1939: 254) om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter. Den nya lagen tillämpades under oljekrisen från och med samma dag lagen trädde i kraft. Kommunerna är enligt lagen skyldiga att i den omfattning som regeringen bestämmer fullgöra uppgifter för att fylla befolkningens eller produktionens behov av viktiga förnödenheter eller för att tillgodose annat ändamål av betydelse för folkförsörjningen. Kommunerna skall vidare medverka vid allmän prisreglering i den omfattning som regeringen bestämmer. Dessa uppgifter jämte planläggning därav ankommer på kommunernas kristidsnämnder vilka kan tillsättas särskilt eller utgöras av kommunstyrelse eller annat kommunalt organ. Kommunstyrelsen är ansvarig för och skall övervaka att erforderlig planläggning sker och övriga nödvändiga förberedelser vidtas för verksamheten inom kommunen enligt lagen om

lokal kristidsförvaltning. Lagen ålägger vidare länsstyrelsen att inom länet följa tillämpningen av lagen och — om det oundgängligen erfordras — meddela kommun föreskrift om hur verksamheten skall bedrivas.

Lagen kompletteras av en kungörelse (1973: 863) om kristidsnämnder. I kungörelsen åfägs kristidsnämnd att fullgöra de uppgifter som åligger nämnden enligt författning eller som föreskrivs av regeringen, central myndighet eller länsstyrelsen samt att vidta åtgärder i övrigt som är ägnade att lindra verkningar av en kristid.

I 2 § anges vad som särskilt åligger kristidsnämnd i de fall då lagen om lokal kristidsförvaltning äger tillämpning. Kristidsnämnden skall då lämna sådant biträde åt det ekonomiska försvarets myndigheter som kan behövas för att trygga ortens försörjning med viktiga förnödenheter. Nämnden skall vidare övervaka och biträda vid inventering av förråd, se till att de varor som skall avlämnas till det allmänna vårdas och överlämnas i rätt kvantitet, medverka vid planläggning och verkställande av undanförsel, dela ut ransoneringskort och inköpstillstånd, se till att föreskrifter i konsumtionsreglerande syfte efterlevs samt i nödvändig utsträckning sprida upplysning om de krav kristiden ställer och om medel att undvika eller lindra rådande svårigheter.

3 Utredningen

3.1 Allmänna synpunkter

Utredningen har som en allmän bakgrund till sina överväganden gjort en bedömning av de samhällsförändringar som har ägt rum sedan allmänna ransoneringslagens tillkomst år 1954.

Utredningen erinrar om att ett kontinuerligt arbete har pågått sedan andra världskrigets slut i syfte att bygga upp ett totalt försvar inför eventualiteten av en framtida beredskaps- eller krigssituation. Under de år detta arbete har bedrivits har samhället undergått stora förändringar och blivit mer komplicerat och därmed också mer känsligt för störningar än tidigare. Det internationella beroendet har ökat, framhåller utredningen. Oljekrisen 1973—1974 blev ett exempel på att allvarliga rubbningar i vår försörjning kan uppstå utan samband med krig eller krigsrisk i vår närmaste omvärld. Krisen visar också enligt utredningens mening att handelspolitiska och ekonomiska sanktioner mot vårt land kan få förödande verkningar för landet. Vi måste räkna med att sådana aktioner eller hot därom kan riktas mot landet likaväl som vi får räkna med att militära åtgärder eller hot därom kan bli verklighet, anför utredningen. För att göra vår säkerhetspolitik trovärdig måste totalförsvaret vara så förberett att det på alla områden snabbt kan höja beredskapen och snabbt nå full styrka. Detta krav på insatsberedskap gäller inte endast för krigs- och krigsfarefallen utan även för freds-

kriser. Det är mot denna bakgrund man bör se statsmakternas inriktning av olika resurser på fredskriser.

Jämsides med beredskapsplanläggningen har en fortlöpande uppbyggnad av den administrativa beredskapen ägt rum, anför utredningen, som också pekar på att tillsättandet av bl. a. energiberedskapsutredningen och ransoneringslagsutredningen var led i denna verksamhet. Beredskapslagstiftningens syfte är att möjliggöra snabba insatser och att säkerställa att åtgärder kan vidtas i trängda lägen. Förutsättningarna för tillämpningen av beredskapslagarna är enligt utredningen numera i princip samordnade och anknyter till begreppen krig, krigsfara och andra av krig föranledda förhållanden. Fredskris omfattas således ej i normalfallet av beredskapslagstiftningen.

Utredningen diskuterar vidare konstitutionella synpunkter på fullmaktslagstiftning och konstaterar att den nya regeringsformen självfallet påverkar utformningen av ransoneringslagstiftningen. Genom bemyndigandemöjligheten i 8 kap. 7 § regeringsformen kan grundlagsstöd erhållas för viss fullmaktslagstiftning för fredskriser och s. k. inre kriser.

3.2 Tillämpningsområdet m. m.

3.2.1 Ny ransoneringslag

Utredningen anför att man bl. a. mot bakgrund av att utredningen enligt sina direktiv haft att lösa vissa bestämda frågor, vilka i och för sig inte var av den arten att de inte lagtekniskt skulle kunna klaras genom tillägg och ändringar i allmänna ransoneringslagen, hade övervägt att inte utforma en ny lag. Häremot talade dock andra omständigheter som medförde att utredningen valde att utarbeta en ny lag och som utredningen har sammanfattat på följande sätt. Ändringar och mer omfattande tillägg i äldre lagstiftning gör lagarna ofta svåröverskådliga. Samordningen av bestämmelser i ransonerings-, förfogande- och oljekrislagarna skulle försvåras. Förenklingar och språkliga moderniseringar skulle inte kunna åstadkommas utan en ny lagstiftning. Därtill kom att kravet på effektiva regleringsinstrument på energiområdet medförde att vissa bestämmelser måste utformas speciellt härför. Det hade enligt utredningens mening varit onaturligt att arbeta in dessa i den allmänna ransoneringslagen. Av samma anledning benämner utredningen den nya lagen Ransoneringslag.

3.2.2 Villkor för lagens tillämpning

Enligt utredningens förslag skall ransoneringslagen vara en permanent ramlag, som i vissa bestämda situationer ger regeringen fullmakt att handla. Med hänsyn till den nya grundlagens utformning av delegationsbestämmelserna är det nödvändigt, anför utredningen, att det i lag fast-

läggs vilka befogenheter i kristid som skall tillkomma regeringen. Enligt 13 kap. 6 § andra stycket regeringsformen föreskrivs nämligen att i lag med bemyndigande, som avses i första stycket samma paragraf, skall noga anges under vilka förutsättningar bemyndigandet får utnyttjas. Denna bestämmelse har varit en av utgångspunkterna då utredningen har utformat den nya lagen.

Utredningen konstaterar att bestämmelserna i 13 kap. 6 § är snävare än vad bestämmelserna om tillämpningsområdet för allmänna ransoneringslagen är. De omfattar — utöver krig och krigsfara — endast sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara som Sverige har befunnit sig i. Det räcker således inte att knapphetsläget har orsakats av annan utomordentlig händelse som har inträffat utom riket och än mindre av sådan händelse som har ägt rum inom riket.

Lagens grundläggande bestämmelser bör automatiskt träda i tillämpning vid *krig*. I fråga om begreppet krig hänvisar utredningen till de uttalanden som har gjorts av dåvarande chefen för justitiedepartementet i prop. 1973: 90 (s. 446). Utredningen erinrar om att departementschefen särskilt har framhållit att krig i regeringsformens mening alltid skall anses föreligga vid ockupation.

Svårigheter att avgöra om ett land är i krig föreligger även då det gäller att avgöra om krigstillstånd alltjämt råder. Om ransoneringslagens befogenhetsbestämmelser har satts i tillämpning automatiskt, t. ex. genom att landet har anfallits och krigstillstånd har inträtt, anser utredningen att det måste åligger regeringen att förordna, då förutsättningarna för tillämpning av lagen ej längre föreligger, att bestämmelserna ej längre skall tillämpas. Man måste också räkna med en kanske ganska lång övergångstid innan normala förhållanden åter inträder, varför det bör ligga på regeringen att överväga den lämpligaste tidpunkten för att avveckla krisåtgärderna.

Erfarenheterna från tiden efter såväl första som — i synnerhet — andra världskriget visar, anför utredningen, att den av krig framkallade varuknappheten kan bestå under avsevärd tid efter det att de direkta stridshandlingarna har upphört. Varubristen kan även drabba icke krigförande länder hårt. Behov av regleringsåtgärder torde sålunda kunna komma att kvarstå eller uppstå många år efter krigsslutet, oavsett om Sverige har deltagit i kriget eller ej. Regeringen måste därför ha möjlighet att om varuknapphet har uppstått till följd av sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara, vari Sverige har befunnit sig, sätta ransoneringslagens befogenhetsbestämmelser i tillämpning. Utredningen har därför i 2 § i förslaget till ransoneringslag tagit in en sådan fullmakt för regeringen. Förslaget stämmer överens med vad som gäller i dag enligt allmänna ransoneringslagen. Om ransoneringslagen har kommit i tillämpning på grund av att krigstillstånd

har inträtt torde det, sedan detta har upphört, vara mindre lämpligt att under lång tid därefter vidta regleringsåtgärder med stöd av befogenhetsbestämmelser för vars tillämpning det krig som har upphört för länge sedan är en förutsättning, framhåller utredningen.

Enligt utredningens mening skall alltså så snart förutsättningarna för fullmaktslagens tillämpning ej längre föreligger tillämpningen upphöra. I konsekvens härmed förslår utredningen att om riket ej längre är i krig regeringen skall före nästkommande riksmötes avslutande besluta att befogenhetsbestämmelserna ej längre skall äga tillämpning eller — om situationen är den nyss beskrivna med fortsatt varubrist — att bestämmelserna skall tillämpas enligt 2 §. Förslaget om övergång till tillämpning av lagens bestämmelser enligt 2 § medför, påpekar utredningen, dels att förordnandet skall underställas riksdagen, dels att tillämpningstiden blir begränsad till ett år varefter förordnandet måste förnyas varje år med åtföljande riksdagsbehandling. Därigenom kommer riksdagen att i nu diskuterat hänseende hålla ett något fastare grepp om tillämpningen av ransoneringslagen än vad som eljest skulle vara fallet. Vidare kommer frågorna om förlängning av lagens tillämpning att komma under offentlig debatt i riksdagen.

Tolkningen av begreppet *krigsfara* är, säger utredningen, givetvis beroende av tolkningen av begreppet krig. Till de svårigheter som är förknippade med denna tolkning kommer, anför utredningen, att rätt bedöma farsituationen. I likhet med vad som gäller enligt allmänna ransoneringslagen, anser utredningen att regeringen bör ha fullmakt att — då förhållandena har utvecklats därhän att regeringen bedömer att krigsfara föreligger — sätta befogenhetsbestämmelserna i ransoneringslagen i tillämpning. Eftersom krigsfara är ett begrepp som i avsevärt högre grad än krig är beroende av bedömning kan någon automatik vid igångsättningen ej komma i fråga. Av samma anledning bör regeringens föreskrift om tillämpning underställas riksdagens prövning. Utredningen understryker att någon knapphet på varor dock inte behöver föreligga i en krigsfarsituation för att befogenhetsbestämmelserna skall få sättas i tillämpning.

En tillämpningsföreskrift grundad på krigsfara bör enligt utredningsförslaget upphävas så snart förhållandena har utvecklats så att regeringen ej längre anser att krigsfara föreligger. Emellertid kan även en situation, som endast har inneburit krigsfara, ha medfört avsevärda rubbningar i vår försörjningsbalans, vilka måste bemästras med regleringsåtgärder, kanske under många år framåt. På gund härav anser utredningen, att regeringen i stället för att upphäva tillämpningen av lagen bör kunna besluta om tillämpning enligt 2 §.

Beträffande annan utomordentlig händelse anför utredningen att det är av särskild vikt att de situationer vid sidan av krig och krigsfara som skall få föranleda lagens tillämpning begränsas och klart avgränsas. I

likhet med vad som i dag gäller anser utredningen att tillämpningsområdet först och främst skall begränsas till sådana situationer då knapphet eller betydande fara för knapphet har uppkommit på försörjningsviktig förnödenhet.

Vidare föreslår utredningen att den begränsning som finns i allmänna ransoneringslagen nämligen att bristsituationen skall ha uppstått till följd av någon utomordentlig händelse skall behållas. Därmed kommer samtliga fall av *fredskris* att omfattas av lagen.

Enligt direktiven ingick det i utredningsuppdraget att beakta möjligheten av att en allvarlig bristsituation också kan uppstå på grund av händelser som inträffar inom landet, s. k. *inre kris*.

Utredningen pekar på att det inte är ovanligt att i vissa utländska rättssystem regeringen har vidsträckta befogenheter att ingripa vid extraordinära händelser, exempelvis genom att proklamera undantagstillstånd m. m. I Norge framlades ett förslag redan år 1951 om att fullmaktslagstiftningen även skulle avse naturkatastrofer. Förslaget avvisades under remissbehandlingen och föranledde inte lagstiftning. Under år 1975 har dock det norska stortinget godkänt en fullmaktslag som täcker inte endast fredskrisfallen utan även inre kris. Utredningen pekar vidare på att allmänna prisregleringslagen (1956: 236) kan användas för att bemästra inflation av inhemska orsaker. Moratoriekommittén föreslog i sitt betänkande (SOU 1971: 56) Ny moratorielag en bestämmelse som skulle möjliggöra generalmoratorium — förutom i krigsberedskapsfallen — även i det fall att moratorium var av synnerlig vikt från allmän synpunkt.

Utredningen redogör noggrant för sina överväganden rörande inre kris. Utredningens slutsats är att det inte längre kan anses sakligt motiverat att från ransoneringslagens tillämpningsområde undanta försörjningssvårigheter föranledda av inre kris. Den analys som har lett fram till denna slutsats redovisas i betänkandet på s. 167—173.

3.2.3 Arbetskonflikt

Utredningen konstaterar att arbetskonflikter på den svenska arbetsmarknaden kan — oavsett omfattningen — innebära problem för folkförsörjningen. En liten grupp nyckelpersoner kan exempelvis lamslå en försörjningsviktig produktion.

Enligt utredningens mening torde kravet på samhällets neutralitet vid arbetskonflikt inte lägga hinder i vägen mot att öppna möjlighet att med stöd av ransoneringslagen bemästra försörjningsproblem som kan uppstå till följd av arbetskonflikt. Utredningen anser emellertid inte att arbetskonflikt faller under lagens tillämpningsområde med hänsyn till den särskilda kvalifikation som ligger i begreppet utomordentlig händelse. Under förarbetena till allmänna ransoneringslagen diskuterades frågan, varvid man — enligt utredningens mening — kom till att arbets-

konflikt var av den natur att den borde inrymmas under fullmaktslagstiftningen. Genom den starka ställning konflikträtten numera har fått i 2 kap. regeringsformen anser utredningen att en legal facklig stridsåtgärd aldrig bör kunna betecknas som utomordentlig händelse i ransoneringslagens mening och medföra att regeringen får sätta lagen i tillämpning.

En stridsåtgärd som enligt gällande avtal inte är tillåten, t. ex. en s. k. vild strejk, omfattas inte av regeringsformens skydd av konflikträtten. En vild strejk kan givetvis liksom en legal strejk medföra försörjningsproblem. Utredningen anser emellertid ej heller att en vild strejk, mot bakgrund av vad som har sagts om grundlagsförankringen av konflikträtten, till sin natur är en utomordentlig händelse i ransoneringslagens mening. Att de strejkande genom sina handlingar bryter ett ingånget avtal kan nämligen ej enligt utredningens mening utgöra tillräcklig kvalifikation för att stämpla den vilda strejken som en utomordentlig händelse. Utredningen lägger därför inte fram något förslag av innebörd att ransoneringslagen skall kunna tillämpas vid vild strejk.

Däremot anser utredningen att arbetskonflikt i främmande land som får till följd en försörjningskris i Sverige bör kunna läggas till grund för lagens tillämpning. Till skillnad från vad som är fallet beträffande en inhemsk arbetskonflikt, påpekar utredningen, har statsmakterna i detta fall inga möjligheter att påverka konflikten utomlands, varför regeringen då bör kunna sätta ransoneringslagen i tillämpning om det behövs för att bemästra krisen.

3.2.4 Riksdagens medverkan — underställning

Utredningen framhåller att huvudregeln i fullmaktslagstiftningen tidigare har varit att i de fall regeringen äger förordna om tillämpning på annan grund än krigsfara riksdagens samtycke först skall inhämtas. Vid krigsfara räcker det däremot med att beslutet i efterhand, vanligen inom en månad, underställs riksdagen för prövning. Från huvudregeln har undantag gjorts bl. a. i allmänna ransoneringslagen, dock endast för visst brådskande läge och i begränsad omfattning. Utredningen pekar också på att om allmänna ransoneringslagen sätts i tillämpning med stöd av oljekrislagens bestämmelser, som närmast torde vara att jämföra med fredskrisfallet i ransoneringslagen, riksdagens samtycke inte behöver inhämtas i förhand.

Utredningen anför att länderna blivit mer beroende av varandra och därmed mer sårbara än tidigare för störningar i handeln med varandra. Särskilt beträffande energiförsörjningen är denna sårbarhet markant. Oljekrisen visar, anför utredningen, att kontrollen över råvarutillgångar kan användas som ett snabbt och mycket verksamt vapen, som kan riktas mot de sårbara industrisamhällena. Även stormakterna kan tänkas utnyttja den ökade sårbarheten för att uppnå politiska fördelar. Detta

pekar på, menar utredningen, att Sverige även på det ekonomiska försvarets område måste ha en hög handlingsberedskap som medger att nödvändiga åtgärder kan sättas in snabbt.

Enligt utredningens mening talar de anförda omständigheterna för att riksdagens medverkan vid ransoneringslagens tillämpning även vid fredskriser bör tillgodoses genom ett sådant underställningsförfarande som gäller — och föreslås fortsättningsvis gälla — vid krigsfara. Utredningen betonar att förutsättningarna för ransoneringslagens tillämpning härigenom blir desamma oavsett om lagen sätts i tillämpning med stöd av oljekrislagen eller med stöd av bestämmelserna i ransoneringslagen.

Även för de fall att ransoneringslagen behöver tillämpas till följd av någon inhemsk utomordentlig händelse anser utredningen, att kraven på snabbhet och effektivitet väger så tungt att underställningsförfarandet bör gälla. Utredningen hävdar att riksdagen genom underställningsförfarandet får bättre möjligheter att ingående pröva behovet och omfattningen av ett tillämpningsförordnande än om riksdagen under hård tidspress måste lämna sitt samtycke i förväg. Genom underställningsförfarandet får riksdagen möjlighet att rätta till ett beslut av regeringen, om regeringen har bedömt situationen fel och omotiverat infört en ransonering. Endast i det fall att regeringen avser att ransonera elkraft med stöd av en föreslagen särbestämmelse i ransoneringslagen skulle riksdagens samtycke enligt utredningsförslaget behöva inhämtas i förväg, därför att krav på snabbhet inte föreligger i detta fall.

3.3 Befogenhetsbestämmelserna m. m.

3.3.1 *Reglering av handel m. m.*

Utredningen konstaterar inledningsvis att det under utredningsarbetet inte har framkommit några omständigheter som innebär behov av att ändra den gällande allmänna ransoneringslagens befogenhetsbestämmelser, dvs. bestämmelserna om reglering av handel m. m. (2 §), auktorisation (3 §), clearingavgift (4 §) och prisutjämningsavgift (5 §). Utredningen föreslår därför att dessa bestämmelser i materiellt hänseende överförs oförändrade till den nya ransoneringslagen.

Utredningen berör därefter ransoneringslagiftningen och den nya regeringsformens bestämmelser om normgivningskompetens och riksdagens delegeringsmöjligheter. Utredningen hänvisar till uttalandet i propositionen (1973: 90) med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning, m. m. (s. 311 f) av föredragande departementschefen att sådana beredskapslagar som allmänna ransoneringslagen och allmänna prisregleringslagen genom uppräknningen i 8 kap. 7 § regeringsformen förs in under det delegeringsbara området, i den mån de inte omfattas av förskrifterna om fullmaktslagar i 13 kap. 6 § regeringsformen. Med

hänsyn till att inga förändringar görs i befogenhetsbestämmelserna anser utredningen att även den nya lagens bestämmelser måste ligga inom det delegeringsbara området.

3.3.2 Förfogande

Allmänna ransoneringslagen saknar bestämmelser om förfogande. Detta faktum kan dock inte tas till intäkt för att förfogande inte behövs vid regleringar enligt ransoneringslagen, anser utredningen. Allmänna ransoneringslagen tillkom samtidigt med allmänna förfogandelagen. Förutsättningarna för lagarnas sättande i tillämpning var från början identiska, framhåller utredningen, och de var tänkta att sättas i tillämpning samtidigt vid försörjningskriser. Så har också skett vid kriserna 1956—1957 och 1973—1974.

Genom det förslag till ny förfogandelag, som 1967 års rekvisitions- och förfogandeutredning lade fram i september 1975, har situationen ändrats, påpekar utredningen. Lagförslaget innebär att förfogandelagen endast skall kunna sättas i tillämpning vid sådana utomordentliga förhållanden som anges i 13 kap. 6 § regeeringsformen, alltså sådana förhållanden som är beroende av krig eller krigsfara. Därigenom blir den nya lagens tillämpningsområde mer inskränkt än vad som gäller enligt allmänna förfogandelagen. Frågan om behov av förfogandebestämmelser i ransoneringslagen blir därför, menar utredningen, i första hand en fråga om förfogandemöjligheter behövs vid fredskris och inre kris. I övriga fall är ju förfogandelagens bestämmelser tillämpliga.

Utredningen hänvisar till följande avsnitt i betänkandet (1952: 24) med förslag till allmän förfogandelag och allmän ransoneringslag och som departementschefen också redovisade i propositionen (1954: 20) med förslag till nyss nämnda lagar.

En särskild fråga är, huruvida en lagstiftning av det slag, som här diskuteras, i alla lägen bör innehålla möjlighet för det allmänna att förfoga över nyttigheter eller om i vissa fall en lagstiftning, som icke innehåller förfoganderätt, är tillräcklig. Att ett oundgängligt behov av en allmän förfoganderätt föreligger för den händelse riket kommer i krig eller krigsfara har ovan konstaterats. Ett sådant behov gör sig däremot icke gällande med samma styrka under andra utomordentliga förhållanden. I vissa lägen kan det framstå som obehövt att tvångsvis förfoga över nyttigheter. Som tidigare nämnts kan emellertid ur försörjningssynpunkt skillnaden mellan den situation, som betecknas som krigsfara, och andra utomordentliga lägen vara obetydlig. Under ett krig mellan andra stater kan vid en viss tidpunkt läget vara sådant, att krigsfara för vårt land måste anses vara för handen, för att därefter lätta så mycket, att någon direkt krigsfara icke längre föreligger, men till följd av kriget har knapphet på viktiga förnödenheter uppstått. Med hänsyn till vad som anförts och till önskvärdheten av att fullmakterna i lagtexten göras så vidsträckta, att de medgiva erforderliga ingripanden då så påkallas, synes möjlighet till förfogande för det allmännas räkning

över nyttigheter böra finnas även då riket icke befinner sig i krig eller krigsfara. Huruvida en förfoganderätt i ett visst läge, då knapphet uppkommit, är påkallad eller icke, får bedömas med beaktande av de omständigheter som då föreligga.

Vidare framhåller utredningen att det i nyssnämnda betänkande även uppmärksammades att bestämmelser om förfogande sällan hade tillämpats och i de fall de hade tillämpats detta hade skett endast i begränsad omfattning. Denna omständighet kunde inte åberopas som stöd för ett antagande att förfogande utan olägenhet skulle kunna undvaras. Även om bestämmelserna formellt inte hade tillämpats, anfördes i betänkandet, torde de ändock ha haft viss betydelse. Anledningen till det ringa utnyttjandet hade nämligen i många fall varit att statliga myndigheter kunnat träffa frivilliga avtal med näringsidkare och andra varigenom tillämpning av förfogandelagen inte varit nödvändig. Men om lagen inte hade funnits skulle troligen, menade man, åtskilliga av dessa avtal inte ha kommit till stånd. Enligt utredningens uppfattning kände näringsidkare och andra till att myndigheterna som ett alternativ dock haft möjlighet att använda befogenheterna i förfogandelagen och denna omständighet, menade man, torde ofta ha påverkat deras benägenhet att ingå avtal.

Ransoneringslagsutredningen säger sig dela den framförda uppfattningen. Erfarenheterna från oljekrisen 1973—1974 tyder enligt utredningen på att möjlighet till förfogande måste finnas för att en tillfredsställande reglering av bristvaror skall kunna komma till stånd. Även om krisens art och omfattning har betydelse för hur stort behovet av förfogande kommer att bli talar erfarenheterna för att möjligheten att förfoga måste finnas vid såväl krigs- och krigsfarfallen som vid fredskris och inre kris. Eftersom den planerade nya förfogandelagen inte kommer att kunna tillämpas i sistnämnda krissituationer anser utredningen att förfogande måste kunna ske med stöd av bestämmelser i ransoneringslagen.

Ett ytterligare skäl för förfogande vid fredskris och inre kris är, anför utredningen, av försörjningspolitisk karaktär. I vissa fall då knapphet har uppstått på förnödenhet som är viktig för folkförsörjningen kan det vara nödvändigt för myndigheterna att tvinga den som innehar sådan förnödenhet att omsätta denna på marknaden. Om Sverige till följd av en råvarubojkott lider svår brist på en viktig förnödenhet och en importör av varan i fråga innehar ett stort lager av denna, som han vägrar sälja i förhoppning att bristen skall medföra prisstegringar, är det enligt utredningens mening orimligt att man inte skulle kunna tvinga fram varan till fördelning bland dem som har behov av den. I detta läge måste därför regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer få förfoga över varan i fråga.

Den samordning som eftersträvas mellan oljekrislagen och nya ran-

soneringslagen såvitt avser förbrukningsreglering talar enligt utredningens mening också för att möjligheter till förfogande med stöd av ransoneringslagen bör införas. De förfogandebestämmelser som finns i oljekrislagen torde inte vara tillämplbara på alla de situationer i vilka man, för att Sverige skall kunna fullgöra sitt åtagande enligt IEP-avtalet, kan sätta ransoneringslagen i tillämpning. Den nya ransoneringslagen bör därför, anser utredningen, ge möjlighet till förfogande i de fall då oljekrislagens förfoganderegler inte är tillräckliga.

Utredningen diskuterar olika lösningar till utformning av förfogandebestämmelserna i ransoneringslagen men stannar för att hänvisa till förfogandelagens bestämmelser. En sådan lösning har också förordats av 1967 års rekvisitions- och förfogandeutredning, som anförde efter att ha berört möjligheten av att ta in speciella förfogandebestämmelser i ransoneringslagen:

En annan och enligt utredningens mening enklare utväg är att i ransoneringslagen införa en paragraf motsvarande 7 a § krigssjukvårdslagen (1953: 688, 7 a § ändrad senast 1966: 52). Detta skulle innebära att, när ransoneringslagen tillämpas, den av utredningen föreslagna förfogandelagen skall gälla i erforderliga delar utan hinder av vad i förfogandelagen finns stadgat om förutsättningarna för lagens tillämpning. På detta sätt skulle en förfoganderätt enligt ransoneringslagen kunna lösgras från de strängare förutsättningarna enligt förfogandelagen utan att de omfattande reglerna om förfoganderättens innebörd m. m. i sistnämnda lag behöver upprepas i ransoneringslagen.

Ransoneringslagsutredningen påpekar att samordningen med oljekrislagen inte försvåras genom en sådan hänvisningsbestämmelse. Men samordningsproblem skulle enligt utredningen kunna uppkomma då ransoneringslagen tillämpas med stöd av oljekrislagen. Problemen skulle bli en följd av att en särskild värderingsnämnd skall fastställa ersättning vid förfogande med stöd av oljekrislagen medan de i förfogandelagen angivna nämnderna — genom hänvisningen i ransoneringslagen till förfogandelagen — skulle fastställa ersättning vid inlösen och förfogande som vidtages med stöd av ransoneringslagen. Mot den bakgrunden föreslår utredningen att i de fall då ransoneringslagen tillämpas med stöd av oljekrislagen den i 8 § oljekrislagen särskilda värderingsnämnden, oljekrisnämnden, bör förordnas att bestämma ersättning vid förfogande över råolja och oljeprodukter enligt förfogandelagen och inlösen enligt ransoneringslagen. Även i andra fall då förfogande över eller inlösen av råolja och oljeprodukter kan förväntas och särskild sakkunskap erfordras torde det enligt utredningens mening vara lämpligt att förordna oljekrisnämnden att besluta om ersättning.

För att begränsa förfogande med stöd av ransoneringslagen till de situationer då förfogande är oundgängligen nödvändigt för hushållning med bristvaror har utredningen knutit förfogandemöjligheten till be-

stämmelema om reglering enligt ransoneringslagen. Endast om det är oundgängligen nödvändigt för att en reglering skall kunna genomföras får således förfogande ske enligt utredningsförslaget.

Genom denna begränsning blir de förfoganden som i praktiken kan komma till stånd med stöd av ransoneringslagen i huvudsak begränsade till näringsidkare anför utredningen. Men begränsningens utformning utesluter dock ej att förfogande undantagsvis skulle kunna ske även hos enskilda, som ej är näringsidkare. Med hänsyn till att ransoneringslagen skall kunna tillämpas vid försörjningskriser i tider som har föga gemensamt med sådana förhållanden som kan råda under krig eller vid krigsfara har utredningen gjort den bedömningen att förfogande utanför tillämpningsområdet för 13 kap. 6 § regeringsformen med stöd av ransoneringslagen ej bör få avse privatpersoner. Utredningen har därför tagit in en särskild bestämmelse härom i lagtexten. Bestämmelsen har dock givits generell utformning och omfattar alltså alla situationer i vilka lagen är tillämplig, sålunda även krigs- och krigsfarefallen. Om förfogande behöver ske hos privatpersoner under sådana förhållanden kan åtgärder enligt utredningens mening vidtas med stöd av förfogandelagens bestämmelser, om i övrigt förutsättningar härför föreligger.

3.3.3 Förbrukningsdämpande avgift

Energiberedskapsutredningen föreslog i sitt betänkande (SOU 1975: 60—61) Energiberedskap för kristid en ransoneringsmetod som inte omfattas av allmänna ransoneringslagens bestämmelser, nämligen ransoneringsmetod med en förbrukningsdämpande avgift. En sådan avgift var tänkt att snabbt kunna sättas in i inledningskedet av en oljekris för att minska förbrukningen och motverka hamstring av i första hand motorbensin. Avgiften skulle avvecklas efter några veckor. Avgifterna skulle enligt förslaget fonderas och sedan återföras till konsumenterna efter beslut av riksdagen.

Ransoneringslagsutredningen fann att den föreslagna förbrukningsdämpande avgiften statsrättsligt inte är att anse som skatt. Utredningen ansåg sig därför kunna föreslå att en bestämmelse om avgiften tas in i ransoneringslagen. Utredningen har inte begränsat avgiftens tillämpningsområde till energiområdet. Enligt utredningsförslaget får avgiften utgå under högst en månad men tiden kan om särskilda skäl föreligger förlängas med ytterligare en månad.

3.3.4 Överförbrukningsavgift

En utgångspunkt vid översynen av allmänna ransoneringslagen var enligt utredningsdirektiven att en ny ransoneringslag skulle innehålla bestämmelser om överförbrukningsavgift. Härmed förstås en avgift som kan åläggas någon som har förbrukat mer energi än vad han haft rätt till. Bestämmelser om sådana avgifter — tidigare benämnda överuttag-

ningsavgifter — har funnits i alla särskilda elransoneringslagar sedan 1940-talet.

Det är huvudsakligen beträffande ledningsbunden energi (elektrisk kraft, stadsgas och värmeenergi från fjärrvärmekraftverk eller motsvarande anläggningar), som ett sanktionsbehov i form av avgift föreligger, anför utredningen. Gemensamt för nu nämnda energiformer är att förbrukaren i normalfallet själv avgör om större förbrukning än den medgivna skall ske. Förbrukaren kan m. a. o. göra överuttag åt vilka energileverantörer eller myndigheter inte kan göra något förrän i efterhand.

Utredningen har tillsammans med energiberedskapsutredningen utförligt analyserat olika alternativ till sanktioner mot överförbrukning och därvid funnit att överförbrukningsavgift i de flesta fall inte kan undvaras. Med hänsyn till bevisvärigheter m. m. anser utredningen att straffhotet inte är tillräckligt effektivt. Avstängning är däremot effektivt men framstår i normalfallet som alltför drastiskt.

Energiberedskapsutredningen har i sitt tidigare omnämnda betänkande fastlagt (s. 362 f) att överförbrukningsavgiftens syfte är att motverka att förbrukaren tar ut mer energi än som har tilldelats honom för viss ransoneringsperiod. Det betyder, anför utredningen, att avgiften bör vara av sådan storlek att överförbrukning effektivt hindras. Vidare slås fast i betänkandet att överförbrukningsavgiften är ett komplement till straffsanktionerna. Utredningen avvisar alltså tanken på att avgiften används som en ransoneringsåtgärd ("ransonering med prismetanismen"). Inte heller finns vid detta betraktelsesätt utrymme för att se avgiften som förhöjd avgift för att täcka leverantörernas ransoneringskostnader och/eller uteblivna affärsvinster på grund av minskad försäljning genom ransonering. Energiberedskapsutredningen har beträffande den närmare utformningen av avgiften förordat — ur såväl rättvis- som praktisk synvinkel — att avgiften görs direkt proportionell till överförbrukningen och att den myndighet som skall fatta beslut om avgiftsuttaget endast konstaterar att överförbrukningen har skett och beräknar dess storlek. Något utrymme för en skälighetsbedömning finns inte enligt detta förslag.

Ransoneringslagsutredningen har utformat lagens bestämmelser om överförbrukningsavgift utifrån dessa förutsättningar. Avgiften betecknas som en straffavgift, som uttas på administrativ väg. Genom att systematiskt inordna avgiften under rubriken Vite m. m. anser sig utredningen ha markerat avgiftens karaktär av sanktion. För att förstärka sanktions-effekten föreslår utredningen en ändring i kommunalskattelagen av innebörd att avgiften inte blir avdragsgill omkostnad i rörelse.

För att förstärka avgiftens avhållande effekt i synnerhet vid upprepad överförbrukning och vid överförbrukning i juridiska personers verksamhet föreslår utredningen att avgiften skall utgå helt oberoende av om annan sanktionsform kan följa på överförbrukningen. Detta betyder att

i vissa fall såväl avgift som straff för ransoneringsbrott och avstängning kan användas samtidigt. Med exempel visar utredningen att detta i vissa fall av uppsåtlig överförbrukning i juridiska personers verksamhet kan vara ett lämpligt påföljdssystem. Då det gäller överförbrukning av mindre detaljförbrukare anser utredningen att överförbrukningsavgift vanligen är den enda tänkbara reaktionen.

Utredningen framhåller att en möjlighet till befrielse från att utge överförbrukningsavgift bör finnas. Det bör ankomma i första hand på regeringen att fatta beslut härom. Emellertid torde det vara mindre lämpligt att regeringen i alla situationer måste besluta i dessa ärenden. En delegation av förvaltningsärenden till underordnad myndighet ligger i linje med regeringens egna strävanden. Utredningen föreslår därför att regeringen bemyndigas att delegera beslutanderätten rörande befrielse från överförbrukningsavgift.

Då överförbrukning uppstår i fastigheter med gemensam energimätning för flera slutliga förbrukare (kollektivmätning) uppkommer svårigheter bl. a. rörande uttag av överförbrukningsavgifter. Kostnaderna för gemensamt förbrukad energi (kollektivleverans) fördelas vid kollektivmätning på de slutliga förbrukarna (hyresgäster och hyresvärd) i förhållande till någon uppställd schablonregel.

Utredningen redogör inledningsvis för de olika ståndpunkter som framkom under oljekrisen rörande fördelning av överförbrukningsavgiften på slutliga förbrukare (hyresgäster), s. k. övervältring. Utredningen konstaterar att någon lösning som blev allmänt accepterad inte kunde utarbetas. Bränslenämnden, som under krisen hade det övergripande ansvaret för energiförsörjningen, hemställde hos regeringen om lagstiftning som möjliggjorde uttag av överförbrukningsavgifter vid ransonerings av värmeenergi från fjärrvärmeverk, då pågående ransonerings eljest inte kunde få avsedd effekt. Nämndens hemställan remissbehandlades, varvid problemen med övervältring påtalades. Något lagförslag hann dock inte utarbetas innan krisåtgärderna avvecklades.

Utredningen uppger att målsättningen har varit att skapa ett administrativt enkelt övervältringssystem. Systemet skulle ändå medge en godtagbar fördelning av överförbrukningsavgifter såväl mellan fastighetsägare och hyresgäster som mellan hyresgästerna inbördes. Systemet skulle inte vara så låst att fastighetsägare och hyresgäster ej själva får komma överens om hur fördelningen skall ske. Utredningen har sammanfattat sina överväganden och förslag på följande sätt.

I ransoneringslagen bör vara fastlagt att den som normalt är ansvarig för betalning av förnödenhet som har förbrukats i större omfattning än vad som har medgivits av vederbörlig myndighet är skyldig att erlagga överförbrukningsavgift till staten. Denna bestämmelse skall äga generell tillämpning, således även vid kollektivleveranser. Genom denna regel, som är undantagslös, undviks svårlösta problem som eljest skulle uppstå

vid fattande av beslut om uttag av överförbrukningsavgift samt vid upp-
börd och indrivning av avgifter.

Vid kollektivleveranser bör den som har ålagts överförbrukningsavgift ha möjlighet att fördela denna på de slutliga förbrukarna enligt grunder som regeringen förekriver. Den föreslagna bestämmelsen medför att de myndigheter som beslutar om överförbrukningsavgifter ej skall befatta sig med fördelningsfrågorna.

De grunder efter vilka en fördelning skall ske kan inte, menar utredningen, anges i ransoneringslagen. Däremot måste lagen medge möjlighet till fördelning av avgiften. De grunder efter vilka en fördelning skall ske måste regeringen ta ställning till vid varje kristillfälle, varvid då rådande förhållanden måste beaktas. Enligt utredningens mening skulle uppvärmningskostnaderna kunna utgöra en lämplig norm för fördelning om en energikris skulle uppkomma inom den närmaste framtiden. Utredningen anser nämligen att det kan vara rimligt att utgå från att överförbrukning av värmeenergi torde stå i visst förhållande till den normala förbrukningen av värmeenergi. Genom anknytningen till fördelningen av den normala förbrukningen kommer även fastighetsägarens andel av en eventuell överförbrukning att medtas vid fördelningen. Härigenom kommer hyresgästernas och fastighetägarnas intressen förhoppningsvis att sammanfalla, nämligen att genom sparsamhet undvika överförbrukning. Hela systemet bygger, anför utredningen, på att fastighetsägare och hyresgäster är solidariska gentemot varandra och vidtar behövliga inskränkningar i sin normala förbrukning.

Enligt utredningens bedömning går det skisserade systemet att använda även vid kollektivmätning av elektrisk kraft och stadsgas. Även för de fall att dessa energiformer inte används för uppvärmning anser utredningen att systemet bör kunna användas. Behovet av t. ex. elektrisk kraft är i viss mån beroende av lägenheternas storlek. Genom att använda en gemensamt fördelningsnorm kan man förenkla systemet. Den närmare systemutformningen bör ankomma på ransoneringsmyndigheterna anser utredningen.

3.3.5 Avläsnings- och uppgiftsskyldighet m. m.

För att en energiransonering skall kunna genomföras med stöd av den nya ransoneringslagen fordras enligt utredningens mening att energileverantörerna kan åläggas avläsnings- och uppgiftsskyldighet. En sådan skyldighet bör inte begränsas till leverantörer av ledningsbunden energi. Under oljekrisen 1973—1974 uppkom behov av att kunna ålägga bensinstationsinnehavare skyldighet att läsa av mätarna på bensinpumparna. Utredningen föreslår mot den bakgrunden att bestämmelser om avläsnings- och uppgiftsskyldighet tas in i ransoneringslagen. Dessa bestämmelser bör enligt utredningen vara så utformade att fastighetsägare och fastighetsskötare kan åläggas att fullgöra avläsnings- och upp-

giftsskyldighet. Men även förbrukarna själva bör kunna åläggas sådan skyldighet.

I fastigheter, där hyresgästerna själva ej har tillträde till elmätarutrustningen, måste fastighetsägarens medverkan i samband med avläsning säkerställas. En bestämmelse bör därför enligt utredningens mening tas in i lagen som gör det möjligt att ålägga fastighetsägaren att läsa av samtliga mätare och underrätta hyresgäster och elleverantörer om resultatet eller att ålägga honom skyldighet att för avläsningen lämna hyresgästen tillträde till det utrymme där mätarutrustningen är uppsatt.

För att säkerställa fullgörandet av avläsnings- och uppgiftsskyldighet måste det, enligt utredningen, finnas sanktioner. Utredningen har övervägt olika alternativ men har stannat för följande. Om någon underlåter att fullgöra avläsnings- eller uppgiftsskyldighet skall förfarandet vara att anse som ett ransoneringsbrott. Vederbörande bör då kunna ådömas straff härför. Den försunlige bör även kunna åläggas att vid vite fullgöra sin skyldighet.

3.3.6 Avstängning

Den mest effektiva sanktionen mot överförbrukningen av ledningsbunden energi är, framhåller utredningen, att stänga av förbrukaren från ytterligare leveranser. Sanktionsformen har funnits med i de särskilda ransoneringslagarna alltsedan 1940-talet för att garantera att överförbrukare skulle erlägga beslutad överförbrukningsavgift. Men avstängning har också använts som ett självständigt komplement till överförbrukningsavgifter och straff. Sålunda förekom under 1940-talet avstängning — vid sidan av avgift — som påföljd vid större överförbrukning av ransonerad stadsgas. Även på elsidan har det förekommit att avstängning har påbjudits som sanktion vid överförbrukning.

Allmänna ransoneringslagen innehåller ej några bestämmelser om avstängning. Samma funktion fyller dock däri införda bestämmelser om att ransoneringsbevis kan återkallas och att näringsidkare i vissa fall kan förbjudas att i rörelsen saluhålla, överlåta eller använda vissa förnödenheter. Utredningen betonar att en bestämmelse om avstängning i ransoneringslagen således inte är någon för ransoneringslagstiftningen till sin typ främmande sanktionsform.

Utredningen anser, som tidigare har framhållits, att avstängning är ett nödvändigt komplement till överförbrukningsavgifter och straff för att åstadkomma en nödvändig intensitetsökning vid "återfall" i överförbrukning. Avstängning bör också kunna användas i de fall då någon underlåter att rätta sig efter bestämmelser om restriktioner, i de fall förnödenheten ej tillhandahålls mot ransoneringsbevis. Enligt utredningens mening bör inte mindre förbrukare undantas från avstängning som påföljd. Ej heller vid överträdelse av restriktioner bör undantag göras

för mindre förbrukare. Myndigheterna måste, anser utredningen, även i dessa fall ha möjlighet till avstängning. Exempelvis borde enligt utredningen avstängning kunna drabba en mindre förbrukare av elenergi som låter sin fritidsbostad vara eluppvärmd under tid då förbud mot uppvärmning av fritidshus gäller även om förbrukningen totalt sett är liten.

Som tidigare har antytts har det i de särskilda elransoneringslagarna föreskrivits som påföljd för utebliven betalning av påford överbörbrukningsavgift att den betalningsovillige överbörbrukaren fick avstängas från vidare leveranser. Något sådant avstängningsbeslut har dock veterligen aldrig fattats. Utredningen tar för sin del avstånd från tanken att driva in en överbörbrukningsavgift med hjälp av hot om avstängning. Enligt utredningens mening bör överbörbrukningsavgiften kunna drivas in på samma sätt som ett utdömt vite.

Med hänsyn till att ett ärende angående ifrågasatt avstängning är förknippat med svåra överbörbrukanden bör enligt utredningens mening beslut om avstängning fattas av centrala regleringsmyndigheter. Dessa myndigheter kan ej själva verkställa avstängningsbeslut rörande ledningsbunden energi. Ransoneringslagen bör därför, säger utredningen, innehålla bestämmelser som möjliggör för myndigheterna att ålägga energileverantör att verkställa sådant avstängningsbeslut.

3.3.7 Besvärordningen

Beslut som annan myndighet än allmän domstol fattar med stöd av den nuvarande ransoneringslagen kan överklagas i den ordning som gäller för talan mot myndighetens beslut i allmänhet. I några särskilt angivna fall skall talan dock föras hos kammarrätten. Besvärordningen innebär att alla beslut, som inte skall överklagas hos kammarrätten, i princip kan föras upp under regeringens prövning.

Utredningen framhåller, att det sedan lång tid tillbaka har varit tradition inom svensk förvaltningsrätt att medborgarna kan "gå till kungs" med sina besvär över underlydande myndigheters beslut. Under andra världskrigets ransoneringsåren fanns på många områden möjlighet till prövning i fyra instanser varigenom klaganden via ransoneringskommissionerna kunde föra upp sitt ärende till regeringens prövning. Under oljekrisen 1973—1974 var regeringen i många fall slutinstans. Om exempelvis den planerade kvotransoneringslagen av elkraft, omfattande 4,2 milj. elförbrukare, hade satts i verket hade statens elransoneringsnämnds beslut kunnat underställas regeringens prövning. Om en procent — vilket av experter anses vara en alltför låg siffra — av dessa förbrukare klagat rörande tilldelning, dispens från restriktioner, överbörbrukningsavgifter m. m. till regeringen skulle 42 000 besvärärenden ha kommit in till industridepartementet, vilket torde vara fler ärenden än vad samtliga departement normalt har att handlägga på ett år. Under den korta tid,

tre veckor, som drivmedelsransoneringen pågick i början av år 1974 inkom för övrigt till transportnämnden ca 15 000 besvärssärenden. Transportnämnden hann pröva ca 8 procent av dessa ärenden.

Det är mot den nu tecknade bakgrunden man skall se utredningens överväganden och förslag till en ändrad besvärssystem. Utredningen har menat att en ohämrad besvärssystem i krislägen kan få till följd att brådskande angelägna besvärssärenden inte hinner tas upp till prövning under den tid då överprövning kan vara meningsfull. Utredningen anför att målsättningen har varit att skapa en besvärssystem som utan att innebära rättsosäkerhet för den enskilde ändå medför att effektiviteten i ransoneringssystemen ej går förlorad. Utredningen anser sig ha funnit detta i ett tvåinstanssystem. För några typer av ransoneringsbeslut har utredningen dock ansett att överklaganden ej bör tillåtas. Utredningen menar att detta framförallt gäller för beslut om tilldelning av drivmedel. I dessa fall bör frågor om behovstilldelning stanna på länsstyrelsenivå.

Beträffande den tekniska utformningen av besvärssystemen har utredningen funnit det mindre lämpligt att binda besvärssystemen genom detaljbestämmelser i ransoneringslagen annat än för vissa speciella beslut mot vilka besvär skall föras hos kammarrätten. Sådana beslut är bl. a. beslut om utdömmande av vite och avstängning av energitillförseln. För övriga beslut bör, enligt utredningens mening, regeringen vid varje regleringstillfälle besluta om besvärssystemens utformning, med undantag för de fall då beslut meddelats av allmän domstol. Genom den föreslagna utformningen kan regeringen ta hänsyn till de speciella förhållanden som kan föreligga vid varje regleringstillfälle.

3.4 Översyn av ransoneringssystem inom livsmedelsområdet

Översynen av allmänna ransoneringslagen har även innefattat överväganden huruvida ändringar i lagen kan behövas på grund av en ändrad ransoneringsteknik inom andra områden än energiområdet. Efter att ha gått igenom de olika ransoneringssystemen har utredningen konstaterat att några större förändringar i dessa system — bortsett från ransoneringssystemen på energiområdet — inte har planerats och att det därför ej heller för dessa ransoneringssystem skulle behövas ändringar i nuvarande ransoneringslag. Utredningen har dock funnit sig föranlåten att framhålla att strukturen inom t. ex. livsmedelsindustrin och handeln har ändrats markant sedan andra världskrigets dagar och att det därför är angeläget och brådskande att en översyn kommer till stånd såvitt avser ransoneringssystemet inom i första hand livsmedelssektorn. Utredningen har därvid ifrågasatt om inte en särskild utredning borde tillsättas för att utreda ransoneringsproblemen inom denna sektor.

4 Remissyttrandena

I fråga om remissinstansernas synpunkter på utredningens förslag i betänkandet får jag hänvisa till *bilaga 2*.

5 Föredraganden

5.1 Allmänna synpunkter

Under krig och i andra krislägen uppstår i regel knapphet på förnödenheter av olika slag. I sådana lägen måste därför ransoneringar kunna tillgripas. Dessa kräver stöd i särskild lagstiftning. På en sådan lagstiftning ställs speciella krav. Den måste medge långtgående åtgärder mot företag och enskilda samtidigt som åtgärderna måste kunna sättas in snabbt.

Under krigsåren genomfördes omfattande ransoneringar med stöd av tillfällig, tidsbegränsad lagstiftning. På grundval av erfarenheterna från dessa regleringar tillkom år 1954 den nu gällande allmänna ransoneringslagen (1954: 280). Den är en beredskapslag, som formellt är i kraft men som sälts i tillämpning endast i vissa särskilt angivna krislägen. När lagen är i tillämpning, får regeringen eller annan myndighet införa ransonerings- och andra regleringar av handel m. m. enligt vad som föreskrivs närmare i lagen.

Allmänna ransoneringslagen har varit i tillämpning endast två gånger, nämligen i samband med Suez-krisen 1956—1957 och oljekrisen 1973—1974. Med stöd av lagen vidtogs vid båda tillfällena vissa ransoneringsåtgärder avseende flytande bränsle m. m.

Tillämpningen av allmänna ransoneringslagen under oljekrisen visade att lagen behövde ses över i vissa avseenden. En sådan översyn har numera gjorts av ransoneringslagsutredningen, som i betänkandet (Ds H 1975: 3) Ny ransoneringslag föreslår att allmänna ransoneringslagen ändras på vissa punkter. Utredningsarbetet har bedrivits i nära samarbete med energiberedskapsutredningen. Riksdagen har tagit ställning till förslag som bygger på den sistnämnda utredningens förslag (prop. 1975/76: 152, FöU 1975/76: 35, rskr 1975/76: 298). Ransoneringslagsutredningen förordar att den nuvarande lagen formellt ersätts av en ny ransoneringslag. Utredningens betänkande har remissbehandlats.

Utredningens förslag till ny ransoneringslag bygger i väsentliga delar på allmänna ransoneringslagen. Dess bestämmelser har kompletterats i olika avseenden så att skilda typer av försörjningskriser skall kunna bemästras utan att särslagstiftning skall behöva tillgripas. Förslaget innebär sålunda bl. a. att lagen skall kunna tillämpas — förutom i fall av krig, krigsfara och annan utomordentlig händelse utom landet — även i de fall försörjningssvårigheter har uppstått till följd av någon extra-

ordinär händelse som har inträffat inom landet, s. k. inre kris. Vidare innehåller lagförslaget nya bestämmelser om ransonering på energiområdet, om möjligheter att tillgripa förfogande i vissa fall och om be-
svärsordningen i ransoneringsärenden.

Utredningen anför att de samhällsförändringar som har skett sedan allmänna ransoneringslagens tillkomst år 1954 har medfört att samhället har blivit sårbarare. främst genom den snabbt ökande användningen av energi, i första hand olja. Härigenom har det internationella beroendet ökat. Oljekrisen anförts som ett exempel på att allvarliga rubbningar i vår försörjning kan uppstå utan samband med krig eller krigsrisk i vår närmaste omvärld. Utredningen pekar vidare på att förändringar i samhällets och näringslivets struktur har försvårat möjligheterna att bemästra försörjningsproblemen. Genom produktionsapparaternas alltmer komplicerade tekniska natur har den blivit mer störningskänslig samtidigt som koncentrationen inom näringslivet har påskyndats. Dessutom menar utredningen att hamstringsrisken vid försörjningskriser har ökat. Utredningens slutsats är att den ökade sårbarheten ställer större krav på att samhället har instrument som snabbt kan sättas in vid kriser.

Utredningens bedömningar och förslag har fått ett i huvudsak positivt mottagande vid remissbehandlingen. Remissinstanserna tillstyrker eller lämnar utan erinran huvuddragen i förslagen. Den kritik som har framkommit avser till övervägande delen detaljspörsmål av juridisk-teknisk eller redaktionell natur. Endast på några punkter ifrågasätts behovet och lämpligheten av de föreslagna bestämmelserna. Jag återkommer till dessa frågor senare.

Även jag delar uppfattningen att samhället måste ges möjligheter till snabba ingripanden för att minska skadeverkningar i händelse av försörjningskris. Utredningens förslag innebär att detta uppnås samtidigt som kraven på parlamentarisk kontroll och på rättssäkerhet tillgodoses. En viktig synpunkt är vidare att de myndigheter som är ansvariga för planering av försörjningsberedskapen genom lagen får nödvändiga rikt-punkter för sin planering.

Lagtekniskt har utredningsförslaget formen av en ny lag i stället för ändringar av och tillägg till allmänna ransoneringslagens bestämmelser. Utredningen framhåller att ändringar i nuvarande lag skulle ha medfört en svåröverskådlig lagtext. Vidare anförts att samordningen med annan lagstiftning skulle ha försvårats samt att förenklingar och språkliga moderniseringar sannolikt inte skulle ha kunnat genomföras om ändringarna hade skett i form av nya bestämmelser i den gällande lagen. Jag delar utredningens motivering och ansluter mig till förslaget om en ny lag på området.

Utöver förslaget till ny ransoneringslag och därav föranledda förslag till ändringar i andra författningar har utredningen utarbetat förslag till tillämpningsförfordningar, instruktioner för krismyndigheter m. m. Des-

sa förslag avses finnas i beredskap för att lämpliga tillämpningsförrordningar snabbt skall kunna utfärdas om en försörjningskris uppstår och ransoneringslagen sätts i tillämpning. Förslagen är främst anpassade till fredskriser och avser i första hand energiområdet men såväl livsmedels- och textilområdena som det petro-kemiska området tas upp. I det följande kommer jag inte att uppehålla mig vid dessa förslag till förrordningar och instruktioner annat än när behandlingen av ransoneringslagen kräver det. Jag vill emellertid framhålla att den administrativa författningsberedskapen inom regeringskansliet har höjts genom att förslagen har utarbetats. Beredskapen bör i fortsättningen kunna hållas på en hög nivå genom att förslagen fortlöpande ses över. Därvid bör beaktas de synpunkter på författningstexterna som har framkommit under remissbehandlingen.

5.2 Förutsättningar för lagens tillämpning

5.2.1 Tillämpningsområdet

En grundläggande princip för fullmaktstagstiftningen är att de ändamål noggrant anges för vilka lagstiftningen skall få tillämpas. Jag vill inledningsvis slå fast att den nya ransoneringslagen är avsedd att utslutande tjäna försörjningspolitiska syften. Den skall vara ett instrument för statsmakterna att bemästra försörjningsproblem i kristid. Syftet med de krisåtgärder som lagen skall ge regeringen möjlighet att vidta skall vara att tillgodose befolkningens och totalförsvarets behov av energi och varor. Detta måste också klart komma till uttryck i lagtexten.

Vad jag nu har sagt medför att andra intressen än sådana som är försörjningspolitiskt betingade inte kan tillgodoses med stöd av ransoneringslagstiftningen. Lagen bör följaktligen inte kunna användas för åtgärder exempelvis i valutapolitiskt syfte eller för att rätta till en bristande jämvikt i betalningsbalansen. Som någon remissinstans har påpekat får lagen självfallet inte heller användas för att tillgodose prispolitiska syften. Jag vill dock framhålla att den omständigheten att en av försörjningspolitiska skäl insatt förbrukningsreglering kan få prispolitiska biverkningar inte får hindra att behövliga ransoneringsåtgärder vidtas. Sådana biverkningar får vid behov avhjälpas inom ramen för prisregleringen. Som statens pris- och kartellnämnd (SPK) har anfört kompletterar ransoneringslagen och prisregleringslagen varandra i detta fall.

Ransoneringar och andra krisåtgärder kan utgöra ytterst kännbara ingrepp i enskilda människors förhållanden. Sådana ingrepp kräver enligt regeringsformen stöd i lag. Riksdagen kan dock överlåta åt regeringen att i vissa krissituationer meddela föreskrifter som det i normalfallet ankommer på riksdagen att besluta om. Ransoneringslagen bygger i likhet med annan fullmaktstagstiftning på denna delegationsmöjlighet.

De krissituationer för vilka delegationsmöjligheter föreligger är enligt 13 kap. 6 § regeringsformen krig, krigsfara eller utom o r-

dentliga förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara vari riket har befunnit sig. Att den nya ransoneringslagen måste ge regeringen möjlighet att meddela föreskrifter om ransoneringslag och andra krisåtgärder i samtliga de situationer som nu har ansetts anser jag självklart. Men lagen måste, som utredningen anför, också kunna tillämpas i andra krissituationer än de nämnda. För att en ransoneringslag skall kunna genomföras måste regeringen få bemyndigande såväl att föreskriva att lagen helt eller delvis skall tillämpas som att meddela de ytterligare föreskrifter som bedöms nödvändiga. Frågan blir då vilket stöd regeringsformen ger för ett sådant bemyndigande i andra situationer än de som anges i ovannämnda lagrum. Enligt 8 kap. 7 § regeringsformen kan riksdagen lämna bemyndigande till regeringen att meddela föreskrifter som avser ämnen som räknas upp i paragrafen, t. ex. tillverkning, kommunikationer och näringsverksamhet.

Det kan alltså konstateras att ett bemyndigande av ifrågasatt slag kan införas i ransoneringslagen under förutsättning att de föreskrifter som avses bli meddelade kan hänföras till något av de ämnen som nämns i 8 kap. 7 §. När det gäller föreskrifter som direkt avser t. ex. tillverkare eller annan som yrkesmässigt tillhandahåller en vara eller liknande möter uppenbarligen inga hinder mot att i lagen ta in ett bemyndigande om att regeringen får meddela sådana föreskrifter eftersom tillverkning och näringsverksamhet finns med bland de ämnen som räknas upp i 8 kap. 7 §. I den mån en föreskrift lägger uppgifter på enskilda konsumenter eller grupper av konsumenter eller ålägger konsument eller konsumentgrupp att tåla något kan det möjligen sägas att saken inte är lika klar. Jag vill dock erinra om att även om en ransoneringsföreskrift formellt endast avser näringsidkare den också måste få verkningar som drabbar enskilda konsumenter. Det torde därför inte annat än i rena undantagsfall vara möjligt att påstå att en ransoneringsföreskrift endast gäller för näringsverksamhet. För egen del anser jag därför att ransoneringsåtgärder av olika slag i förevarande avseende måste betraktas på ett enhetligt sätt. Jag finner således att regeringsformen medger att det ifrågasatta bemyndigandet tas in i ransoneringslagen.

Denna tolkning vinner stöd av motivuttalanden vid tillkomsten av regeringsformen. I kommentaren till 8 kap. 7 § i prop. 1973: 90 framhöll sålunda föredraganden (s. 311) att allmänna ransoneringslagen hör till de lagar som genom uppräkningsparagrafen förs in under dess tillämpningsområde.

Delegationsmöjligheten enligt 8 kap. 7 § regeringsformen bör enligt min mening i första hand utnyttjas så att samtliga former av fredskris förs in under lagens tillämpningsområde. Med fredskris åsyftar jag krissituationer då produktion, sysselsättning, export och konsumtion inte kan upprätthållas i normal omfattning på grund av importbortfall av en eller flera försörjningsviktiga varor utan att det är krig eller krigsfara i vår nära omvärld.

Försörjningssvårigheter kan även uppkomma till följd av någon inom landet inträffad extraordinär händelse, s. k. *i n r e k r i s*. Den elbrist som uppkom år 1970 torde ha haft sin grund i flera samverkande inhemska orsaker, bl. a. extrem torka och skador i viktig produktionsanläggning. Men de försörjningssvårigheter som dessa händelser föranledde kunde inte bemästras med stöd av allmänna ransoneringslagen, som inte kan sättas i tillämpning vid inre kris. För att lösa försörjningsproblemen år 1970 tvingades riksdagen i likhet med vad som har skett vid ytterligare några tillfällen att stifta en särskild ransoneringslag. Mot den bakgrunden uppkom fråga bl. a. i riksdagen om komplettering eller ändring av allmänna ransoneringslagen (FöU 1974: 10, rskr 1974: 36).

Tanken på att låta ransoneringslagstiftningen gälla även vid inre kris har tidigare avisats. Man har tidigare ansett att ett allvarligt knapphetsläge inte skulle kunna uppkomma så plötsligt på grund av inre händelser att ransoneringsåtgärder med stöd av fullmaktslagstiftning skulle behöva sättas in.

De betydande förändringar som det svenska samhället har genomgått under de senaste decennierna har medfört att riskerna för försörjningsproblem till följd av inrikes händelser har ökat samtidigt som behovet av snabba insatser har blivit större. Genom koncentrationen i näringslivet, produktionsapparatens alltmer invecklade natur m. m. kan ett haveri, sabotage eller annat terrordåd med hänsyn till var och när det inträffar få för försörjningen mycket svåra konsekvenser. Regeringen bör därför ha möjlighet att snabbt bemästra sådana situationer. Sabotage i inhemska försörjningsviktiga anläggningar kan enligt min mening ingå som ett led i försök att försvaga vår motståndskraft. Även bojkotter eller andra ekonomiska sanktioner mot vårt land kan ha ett sådant syfte. Jag vill också framhålla att kravet på samhället att ansvara för medborgarnas välfärd har ställts allt högre. Oavsett om försörjningssvårigheter är att hänföra till en utom landet inträffad händelse eller en inhemska försörjningskatastrof kommer det att krävas att statsmakterna skall kunna vidta verksamma motåtgärder. Regeringen måste därför ha möjligheter att snabbt sätta in åtgärder även i en försörjningskris som är en följd av inom landet inträffade händelser. I likhet med flertalet remissinstanser delar jag sålunda utredningens uppfattning att det inte längre är sakligt motiverat att undanta inre kris från ransoneringslagens tillämpningsområde.

De händelser som skall kunna läggas till grund för ransoneringslagens tillämpning bör givetvis vara av undantagskaraktär. Utredningen har sammanfört dessa undantagssituationer — vid sidan av krig och krigsfara — i begreppet *u t o m o r d e n t l i g h ä n d e l s e*.

Som någon remissinstans har påpekat hade det varit önskvärt om det hade gått att närmare precisera de situationer som avses. Det är dock, som har framhållits av utredningen och remissinstanserna, ytterligt svårt

att på ett enkelt och entydigt sätt täcka in alla de situationer vid fredskriser och inre kriser, i vilka lagen skall få tillämpas. Redan i propositionen (1954: 20) med förslag till allmän ransoneringslag uttalade föredraganden att begreppet utomordentlig händelse kunde vålla tolkningssvårigheter men att det var uppenbart att de situationer som åsyftades var så många och av så skiftande slag att "det svårligen lät sig göras att i en lagtext uttömmande beskriva dem". Begreppet utomordentlig händelse förekommer emellertid redan i allmänna ransoneringslagen och är således tidigare godtaget. Det har därmed också den fördelen att det är ett välkänt begrepp för planeringsansvariga myndigheter och andra organ på ransoneringsområdet. Jag anser därför att begreppet bör behållas. Jag vill understryka att begreppet bör tolkas restriktivt.

Det krav på undantagskaraktär som ligger i begreppet utomordentlig händelse innebär såvitt avser inre kris, att försörjningssvårigheterna inte skall ha uppkommit till följd av statsmakternas eget handlande.

En väsentlig skillnad mellan fredskris och inre kris är härvid att svenska myndigheters möjligheter att påverka och styra utvecklingen vid fredskris är små. Vid inre kris kan däremot dessa möjligheter vara förhållandevis goda. Det uppstår ständigt försörjningssituationer i vilka myndigheterna måste ingripa och styra utvecklingen, om inte brister och andra problem skall uppkomma. Sådana situationer, i vilka skäligt rådrum finns för att vidta nödvändiga åtgärder, kan enligt min mening inte betecknas som utomordentliga händelser i ransoneringslagens mening. För bedömningen om en inhemsk händelse uppfyller kravet på undantagskaraktär blir sålunda tidsfaktorn av stor betydelse. Jag anser att i det uppställda kravet ligger att den krissituation som har uppstått skall ha inträffat plötsligt eller — trots de insikter som statsorganen besitter — ha varit svår att förutse. Om inte någon av dessa kriterier föreligger kan enligt min mening endast i undantagsfall, exempelvis då hamstring kan förstärka bristsituationen, kravet på undantagskaraktär anses uppfyllt. Exempel på inhemska händelser av undantagskaraktär som här avses kan vara t. ex. omfattande bränder eller skadegörelse i produktionsanläggningar som är av stor betydelse för folkförsörjningen. Ett annat exempel är givetvis plötsligt uppkomna naturkatastrofer.

Jag vill understryka att den snäva avgränsningen av begreppet utomordentlig händelse förstärks av kravet att det till följd av händelsen skall ha uppkommit knapphet eller betydande fara för knapphet på försörjningsviktig förnödenhet. Detta innebär exempelvis att en utomordentlig händelse inte kan medföra lagens tillämpning om den uppkomna bristen på förnödenhet kan täckas på ett rimligt sätt, t. ex. genom import. Genom att rekvisitet "knapphet på förnödenhet" brister, kan inte fullmakten användas.

En konflikt på den svenska arbetsmarknaden kan föranleda att försörjningen med viktiga förnödenheter lamsläs så att behov av krisått-

gärder kan uppkomma. I likhet med utredningen och en enhällig remissopinion anser jag att en inhemsk facklig stridsåtgärd inte kan anses som en sådan utomordentlig händelse som får föranleda att regeringen sätter ransoneringslagen i tillämpning. Detta bör i princip gälla också i fråga om s. k. vild strejk. Endast i mycket speciella undantagsfall bör regeringen få sätta lagen i tillämpning om det är nödvändigt för att förhindra att en allvarlig krissituation uppstår till följd av det avtalsbrott som den vilda strejken utgör. Däremot anser jag i likhet med utredningen att facklig stridsåtgärd i annat land som medför importbortfall och en bristsituation här i landet kan medföra att lagen får tillämpas. Till skillnad från vad som gäller för en inhemsk konflikt på arbetsmarknaden kan statsmakterna inte påverka utvecklingen i det främmande landet.

För att möjliggöra ransoneringslag av elektrisk kraft med stöd av ransoneringslagen även i de fall då försörjningssvårigheterna inte hänför sig till en utomordentlig händelse, har utredningen föreslagit att en särskild bestämmelse om detta tas in i ransoneringslagen. Den svenska kraftindustrin ifrågasätter i sina remissvar behovet av en sådan särbestämmelse. Enligt kraftindustrins mening är det inte större sannolikhet för ett separat elbrist skall uppstå än för att separat brist skall uppkomma inom annan energisektor. Kraftindustrin föreslår därför att alla orsaker till elbrist som inte beror på krig eller krigsfara skall betraktas som utomordentlig händelse. Alternativet är, menar kraftindustrin, att bygga ut bestämmelsen i fråga till att innefatta knapphet — som har uppstått av annan anledning än till följd av utomordentlig händelse — på all energi och på förnödenheter i övrigt av vikt för totalförsvaret eller folkförsörjningen.

Kraftindustrin får stöd för sin ståndpunkt av statens industriverk. Verket menar att elkraftsystemet numera har byggts ut så att det tillgodoser högt ställda krav på leveranssäkerhet. Med hänsyn härtill och då vattenkraften inte längre spelar en så dominerande roll som tidigare anser verket att det inte finns stöd för en särbehandling av elkraft i ransoneringslagen. Å andra sidan anför verket att det kan vara praktiskt och arbetsbesparande att ha en bestämmelse av den karaktär som den som har föreslagits för elkraft. Denna bestämmelse borde emellertid i så fall enligt verkets mening täcka alla för landets försörjning väsentliga förnödenheter i fråga om vilka förutsebara bristsituationer inte är helt uteslutna.

För egen del finner jag ingen anledning att föreslå en särbestämmelse för elkraft och heller inte att begreppet utomordentlig händelse ges en speciell innebörd på elområdet. Tanken att bestämmelsen i fråga skulle behållas men utvidgas till att gälla bristsituationer avseende alla slags förnödenheter kan jag inte acceptera. Särbestämmelsen avseende elkraft i utredningens lagförslag bör alltså utgå i sin helhet.

5.2.2 *Beslut om lagens tillämpning*

Ransoneringslagens karaktär av beredskapslag innebär, som jag tidigare har antytt, att lagen formellt är i kraft men att den kan tillämpas endast i vissa krislägen. Jag har tidigare redogjort för i vilka krislägen som jag anser att lagen bör kunna tillämpas. Jag övergår härefter till att redogöra för hur jag anser att lagen skall sättas i tillämpning m. m.

I likhet med vad som i dag gäller enligt allmänna ransoneringslagen bör den nya lagen automatiskt träda i tillämpning om Sverige kommer i krig.

Hotas Sverige av främmande makt kan lagens tillämpning inte utlösas med automatik utan den måste göras beroende av en bedömning om hotet är att anse som krisfara. Denna bedömning bör regeringen givetvis göra.

Jag ansluter mig till utredningens ståndpunkt att det bör ankomma på regeringen att föreskriva att bestämmelserna i lagen ej skall tillämpas längre, då kriget har upphört eller krigsfara inte längre bedöms föreligga. Även om nu angivna förutsättningar för lagens tillämpning har upphört kan försörjningsproblemen dock finnas kvar för lång tid framåt. Om ransoneringsåtgärder måste vidtas för att bemästra problemen torde det, som utredningen har föreslagit, vara lämpligt att regeringen föreskriver att lagen skall tillämpas till följd av den utomordentliga händelse som kriget eller krigsfaran har utgjort. Tillämpningen bör därvid begränsas till viss tid, högst ett år varje gång. En uttrycklig bestämmelse om detta bör tas in i lagen.

Jag har tidigare påpekat att de åtgärder som kan vidtas med stöd av befogenhetsbestämmelserna i ransoneringslagen kan innebära allvarliga ingrepp i näringslivets och i enskildas förhållanden. Detta talar för att riksdagen medverkar i samband med att lagen sätts i tillämpning. Detta kan ske på olika sätt.

För de krislägen som jag nyss har behandlat — krigsfara och sådana utomordentliga händelser som är föranledda av krig eller av krigsfara som riket har befunnit sig i — delar jag i likhet med remissinstanserna utredningens mening att det måste ankomma på regeringen att sätta lagen i tillämpning. Riksdagens medverkan bör i dessa fall säkerställas genom att regeringen inom viss tid måste underställa beslutet riksdagens prövning.

Beträffande övriga krissituationer, fredskris och inre kris, har utredningen föreslagit att lagen sätts i tillämpning på samma sätt som i de svårare krislägena. Härigenom anser utredningen att kraven på snabbt handlande vid försörjningskriser kan uppnås.

Mot bakgrund av att förslaget i förhållande till vad som f. n. gäller innebär en utvidgning av regeringens befogenheter att sätta ransoneringslagen i tillämpning diskuterar flera remissinstanser förslaget både ur principiell synvinkel och utifrån praktiska ändamålssynpunkter. I

några remissvar anför att det från principiell synpunkt är betänkligt med en fullmaktslagstiftning av ransoneringslagens karaktär under fredstida förhållanden. Andra remissinstanser menar att den omständigheten att regeringen i förväg måste inhämta riksdagens medgivande minskar benägenheten att tillgripa fullmaktslagstiftning och att begära längre gående fullmakter än vad som med hänsyn till läget framstår som oundgängligen nödvändigt.

Frågan om riksdagens medverkan då ransoneringslagen skall sättas i tillämpning vid fredskris och inre kris måste övervägas mycket noggrant. Den normala beslutsordningen och kompetensfördelningen mellan riksdag och regering i fredstid bör inte åsidosättas genom fullmaktslagar annat än i undantagsfall. En tillämpning av den principen talar, som några remissinstanser har påpekat, för att riksdagens samtycke inhämtas innan lagen sätts i tillämpning i nu avsedda krissituationer.

Mot denna principiella ståndpunkt står, som jag tidigare har berört, kraven på snabbhet och effektivitet för att ransoneringsåtgärder skall få avsedd verkan. Den avvägning som här måste göras kan inte grundas på teoretiska överväganden utan måste ske med utgångspunkt i samhällsutvecklingen och med beaktande av olika intressen.

Jag har tidigare (avsnitt 5.1) pekat på hur sårbart det moderna samhället är i krissituationer. Hamstring kan också befaras i ökad omfattning och utrymmet för sparåtgärder kan väntas bli begränsat inte minst på energiområdet. Det kan därför bli nödvändigt att sätta in regleringsåtgärder i ett tidigt skede av en kris.

Mot den bakgrunden anser jag — i likhet med flertalet av remissinstanserna — att kraven på snabbhet och effektivitet väger så tungt att regeringen bör ha möjlighet att sätta lagen i tillämpning i samtliga de situationer då lagen kan tillämpas. Utredningens förslag att regeringen — med undantag för krigsfarefallet — skall ange under hur lång tid lagen skall vara i tillämpning, högst ett år varje gång, anser jag lämpligt. Såsom utredningen även har föreslagit bör regeringens beslut inom viss tid underställas riksdagen för prövning. Härigenom får riksdagen möjlighet att bedöma frågan i sak och att ompröva regeringens beslut. Jag anser de av utredningen föreslagna tidsfristerna väl avvägda. De ansluter för övrigt till vad som annars gäller inom beredskapslagstiftningen. Det bör framhållas att såvitt avser fredskris den nu förordade lösningen också överensstämmer med vad som i dag gäller enligt oljekrislagen (1975: 197).

Till sist vill jag i detta sammanhang betona att regeringen självfallet alltid bör inhämta riksdagens samtycke innan ransoneringslagen sätts i tillämpning om detta kan ske utan olägenhet. Om exempelvis ransoneringslagen har tillämpats under ett år och regeringen anser att lagen bör vara i tillämpning under ytterligare ett år, torde det

regelmässigt finnas rådrum att begära riksdagens samtycke till att lagen får tillämpas under en ny ettårsperiod.

5.3 Befogenhetsbestämmelserna

5.3.1 Reglering av handel m. m.

Utredningsförslaget innebär att de s. k. befogenhetsbestämmelserna i allmänna ransoneringslagen flyttas över utan förändringar i sak till den nya ransoneringslagen. De bestämmelser som här åsyftas är de som finns i 2 och 3 §§ allmänna ransoneringslagen om reglering av handel m. m. samt i 4 och 5 §§ avseende clearingavgift och prisutjämningsavgift. Utredningen framhåller att det under utredningsarbetet inte har framkommit några omständigheter som har medfört behov av att ändra de nu angivna bestämmelserna. Inte heller vid remissbehandlingen har önskemål framförts om ändringar. Jag förordar därför att bestämmelserna flyttas över till den nya ransoneringslagen på sätt utredningen har föreslagit.

Till tillämpningen av befogenhetsbestämmelserna knyts i den nuvarande ransoneringslagen de ytterligare bestämmelser som behövs för att en ransoneringslag eller annan reglering skall kunna genomföras. I likhet med utredningen och remissinstanserna anser jag det vara lämpligt att med några undantag föra över också dessa bestämmelser till den nya lagen utan ändringar i sak. Hit hör exempelvis bestämmelserna om ransoneringsbevis. I de fall jag föreslår sakliga ändringar behandlas dessa särskilt i senare avsnitt.

5.3.2 Förfogande

Den nuvarande ransoneringslagen innehåller inga bestämmelser om rätt att genom förfogande ta egendom i anspråk. Allmänna förfogandelagen (1954: 279) tillkom samtidigt med allmänna ransoneringslagen. Förutsättningarna för tillämpningen av de båda lagarna var från början desamma. Lagarna var tänkta att vid en försörjningskris sättas i tillämpning samtidigt. Frågan om förfoganderättens utsträckning diskuterades i förarbetena till dessa lagar, varvid det konstaterades att möjligheterna att förfoga inte gjorde sig gällande med samma styrka under andra utomordentliga förhållanden än krig och krigsfara. Visserligen hade förfogandemöjligheter enligt vissa äldre lagar sällan tillämpats och i de fall detta hade skett hade det endast varit i begränsad omfattning. Detta kunde dock inte åberopas som stöd för ett antagande att förfogandebefogenheten utan olägenhet kunde undvaras. Åtskilliga av de frivilliga avtal som hade slutits under kristiden mellan ransoneringsansvariga myndigheter och näringsidkare skulle troligen inte ha kommit till stånd, ansåg man, om inte myndigheterna hade haft möjlighet att i sista hand besluta om förfogande.

Utredningen konstaterar att erfarenheterna från oljekrisen 1973—1974 ger stöd för den nyss redovisade uppfattningen att möjlighet till förfogande måste finnas för att en tillfredsställande reglering av bristvaror skall kunna komma till stånd. Ett annat skäl av mer försörjningspolitisk karaktär är enligt utredningen att statsmakterna måste ha möjlighet att förmå den som har lager av bristvara att omsätta varan på marknaden, om han skulle vägra detta, exempelvis i förhoppning om framtida prisstegringar. Utredningen påpekar vidare att även om krisens art och omfattning har betydelse för hur stort behovet av förfogande kommer att bli, erfarenheterna talar för att förfogandemöjligheten måste finnas vid såväl krigs- och krigsfarefallen som vid fredskris och inre kris.

Regeringen har tidigare beslutat inhämta lagrådets yttrande över ett förslag till ny förfogandelag som chefen för försvarsdepartementet har framlagt. Om detta föranleder lagstiftning innebär det att möjligheterna till förfogande kommer att inskränkas i förhållande till vad som i dag gäller. Enligt förslaget skall nämligen den nya förfogandelagens tillämpningsområde avse enbart sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller krigsfara på sätt föreskrivs i 13 kap. 6 § regeringsformen.

I likhet med remissinstanserna delar jag utredningens uppfattning att behov av att få ta i anspråk egendom kan föreligga i samband med att ransoneringsåtgärder genomförs, oavsett vilken krissituation som har föranlett lagens tillämpning.

Utredningen har föreslagit att möjligheten att ta i anspråk egendom i samband med ransoneringar tillgodoses på så sätt att regeringen får möjlighet att föreskriva att förfogandelagens regler får tillämpas utan hinder av vad i den lagen föreskrivs om förutsättningarna för lagens tillämpning.

Ett flertal remissinstanser tillstyrker utredningens förslag till lagteknisk lösning av förfogandefrågan. Kraftindustrin genom statens vattenfallsverk och Centrala driftledningen ifrågasätter dock om utredningens förslag är ett "från lagteknisk och rättssäkerhetssynpunkt" lämpligare alternativ än att ta in alla behövliga förfogandebestämmelser i förfogandelagen "oavsett orsaken till, syftet med och den situation i vilken bestämmelserna erfordras".

Jag kan inte förorda den lagtekniska lösningen som kraftindustrin som ett alternativ har angett eftersom den skulle bryta sönder systematiken i den nya förfogandelagen. Jag har samrått med försvarsministern i denna fråga. Utredningens förslag har den fördelen att det förenklar lagtexten. Jag har emellertid stannat för att ta in förfogandebestämmelser i ransoneringslagen. Många skäl talar härför bl. a. att en koppling då kan göras i lagtexten mellan ransonering av viss vara och förfogande över sådan vara. Härigenom blir förfogande

en naturlig del av det system som krävs för att ransoneringsåtgärder skall kunna genomföras.

Det är, som både utredningen och remissinstanserna har betonat, väsentligt att förfogandemöjligheten enligt ransoneringslagen inte utsträcks längre än vad som är absolut nödvändigt. Jag anser därför att man bör knyta an tillämpningen av förfogande till befogenhetsbestämmelserna i ransoneringslagen och föreskriva att förfogande får ske endast då det är oundgängligen nödvändigt för att möjliggöra reglering enligt ransoneringslagen med förnödenheter som är av vikt för totalförsvaret och folkförsörjningen.

Förfogandebestämmelsernas räckvidd kan ytterligare begränsas genom att de i likhet med vad som gäller enligt oljekrislagen utformas som en möjlighet att förfoga över egendom i visst särskilt fall. Jag anser inte att en sådan bestämmelse skulle medföra några större nackdelar från ransonerings teknisk synpunkt. Försörjningsansvariga myndigheter har bedömt det som sannolikt att beslut om förfogande under fredskris och inre kris kommer att bli sällsynta och — i den mån de förekommer — röra mycket stora, svåravvägda och principiellt betydelsefulla frågor. I de flesta ärenden kommer sannolikt nödvändig egendom att ställas till myndigheternas förfogande på frivillighetens väg. Med hänsyn till att något markant behov av att kunna meddela generella föreskrifter om förfogande således inte synes föreligga förordar jag att förfogandebestämmelserna i ransoneringslagen endast skall avse beslut i visst fall. Det bör i första hand ankomma på regeringen att fatta sådant beslut. Härigenom anser jag att öppenhet och restriktivitet vid tillämpningen bäst främjas. Med hänsyn till att ransoneringslagen kan komma att tillämpas i skiftande situationer i vilka behovet av förfogande kan vara svårt att i dag förutse bör dock regeringen ha möjlighet att delegera beslutanderätt till myndighet. Behovet av en sådan delegationsmöjlighet torde vara särskilt stort då det gäller s. k. dispositionsförbud, dvs. förbud att disponera över egendom i avvaktan på beslut om förfogande.

Utredningen har föreslagit att förfogandemöjligheten med stöd av ransoneringslagen bör begränsas till att endast avse inanspråktagande av sådan egendom som finns hos näringsidkare. Remissinstanserna har lämnat denna begränsning utan erinran. Även jag förordar att denna begränsning införs i ransoneringslagen.

Den begränsning i förfoganderätten som jag nu har förordat medför att egendom inte i någon krissituation kan tas i anspråk hos privatpersoner med stöd av ransoneringslagen. Någon olägenhet från ransonerings teknisk synpunkt kan jag inte se att detta skulle kunna medföra. I de svårare krissituationer då den nya förfogandelagen avses kunna sättas i tillämpning kan givetvis förfogande komma till stånd hos privatpersoner med stöd av den lagen.

Grunderna för ersättning till den vars egendom tas i anspråk genom förfogande skall bestämmas av riksdagen i lag. Sådana ersättningsbestämmelser finns i såväl den nuvarande allmänna förfogandelagen som i det till lagrådet remitterade förslaget till ny förfogandelag. Genom att man i så stor utsträckning som möjligt hänvisar till dessa ersättningsbestämmelser behöver inte ransoneringslagen tyngas med ersättningsregler annat än i de fall då förfogandebestämmelserna i de båda lagarna är så olika att detta även måste påverka ersättningsbestämmelsernas utformning. Som jag kommer att utveckla närmare i specialmotiveringen bör också enligt min mening finnas vissa särbestämmelser om vilka nämnder som i skilda fall skall besluta om ersättning. Bl. a. anser jag att om förfogande beträffande råolja och oljeprodukter sker med stöd av ransoneringslagens bestämmelser ersättningen skall bestämmas av den i 8 § oljekrislagen (1975: 197) angivna nämnden (oljekrisnämnden) som besitter särskild sakkunskap på området. En uttrycklig bestämmelse härom bör tas in i ransoneringslagen.

5.3.3 Förbrukningsdämpande avgift

Energiberedskapsutredningen föreslog i sitt betänkande att regeringen med stöd av ransoneringslagen skulle få besluta om uttag av en tillfällig avgift på motorbensin för att förbrukningen av motorbensin snabbt skall kunna nedbringas i inledningsskedet av en energikris samtidigt som hamstring skall kunna motverkas.

Allmänna ransoneringslagen medger inte i sin nuvarande utformning att förbrukningsdämpande avgifter används som regleringsinstrument. Ransoneringslagsutredningen, som enligt sina direktiv har haft att beakta energiberedskapsutredningens förslag, har föreslagit att en generell bestämmelse om förbrukningsdämpande avgift tas in i ransoneringslagen. Utredningen har härvid anfört att behov av ett snabbt verkande regleringsinstrument kan finnas även beträffande andra förnödenheter än energi och att uttag av en avgift kan vara en acceptabel ransoneringsmetod även från konsumentens synpunkt. Om avgiften konstrueras som en sådan avgift, som enligt 8 kap. 9 § regeringsformen kan beslutas av regeringen efter riksdagens bemyndigande, skulle inflytande medel kunna återföras till konsumenterna som kollektivt genom exempelvis subventioner i ett senare skede av krisen.

Vid remissbehandlingen av energiberedskapsutredningens betänkande mötte förslaget om förbrukningsdämpande avgift övervägande negativa reaktioner från remissinstanserna. Övervägande negativ remisskritik har även mött lagförslaget. Många remissinstanser har emellertid bl. a. med hänvisning till samhällsliga säkerhetsskäl accepterat principen att på detta sätt dämpa förbrukningen av bristvaror under en kort tid. De anför dock betänkligheter däremot grundade på rätt-

vissekraav och praktiska övcrväganden. Vissa remissinstanser ifrågasätter också avgiftens effektivitet som hamstringshämmande medel. Andra pekar på att en förbrukningsdämpande avgift också skulle drabba nödvändig och önskvärd konsumtion hårt. Härutöver anför några remissinstanser att administrativa problem kan uppstå när avgiften införs och fonderas.

Förutsättningen för en avgifts effektivitet som ransoneringsinstrument är enligt min mening att den kan införas mycket snabbt. För att uppnå detta syfte har utredningen föreslagit att avgiftsuppbörden skall knytas till uppbörden av energiskatten. Riksskatteverket (RSV) framhåller att det är förenat med nackdelar att knyta en hög, kortvarig avgift till skatteuppbörden. RSV anför --- i likhet med Svenska petroleum institutet — att vissa bensinstationsägare vid en bensinavgift skulle kunna göra betydande lagervinster medan andra skulle kunna göra stora förluster beroende på hur stora inte avgiftsbelagda lager de har vid avgiftsuttagets början resp. hur stora avgiftsbelagda lager de har när avgiftsuttaget upphör. Enligt RSV:s mening måste, för att man skall komma till rätta med sådana problem, tid sättas av för inventering av och rapportering om lagrens storlek. Av kontrollskäl m. m. skulle också stora personalinsatser krävas.

Jag är för egen del inte främmande för tanken att på sätt utredningen har föreslagit begränsa förbrukningen av bristvaror i kristid med hjälp av en avgift. En förutsättning härför är dock att man därmed endast minskar den inte nödvändiga konsumtionen. Det är svårt att göra avgifter selektiva. De kommer därför att drabba all förbrukning. Ett av statskontoret lämnat förslag att motverka fördelningsmässiga nackdelar genom riktade bidrag till låginkomstgrupper är enligt min mening ett alltför byråkratiskt och krångligt förfarande som närmast talar mot att använda förbrukningsdämpande avgift som ransoneringsmetod. Härtill kommer att det är osäkert vilken effekt en dämpningsavgift i praktiken skulle få. Preiselasticiteten på bristvaror i kristid är svårbedömbär. Som några remissinstanser har antytt kan avgiftsuttag vara ineffektivt. Man kan — om avgiftens storlek bestäms felaktigt — tänka sig att den snarare blir hamstringsfrämjande. Som SPK har påpekat kan en förbrukningsdämpande avgift också ha allvarligt inflationsdrivande verkningar.

I proposition med förslag till åtgärder för försörjningsberedskapen (prop. 1975/76: 152) framhöll dåvarande chefen för handelsdepartementet, att han för sin del ansåg att en förbrukningsdämpande avgift på bensin inte skulle medföra sådan besparing att de fördelningspolitiska och ransoneringspsykologiska nackdelarna skulle kompenseras. Han ansåg därför att en sådan avgift om möjligt bör undvikas. Riksdagen lämnade vad departementschefen hade uttalat utan crinran (FöU 1975/76: 35, rskr 298).

För egen del vill jag med hänsyn till det anförda inte förorda att

bestämmelser om förbrukningsdämpande avgift tas in i ransoneringslagen. Jag vill i detta sammanhang framhålla att en föreskrift om ändrad skattesats såvitt avser indirekt varuskatt givetvis får samma effekt som en förbrukningsdämpande avgift. Skulle situationen absolut kräva att förbrukning av viss vara minskas genom en kraftig prishöjning kan riksdagen snabbt besluta härom.

5.4 Särskilda bestämmelser avseende energi

5.4.1 Överförbrukningsavgift

Alltsedan 1940-talet har det vid ransonering av elkraft och stadsgas ansetts nödvändigt att med hjälp av särskilda avgifter söka hindra att energiförbrukare tillgodogör sig mer energi än vad han har rätt till enligt myndigheternas föreskrifter. Det är huvudsakligen endast beträffande ledningsbunden energi, dvs. elektrisk kraft, stadsgas och värmeenergi från fjärrvärmeverk, som sådana avgifter behövs. Gemensamt för de olika formerna av ledningsbunden energi i här avsett hänseende är att de medger att förbrukaren i princip själv styr sin förbrukning. Energileverantörer och myndigheter kan först i efterhand konstatera att överförbrukning har skett. Även om överförbrukning i och för sig kan vara ett ransoneringsbrott har det med hänsyn till bevissvårigheter och andra praktiska överväganden inte ansetts möjligt att generellt motverka överförbrukning med straffhot.

Utredningen har föreslagit att i ransoneringslagen tas in en bestämmelse, som gör det möjligt för regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer att ålägga den som har tillgodogjort sig mer energi än han har haft rätt till att utge en överförbrukningsavgift. Avgiften skall tillfalla staten. Framst för att förstärka avgiftens effekt, men även för att markera avgiftens karaktär av ett ekonomiskt påtryckningsmedel har utredningen föreslagit att avgiften inte skall behandlas som en avdragsgill omkostnad vid inkomstbeskattning. Energiberedskapsutredningen föreslog i sitt betänkande att den som efter misshushållning med eldningsolja får av exempelvis sociala hänsyn en extra tilldelning också skall erlägga överförbrukningsavgift. Detta har föranlett ransoneringslagsutredningen att föreslå en speciell bestämmelse som täcker denna situation.

I likhet med remissinstanserna kan jag biträda utredningens förslag. Därigenom att en bestämmelse om överförbrukningsavgift tas in i ransoneringslagen behövs i framtiden inte särskilda lagar för att ransonering av ledningsbunden energi skall kunna genomföras.

Som Svea hovrätt har påpekat framstår det som ändamålsenligt att den myndighet som har att besluta om överförbrukningsavgift endast konstaterar att överförbrukning av viss storlek har skett och sedan i enlighet med utfärdade anvisningar debiterar avgiften utan pröv-

ning av omständigheterna i det enskilda fallet. Med anledning av att hovrätten häremot ställer den av utredningen föreslagna särbestämmelsen om överförbrukning av eldningsolja och anför att det utrymme för skälighetsbedömning som denna ger innebär att överförbrukning av eldningsolja och ledningsbunden energi behandlas olika, vill jag betona att särbestämmelsen har getts en generell utformning. Den är alltså inte bunden till viss energiform.

Mot bakgrund av syftet med överförbrukningsavgiften, dvs. att motverka att förbrukare tar ut mer energi än som har tilldelats dem för viss ransoneringsperiod, har utredningen diskuterat frågan vad som bör hända om en förbrukare gör sig skyldig till överförbrukning under en eller flera efterföljande perioder. Utredningen utgår härvid ifrån att antalet sådana överförbrukare inte kommer att bli särskilt stort.

Jag delar utredningens bedömning att de flesta "återfall" i överförbrukning torde kunna hänföras till förbrukare som antingen inte bryr sig om ransoneringsbestämmelserna eller kalkylerar med överförbrukning som ett sätt att skaffa sig bristförnödenheter. Jag är helt ense med utredningen om att för dessa båda typer av överförbrukare en skärpning av reaktionen är nödvändig och att ett lämpligt sätt att åstadkomma detta exempelvis är att väsentligt höja avgiften vid upprepad överförbrukning. Den närmare utformningen av överförbrukningsavgifterna bör dock ankomma på regeringen. Det bör emellertid i lagtexten anges inom vilka latituder avgiften får bestämmas. I likhet med hammarrätten i Göteborg förordar jag att möjligheten till förhöjd avgift framgår av lagtexten.

Äläggande att utge överförbrukningsavgift kan vara en mycket kännbar sanktion. I vissa fall kan överförbrukningen också ha skett på ett sådant sätt att rekvisiten för ransoneringsbrott är uppfyllda. Mot den bakgrunden och då det är mindre tillfredsställande med dubbla sanktioner mot samma person föreslår jag en regel i ransoneringslagen av innebörd att den som har ålagts överförbrukningsavgift inte skall dömas till ansvar för överförbrukningen.

Utredningen har i sitt förslag till ransoneringslag tagit in en bestämmelse som ger regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer rätt att befria den som har ålagts avgift från att utge avgiften. En sådan regel har funnits tidigare i de särskilda elransoneringslagarna. De remissinstanser, som har berört denna bestämmelse, har ansett den lämplig. Även jag ansluter mig till utredningsförslaget.

5.4.2 Överförbrukningsavgift vid kollektivleveranser

När överförbrukning uppstår i fastigheter med gemensam energimätning för flera slutliga förbrukare (kollektivmätning) kan det bli svårt att fördela och ta ut överförbrukningsavgifter. Kostnaderna för gemensamt förbrukad energi (kollektivleverans) fördelas vid kollektiv-

mätning på de slutliga förbrukarna (hyresgästerna och hyresvärden) i förhållande till någon uppställd schablonregel.

Kollektivmätning förekommer framför allt vid distribution av elkraft och fjärrvärme. Efter oljekrisen 1973—1974 har man sökt få till stånd energimätning hos varje slutlig förbrukare. Bl. a. till följd av detta har kollektivleveranserna på elområdet minskat. Med den ökade användningen av fjärrvärme kommer däremot kollektivmätningen inom denna sektor att öka så länge som det inte finns någon lämplig metod och apparatur för att mäta värmeleveransen till varje bostadslägenhet. Mot denna bakgrund är det av vikt att frågan om överförbrukningsavgift vid kollektivmätning klaras ut.

Utredningen har föreslagit en generell regel som innebär att den som normalt ansvarar för att energiavgiften betalas också är ansvarig för att överförbrukningsavgiften erläggs. Den primärt ansvarige kan dock övervältra avgiften, helt eller delvis, på de slutliga förbrukarna enligt grunder som regeringen skall bestämma. I ett förslag till tillämpningsförfordning har utredningen — mer som ett diskussionsunderlag — föreslagit att fördelningsnormen vid kollektivleverans bestäms på samma sätt som normalt gäller för fördelning av energiavgifter inom kollektivet, om man inte inom kollektivet överenskommer om annat.

Frågan om hur överförbrukningsavgift skall fördelas har på senare tid kommit i ett nytt läge.

Antalet kollektivabonnemang på elkraftområdet uppgick år 1974 till 2 500 och omfattade 130 000 slutliga förbrukare. Av de sistnämnda använder endast 20 000 elenergi för bostadsuppvärmning. Övriga torde vara s. k. hushållsförbrukare, vilka enligt energiberedskapsutredningens förslag skall undantas från reglering där överförbrukningsavgift kan komma ifråga. Det bör här framhållas att antalet kollektivleveranser av elkraft minskar år från år och att det inte är omöjligt att vissa av de nämnda 20 000 förbrukarna går över till individuellt mätning, om energipriset stiger ytterligare. Jag bedömer det inte vara nödvändigt att beträffande dessa förbrukare stävja överförbrukning med en överförbrukningsavgift. Jag anser därför att det beträffande elkraft inte behövs särskilda regler av den typ utredningen har presenterat.

Utredningen synes ha jämställt värmeenergi från fjärrvärmeverk med annan ledningsbunden energi. Flera remissinstanser, bl. a. Hyresgästernas riksförbund och Svenska värmeverksföreningen, har påpekat att ett fjärrvärmeuppvärmt hus tekniskt fungerar på samma sätt som ett hus med egen oljepanna. Fastighetsägaren kan i båda fallen ensam styra temperaturnivån i huset genom en central regulator. Lika litet som i ett oljeeldat hus kan däremot fastighetsägaren i ett fjärrvärmeuppvärmt hus påverka förbrukning av tappvarmvatten annat än vid direkt avstängning. Genom kriskopplingslagen (1976: 296) kommer det att från den 1 januari 1979 finnas möjlighet att i flerfamiljs-

hus dels stänga av tillförseln av tappvarmvatten, dels mäta förbrukningen av sådant vatten. Detta gäller lika för alla berörda fastigheter med central varmvattenberedning, oavsett uppvärmningsform. Enligt min mening är det därför mindre lämpligt att behandla förbrukning av ledningsbunden värmeenergi från fjärrvärmeverk annorlunda än förbrukning av värmeenergi i oljeeldade fastigheter.

Till den förändrade bilden av kollektivmätningens problematiken som jag här har tecknat bör läggas den uppgift som Svenska värmeverksföreningen också har lämnat, nämligen att energi för uppvärmning erfarenhetsmässigt svarar för ca 70 % av årsvärmebehovet. Energin för tappvarmvattenberedning svarar för resterande 30 %. Som värmeverksföreningen har påpekat skulle, sedan mätning av förbrukningen av tappvarmvatten har gjorts möjlig, tilldelningen av värmeenergi i försörjningskriser kunna delas upp för varje fastighet på tappvarmvattenberedning och på uppvärmning.

Om tilldelningen av värmeenergi delas upp på det sätt som jag här har skisserat skulle fastighetsägaren ändå vara ansvarig för att förbrukningen under en ransoneringsperiod inte överstiger den sammanlagda tilldelningen för uppvärmning och framställning av tappvarmvatten. Skulle förbrukningen under en ransoneringsperiod trots allt överstiga den sammanlagda tilldelningen bör det först konstateras om överförbrukningen är att hänföra till förbrukning av värmeenergi för uppvärmning eller för framställning av tappvarmvatten. Fastighetsägaren skulle sedan med avseende på uttag av överförbrukningsavgift göras ansvarig endast för den överförbrukning som är att hänföra till förbrukning för uppvärmningsändamål. Den här antydda metoden bör kunna användas i såväl fjärrvärmeuppvärmda som oljeeldade hyreshus.

Några remissinstanser har under hänvisning till överförbrukningsavgiftens karaktär av sanktion riktat kritik mot utredningens förslag att avgiften i vissa fall skulle kunna övervältras från fastighetsägare till hyresgäster. De har särskilt pekat på att avgiften då kommer att drabba den sparsamme lika hårt som den slösaktige. De har också anfört att avgiften kommer att påföras alla i kollektivet oavsett om den enskilde förbrukaren har haft möjlighet att på något avgörande sätt påverka överförbrukningens storlek eller inte. Samma invändningar har rests mot en ordning som skulle innebära att fastighetsägaren ensam svarade för överförbrukningsavgifter vid kollektivleveranser.

Jag delar remissinstansernas kritiska synpunkter på övervältringen. Med hänsyn härtill och då det, som jag nyss har visat, inte är nödvändigt för genomförandet av en energiransonering att möjlighet till övervältring finns, anser jag inte att någon bestämmelse bör tas in i ransoneringslagen som gör det möjligt att vid kollektivleveranser fördela överförbrukningsavgifter på de slutliga förbrukarna. Tillämpningsföreskrifter rörande överförbrukningsavgifter bör utformas så att det

framgår att endast den som i väsentlig mån har kunnat påverka förbrukningen får åläggas att utge sådan avgift.

5.4.3 Avläsnings- och uppgiftsskyldighet m. m.

De ransoneringsystem avseende ledningsbunden energi som finns förberedda i dag förutsätter att förbrukningen kan mätas hos förbrukaren. Vid en ransoneringsperiods början och slut måste mätarna läsas av. Allmänna ransoneringslagen ger inte möjlighet att ålägga energileverantörer att läsa av mätare hos energiförbrukare och att rapportera resultatet av utförd avläsning till myndighet. Inte heller finns bestämmelser som gör det möjligt att ålägga förbrukarna själva eller hyresvärdar och fastighetsskötare att läsa av mätare och lämna uppgifter om resultatet av den gjorda avläsningen till myndighet. I de särskilda ransoneringslagar som har stiftats, bl. a. under oljekrisen, fanns däremot sådana bestämmelser.

Utredningen har föreslagit bestämmelser som ger regeringen möjlighet att ålägga var och en att göra de mätaravläsningar som behövs samt lämna nödvändiga uppgifter. Bestämmelsen är generell, dvs. den gäller inte endast för ledningsbunden energi. Därigenom kan exempelvis en bensinstationsägare åläggas att läsa av mätarna på bensinpumparna. Vidare kompletteras bestämmelsen med regler som skall göra det möjligt för den som skall läsa av mätare att kunna fullfölja sitt åläggande. Bl. a. kan fastighetsägare tvingas att hålla låst mätarskåp tillgängligt. Utredningsförslaget innehåller vidare en tilläggsbestämmelse varigenom envar kan åläggas att i övrigt vidtaga de åtgärder som behövs för regleringens genomförande.

Jag delar utredningens uppfattning att bestämmelserna i ransoneringslagen om överförbrukningsavgift måste kompletteras med bestämmelser om avläsnings- och uppgiftsskyldighet. Några remissinstanser har haft invändningar av praktisk natur mot bestämmelserna och pekat på att de kan vålla svårigheter för rationell fastighetsförvaltning liksom att de kan vålla gamla, sjuka och synskadade särskilda besvär. Jag anser att farhågorna är överdrivna. Som vid all rättstillämpning krävs att myndigheterna tillämpar givna bestämmelser med omdöme.

I fråga om den av utredningen föreslagna tilläggsbestämmelsen har Svea hovrätt ifrågasatt om bestämmelsen inte måste preciseras med hänsyn till den enskildes rättssäkerhet. Enligt utredningen är ändamålet med bestämmelsen i första hand att säkerställa att värmotaxering av och vissa tekniska installationsåtgärder i fastigheter skall kunna genomföras snabbt i ett krisläge innan åtgärder till följd av lagstiftning i ordinarie ordning har genomförts. Genom bl. a. lagen om kriskoppling m. m. (1976: 296) kommer vissa av de avsedda åtgärderna att genomföras inom en nära framtid. Behovet av den föreslagna regeln minskar där-

vid. Med hänsyn härtill och till de rättssäkerhetsskäl som hovrätten har anfört anser jag att tilläggsbestämmelsen bör utgå ur lagförslaget.

5.4.4 Avstängning

Den mest effektiva sanktionsformen mot överförbrukning av ledningsbunden energi är att stänga av förbrukaren från fortsatta leveranser. Sanktionsformen har funnits i de särskilda ransoneringslagarna sedan 1940-talet. Allmänna ransoneringslagen innehåller inte några bestämmelser om avstängning. Samma funktion fyller dock bestämmelsen om att ransoneringsbevis kan återkallas och att näringsidkare i vissa fall kan förbjudas att i sin rörelse saluhålla, överlåta eller använda viss förnödenhet.

Jag anser liksom utredningen att möjligheten till avstängning måste finnas, bl. a. vid upprepade "återfall" i överförbrukning. I vissa fall kan dock avstängning vara en alltför drastisk åtgärd. Som alternativ till denna bör myndigheterna enligt min mening ha möjlighet att i vissa fall sätta ned tilldelningen under en följande ransoneringsperiod. En särbestämmelse om detta bör finnas i ransoneringslagen.

Utredningen har förordat att beslut om avstängning skall fattas av de centrala regleringsmyndigheterna. En länsstyrelse har i sitt remissvar påpekat att sådana beslut mycket väl lämpar sig för regionalt avgörande, i synnerhet mot bakgrund av att besluten ofta förutsätter förtrogenhet med lokala förhållanden. Jag delar denna uppfattning.

En del avstängningsärenden är emellertid av sådan karaktär att de lämpligen bör avgöras av central myndighet. Hit hör beslut i de fall då tilldelningen har bestämts av sådan myndighet. Det bör därför ankomma på regeringen att på grundval av de ransoneringssystem som ansvariga myndigheter utarbetar närmare bestämma vilken ordning som bäst lämpar sig för varje ransoneringssystem.

5.5 Besvärsordningen

Beslut som annan myndighet än allmän domstol fattar med stöd av den nuvarande ransoneringslagen kan överklagas i den ordning som gäller för talan mot myndighetens beslut i allmänhet. I några särskilt angivna fall skall talan dock föras hos kammarrätten. Besvärsordningen innebär att alla beslut, som inte skall överklagas hos kammarrätten, i princip kan föras upp under regeringens prövning.

Mot bakgrund av de administrativa svårigheter som mängden av besvärsärenden under oljekrisen föranledde har utredningen föreslagit att besvärsrätten begränsas till ett tvåinstanssystem med möjlighet för regeringen att föreskriva att besvärsrätten i vissa fall helt skall bortfalla. Lagtekniskt bör lagförslaget utformas så att regeringen i varje kris-

situation generellt skall föreskriva hur talan skall föras mot beslut i ransoneringsärenden.

På grund av gjorda erfarenheter, vilka klart dokumenteras i de för ransoneringar ansvariga myndigheternas remissvar, finner även jag att besvärsrätten bör såvitt avser beslut av förvaltningsmyndighet kunna begränsas så att talan får föras hos endast en besvärinstans.

Utredningens förslag att besvärsrätten skall kunna helt bortfalla kan jag inte biträda. De skäl för sitt förslag utredningen anför är att besvärsrätt såvitt avser exempelvis tilldelning av drivmedel medför en sådan stor mängd besvärärenden under varje tilldelningsperiod att de administrativa problemen inte går att bemästra praktiskt samtidigt som ärendevolymen gör en meningsfull överprövning omöjlig även i angelägna fall. Mot dessa praktiska hänsyn måste dock vägas grundläggande rättssäkerhetssynpunkter. Jag finner vid en sådan avvägning rättssäkerhetssynpunkterna väga tyngst.

I likhet med många av remissinstanserna anser jag att den inskränkning av besvärsrätten som redan ett tvåinstanssystem innebär bör framgå av ransoneringslagen. Genom en föreskrift härom i lagtexten får också de för ransoneringar ansvariga myndigheterna vägledning för planläggningen av hur besvärfrågorna i krislägen skall handläggas.

5.6 Särskild fråga om översyn av ransoneringssystem inom livsmedelsområdet

Utredningen har särskilt behandlat frågan om ransonering på livsmedelsområdet. I likhet med flertalet av de remissinstanser som har yttrat sig i frågan finner jag skäl tala för utredningens förslag att en särskild översyn bör göras av ransoneringssystemet inom detta område. Jag har redan i propositionen 1976/77: 74 (bil. 2) uttalat den uppfattningen att metoder och system för förbrukningsreglering även på andra försörjningsområden än energiområdet bör utvecklas och att detta arbete bör prioriteras högt. Det är uppenbart att i frågorna om ransoneringsberedskapen på livsmedelsområdet ingår många svåra ransoneringstekniska problem och svåravvägda prioriteringar som kan kräva särskild översyn. Det ankommer på regeringen att ta ställning i denna fråga.

6 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom handelsdepartementet upprättats förslag till

1. ransoneringslag,
2. lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370),
3. lag om ändring i lagen (1973: 861) om lokal kristidsförvaltning,

4. lag om ändring i oljekrislagen (1975: 197).

Det förslag som har upptagits under 2. har upprättats i samråd med chefen för budgetdepartementet.

Förslagen bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga 3*¹.

7 Specialmotivering till framlagda lagförslag

Som redan har framgått av den allmänna motiveringen har regeringen tidigare överlämnat för lagrådets yttrande förslag till ny förfogandelag. Ransonerings- och förfogandelagarna har i stort samma syfte, nämligen att göra det möjligt för statsmakterna att i krissituationer tillgodose totalförsvarets och folkförsörjningens behov av förnödenheter. Därvid kompletterar de båda lagarna varandra. De kommer också att i stor utsträckning tillämpas av samma myndigheter. Med hänsyn härtill har förslagen till ransonerings- och förfogandelagar i lagtekniskt hänsende utformats så lika varandra som möjligt.

7.1 Förslaget till ransoneringslag

Kravet på effektiva regleringsåtgärder i kristider för energiområdet har medfört att vissa bestämmelser i lagförslaget har utformats speciellt för det området och är enbart tillämpliga inom det. Dessa specialbestämmelser saknar motsvarighet i allmänna ransoneringslagen.

Inledande bestämmelser (1—5 §§)

I detta avsnitt anges förutsättningarna för lagens tillämpning.

Konstruktionen av den nya lagen skiljer sig i viss mån från den som används i allmänna ransoneringslagen. I 1 § sista stycket nyssnämnda lag föreskrivs att då de s. k. befogenhetsbestämmelserna (2—5 §§), varmed förstås de bestämmelser som regeringen får sätta i tillämpning i krissituationer och som anger vilka befogenheter riksdagen har delegerat till regeringen, är i tillämpning däremot svarande bestämmelser i 6—46 §§ skall tillämpas. Sistnämnda bestämmelser, ofta benämnda stödstadganden, vilka kompletterar och preciserar befogenhetsbestämmelserna, är alltså inte i tillämpning annat än om regeringen har satt befogenhetsbestämmelserna i tillämpning. Samma konstruktion finns i den nu gällande allmänna förfogandelagen. Utredningen har av vissa skäl behållit denna konstruktion.

I det förslag till ny förfogandelag som regeringen har remitterat till lagrådet har en annan konstruktion valts. Denna innebär att stödstadgandena permanent är i tillämpning. Redan tidigare finns denna kon-

¹ Bilagan har uteslutits här. Förslagen är likalydande med dem som är fogade till propositionen.

struktion inom beredskapslagstiftningen, t. ex. i lagen (1973: 861) om lokal kristidsförvaltning.

Jag har inte funnit det vara förenat med några nackdelar att för ransoneringslagens vidkommande välja samma konstruktion som i det remitterade förslaget till förfogandelag. Med hänsyn härtill och då det är av värde att samordna konstruktionen av beredskapslagarna har ransoneringslagen såvitt nu är i fråga utformats på samma sätt som förfogandelagen.

1 §

Paragrafen motsvarar 1 § första stycket allmänna ransoneringslagen och 1 § i förslaget till ny förfogandelag.

I paragrafen föreskrivs att befogenhetsbestämmelserna i 6—9 §§ automatiskt skall träda i tillämpning om riket kommer i krig.

För beredskapslagstiftningen är det av vikt att fastställa när krig skall anses råda. Frågan ägnades stor uppmärksamhet under förarbetena till den nya regeringsformen. Föredragande departementschefen uttalade (prop. 1973: 90, s. 447) att han delade grundlagberedningens uppfattning, att det inte vare sig i lag eller motivtext är möjligt att ange vilka slags handlingar eller händelser som skall anses innebära att krigstillstånd inträder. Krig skall dock alltid anses föreligga om riket är helt eller delvis ockuperat. I sammanhanget kan anmärkas att regeringen enligt 15 § beredskapskungörelsen (1960: 515) skall kungöra att krigstillstånd har inträtt. Det bör också anmärkas att enligt samma kungörelse beredskapslarm innebär — om inte regeringen annat bestämmer — att allmänna ransoneringslagen träder i tillämpning. Det samma bör självfallet gälla beträffande den nya ransoneringslagen.

Av naturliga skäl kan det många gånger vara betydligt svårare att avgöra om riket är i krigsfara än om krigstillstånd skall anses råda. Endast vid en helhetsbedömning av den faresituation som landet har råkat in i kan fastläggas om hotet mot landet är så allvarligt att krigsfara skall anses föreligga. Det finns alltså inga förutsättningar för att låta befogenhetsbestämmelserna börja tillämpas med automatik annat än i krigsfallet. Mot den bakgrunden anser jag — till skillnad från utredningen — att det ur systematisk synvinkel är lämpligare att skilja krigsfarefallet från krigsfallet och sammanföra det förstnämnda med övriga krissituationer som tas upp i 2 §.

2 §

Paragrafen, som delvis motsvarar 1 § andra och tredje styckena allmänna ransoneringslagen, innehåller bestämmelser för ransoneringslagens tillämpning vid andra utomordentliga händelser än krig mot landet. De händelser som anges i 2 § är krigsfara (första stycket 1) och försörjningssvårigheter till följd av krig eller av krigsfara, som riket har

befunnit sig i, eller av annan utomordentlig händelse (första stycket 2). Tillämpningsområdet är såvitt avser sådan annan händelse — till skillnad från vad som gäller enligt allmänna ransoneringslagen — inte inskränkt till endast utom riket inträffade händelser. Paragrafen avser sålunda såväl fredskris som inre kris. Beträffande innebörden av dessa begrepp och av begreppet utomordentlig händelse får jag hänvisa till den allmänna motiveringen (avsnitt 5.2).

Enligt 2 § första stycket ankommer det på regeringen att sätta lagen i tillämpning i nu förevarande fall. I likhet med utredningen har jag ansett det nödvändigt att regeringen åläggs att precisera från vilken tidpunkt lagen är i tillämpning. Regeringen skall också ta ställning till i vilken utsträckning befogenhetsbestämmelserna skall träda i tillämpning. I detta syfte har det i allmänna ransoneringslagen använda uttrycket "helt eller delvis" behållits i förevarande paragraf. Genom detta uttryck markeras att befogenhetsbestämmelserna inte skall sättas i tillämpning i vidare mån än vad som behövs med hänsyn till försörjningssvårigheterna. Om befogenhetsbestämmelserna sätts i tillämpning till följd av krigsfara bör det i likhet med vad som gäller i dag — och som också utredningen har föreslagit — inte förcligga något krav på att regeringen skall konstatera att brist redan har uppstått på försörjningsviktig vara. Det räcker med att regeringen konstaterar att läget är så extraordinärt att krigsfara förcligger. Vid sådant förhållande kan regeringen inte alltid ta någon ställning till försörjningssvårigheternas art och omfattning. Regeringen torde därför i en krigsfaresituation förordna att befogenhetsbestämmelserna i sin helhet skall tillämpas.

Den bristsituation, som skall ha uppkommit för att befogenhetsbestämmelserna skall få sättas i tillämpning enligt 2 § första stycket 2, skall avse förnödenhet som är av vikt för totalförsvaret eller folkförsörjningen. Beträffande begreppet förnödenhet, som inte har fått någon legal definition i nu gällande beredskapsförfattningar, avses ingen ändring mot vad det nu i dag anses omfatta. Till förnödenheter räknas sålunda förutom lösöre, vari dock pengar eller andra betalningsmedel inte ingår, elektrisk kraft och annan energi. Enligt ett uttalande i förarbetena till allmänna ransoneringslagen och allmänna förfogandelagen (prop. 1954: 20, s. 147 f.) är i dessa lagar fast egendom inte att hänföra till förnödenhet. Då det gäller begreppet totalförsvaret kan hänvisas till propositionen (1975: 75) angående försvarets fortsatta inriktning m. m. (s. 108 och 123). Totalförsvaret inbegriper — vid sidan av försvarsmakten och civilförsvaret m. m. — det ekonomiska försvaret.

Det ekonomiska försvaret skall enligt sistnämnda proposition medverka till att trygga försörjningen med förnödenheter och tjänster om vårt land blir hänvisat till egna resurser på grund av konflikter i vår omvärld. Som exempel på vad som hör till det ekonomiska försvaret nämns i propositionen livsmedelsförsörjningen, industriproduktionen, energiför-

sörjningen och transporterna. Då den nya ransoneringslagen skall kunna tillämpas vid alla slag av utomordentliga händelser, bl. a. inre kris, har folkförsörjningen ansetts böra uttryckligen nämnas vid sidan av totalförsvaret.

Enligt paragrafens andra stycke 2 skall föreskrift som meddelas enligt första stycket avse viss tid, högst ett år. Detsamma föreskrivs i dag i allmänna ransoneringslagen för motsvarande fall.

3 §

I denna paragraf ges bestämmelser om underställning. Bestämmelserna ansluter sig till vad som i allmänhet gäller inom beredskapslagstiftningen. De har utformats i överensstämmelse med motsvarande föreskrifter i oljekrislagen och i det till lagrådet remitterade förslaget till ny förfogandelag. Riksdagens godkännande av den underställda föreskriften är inte bundet till viss form (jfr. prop. 1973: 90 med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning, m. m., s. 309).

Tiden för underställning räknas från dagen för det regeringssammanträde då föreskrift om tillämpning av 6—9 §§ beslutas (se prop. 1973: 90, s. 328).

4 §

Som har framgått av den allmänna motiveringen anser jag att det ligger i sakens natur att tillämpningen av ransoneringslagen skall upphöra så snart den förutsättning — krig eller krigsfara — som har föranlett lagens tillämpning inte längre föreligger. Enligt såväl allmänna ransoneringslagen som utredningsförslaget skall regeringen innan närmast följande riksmöte avslutas fatta beslut om att lagen ej skall tillämpas längre. Enligt min mening stämmer en sådan föreskrift mindre väl överens med nyss angiven ståndpunkt, enär beslutet om upphörande av lagens tillämpning med en sådan regel kan uppskjutas onödigt länge. Det är dock knappast praktiskt möjligt att låta tillämpningen upphöra automatiskt. I denna paragraf anges därför att regeringen skall föreskriva att tillämpningen av 6—9 §§ skall upphöra om krig eller krigsfara inte längre råder. Om försörjningssvårigheterna kvarstår till följd av kriget eller krigsfaran, får regeringen besluta om lagens tillämpning på grund av denna förutsättning (2 § första stycket 2). Härvid måste regeringen ta ställning till i vilken utsträckning — helt eller delvis — befogenhetsbestämmelserna i 6—9 §§ skall tillämpas. Beslutet om fortsatt tillämpning av befogenhetsbestämmelserna med stöd av 2 § första stycket 2 måste även i detta fall underställas riksdagen enligt 3 §. Enligt 2 § tredje stycket skall föreskrift om tillämpning av lagen enligt 2 § första stycket 2 avse viss tid, högst ett år varje gång. Något särskilt förordnande rörande slutpunkten för tillämpningen behövs sålunda inte i nu förevarande fall.

Av paragrafen följer att regleringar som har grundats på 6—9 §§ skall avvecklas när dessa paragrafer inte längre skall tillämpas.

Jag vill i detta sammanhang peka på att riksdagen enligt 8 kap. 14 § regeringsformen alltid har möjlighet att ingripa även om beslutanderätt har delegerats till regeringen. Skulle delade meningar uppkomma mellan riksdagen och regering t. ex. om tidpunkten när lagen skall upphöra att tillämpas kan riksdagen med stöd av detta lagrum genom lag meddela föreskrifter om ransoneringens upphävande. I prop. 1973: 90 med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning, m. m. (s. 210) underströk föredraganden att riksdagen skall ha full frihet att på eget initiativ besluta föreskrifter inom hela normgivningsområdet.

5 §

Denna paragraf innehåller i första stycket allmänna regler om skydd för den vars rätt berörs av föreskrifter och beslut på ransoneringslagens område. Första stycket motsvarar 1 § femte stycket allmänna ransoneringslagen.

Genom att bestämmelser om förfogande har tagits in i ransoneringslagen har i andra stycket en särskild skyddsregel tagits in för näringsidkare som berörs av förfogande. Regeln innebär att förfogande inte utan tvingande skäl får meddelas i fråga om förnödenhet som näringsidkaren oundgängligen behöver för sin näring. Härutöver gäller givetvis vid förfogande den allmänna skyddsregeln i 5 § första stycket. Beträffande innebörden av begreppet näringsidkare får jag hänvisa till vad som sägs under 13 §.

Reglering av handel m. m. (6—9 §§)

6—9 §§ innehåller de s. k. befogenhetsbestämmelserna, vilka endast kan komma i tillämpning med stöd av bestämmelserna i 1 eller 2 §. Jag vill peka på möjligheten att riksdagen i särskild lag kan förordna om ransoneringslagens tillämpning för det fall att försörjningssvårigheter har uppkommit till följd av någon händelse som inte omfattas av de i 1 eller 2 § upptagna situationerna.

6 §

Bestämmelserna i denna paragraf motsvarar i sak bestämmelserna i 2 § allmänna ransoneringslagen och 7 § i utredningens lagförslag. De förslagna ändringarna är av redaktionell natur.

Föreskrifter som meddelas med stöd av 6 § första och andra styckena kan avse alla och envar. Jag vill särskilt framhålla att detta innebär att ransoneringsföreskrifter därför även kan omfatta stat, kommun och landsting. Erfarenheterna från oljekrisen 1973—1974 visar att det

från ransoneringspsykologisk synpunkt är av vikt att statliga förvaltningar m. fl. inte annat än i speciella fall undantas från regleringar.

7 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om auktorisation av t. ex. tillverkare eller försäljare av bristvaror. Bestämmelserna anses vara av stor betydelse för genomförandet av ransoneringar och andra regleringar. Jag vill emellertid i likhet med utredningen peka på att auktorisation i de flesta fall innebär konkurrensbegränsning. I allvarliga krissituationer måste de negativa konsekvenser som denna kan medföra accepteras. Om ransoneringslagen sätts i tillämpning vid fredskris och inre kris är det enligt min mening av särskilt stor vikt att auktorisationen inte ges en sådan utformning att den onödigtvis snedvrider konkurrensförhållandena inom näringslivet. Jag vill också understryka att de för planeringen ansvariga myndigheterna givetvis måste se till att förberedelser av auktorisation för kristid inte görs på sådant sätt att de inverkar på konkurrensförhållandena i normala tider.

Bestämmelser om auktorisation finns f. n. i 3 § allmänna ransoneringslagen. De är uppdelade på två stycken varav det första avser auktorisation för kontroll över efterlevnaden av regleringsbestämmelser. Det andra stycket avser att göra auktorisation möjlig i hushållningssyfte. Av praktiska skäl har första stycket i 3 § delats upp i två punkter varvid punkt 2 täcker punkt 1. Tanken bakom denna konstruktion har varit att om i ett visst läge en så vidsträckt fullmakt som innefattas i punkt 2 inte behövs, en begränsad fullmakt enligt punkt 1 skall kunna ges.

Utredningen, som i 8 § har tagit in bestämmelser om auktorisation, har behållit uppdelningen av paragrafen i två stycken med avseende på kontroll- resp. hushållningssyfte. Däremot har uppdelningen i två olika punkter slopats då uppdelningen inte har ansetts nödvändig. Jag delar utredningens uppfattning i den delen. Jag har dock gått ett steg längre och utformat paragrafen så att kontroll- resp. hushållningssyftet har tillgodosetts i en och samma bestämmelse. Därmed uppnås en förenkling av lagtexten. Möjligheten till auktorisation för hushållningsändamål blir visserligen därigenom något större än vad som är fallet enligt allmänna ransoneringslagen och utredningens förslag. Avsikten är dock fortfarande att bestämmelserna om auktorisation skall tillämpas restriktivt och först då det är nödvändigt för hushållning eller kontroll. Jag vill också understryka att det inte är meningen att regeringen med stöd av paragrafen skall besluta om auktorisation i särskilt fall. Det avses att regeringen genom förordning beslutar normföreskrifter, som sedan regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer, skall tillämpa.

Utan särskild bestämmelse bör anses gälla att tillstånd kan föränas med villkor.

Särskilda avgifter (8—11 §§)

Bestämmelserna i 8—11 §§ motsvarar i huvudsak 10—11 och 13—14 §§ i utredningens förslag. Motsvarande bestämmelser finns redan i dag i 4—7 §§ allmänna ransoneringslagen. I 11 § andra stycket i förevarande förslag har dock gjorts ett tillägg. Detta är föranlett av regeringsformens bestämmelser rörande delegation av normgivningsmakt från riksdagen till regeringen.

8 §

Paragrafen överensstämmer i sak med 4 § allmänna ransoneringslagen och innehåller befogenhetsbestämmelser om clearing, som för tillämpningen är knutna till bestämmelserna i 1 och 2 §§. Däremot föreligger inte någon koppling till bestämmelserna om reglering av handel i 6 §. Clearing kan därför införas oberoende av om någon reglering har påbjudits.

9 §

Bestämmelserna i paragrafen motsvarar i sak 5 § allmänna ransoneringslagen. De kommer i tillämpning med stöd av 1 och 2 §§. I likhet med vad som gäller clearing är bestämmelserna inte kopplade till bestämmelserna om reglering i 6 §, varför paragrafen kan tillämpas utan att någon reglering har genomförts.

Under kristider har prisnivån på världsmarknaden en benägenhet att stiga. Är exporten fri och den svenska prisnivån lägre än världsmarknadens kan följden bli att försörjningsviktiga varor exporteras. En brist-situation kan då uppstå eller förvärras. En sådan utveckling kan hindras på olika sätt bl. a. med en avgift som anknyts till utförsel av bristvaror. I sådant syfte användes avgifter i viss utsträckning under andra världskriget och tiden därefter.

Prisutjämningsavgiften i förevarande paragraf är ett sådant självständigt ransoneringsinstrument som utslutande tjänar försörjningspolitiska syften. Till skillnad från vad som gäller rörande clearing saknar allmänna ransoneringslagen bestämmelser som säkerställer att erlagda prisutjämningsavgifter återförs till den näringsgren som berörs av avgiftsuttaget. En sådan bestämmelse är emellertid nödvändig bl. a. med hänsyn till regeringsformens bestämmelser om delegation av normgivningsmakt. Jag har därför i 11 § andra stycket tagit in bestämmelser om att erlagda avgifter skall fonderas och att fondmedlen skall tillföras näringsgren som har berörts av föreskrift om avgift.

Jordbruksnämnden har i sitt remissyttrande ifrågasatt om inte termen prisutjämningsavgift bör ersättas med någon annan t. ex. exportavgift. Som skäl härför anger nämnden att prisutjämning i dag används i en annan betydelse inom jordbruksregleringen samt att exportavgift är en mer adekvat benämning då avgiften i första hand tar sikte på att för-

hindra export. Med hänsyn till att beteckningen prisutjämningsavgift finns i allmänna ransoneringslagen och är ett inarbetat begrepp i ransoneringssammanhang anser jag dock övervägande skäl tala för att behålla den.

10 §

Enligt paragrafen får regeringen meddela föreskrifter om restitution av och befrielse från de särskilda avgifterna. Motsvarande bestämmelse finns i 7 § allmänna ransoneringslagen.

11 §

Enligt allmänna ransoneringslagen (6 §) skall regeringen och riksdagen gemensamt besluta om användningen av överskottsmedel vid clearing. Med hänsyn till regeringsformens bestämmelser om normgivningsmaktens fördelning mellan regering och riksdag och då utrymme saknas för gemensamma beslut anges i förevarande paragrafs första stycke att riksdagen ensam skall besluta om användningen.

Beträffande paragrafens andra stycke hänvisas till vad som har anförts vid 9 §.

Inlösen

12 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om inlösen. Bestämmelserna motsvarar i huvudsak 8 och 9 §§ allmänna ransoneringslagen samt 5 § i utredningens förslag.

Utredningen utgick vid utformningen av sitt förslag till bestämmelser om inlösen från att ersättning för inlöst vara primärt skulle utgå av statsmedel även i de fall varan inlöses för annans räkning än statens. Utredningen valde denna utformning efter mönster från 1967 års rekvisitions- och förfogandeutredning som i sitt förslag till ny förfogandelag upptog en bestämmelse av innebörd att ersättning vid förfogande skulle utgå av statsmedel. Till följd härav avfattades utredningens förslag så att beslut om inlösen skulle innebära att staten ålades att lösa in förnödenheten för statens eller annans räkning.

Emellertid har ersättningsbestämmelserna utformats på annat sätt i det förslag till förfogandelag som har remitterats till lagrådet. Då ersättningsreglerna i förfogandelagen och ransoneringslagen så långt det är möjligt bör vara lika har ersättningsreglerna i ransoneringslagen — vilket jag återkommer till under 18—24 §§ — anpassats till de förra. Av samma skäl har förevarande paragraf också utformats så att det inte är staten som skall åläggas att lösa in förnödenheter då inlösen sker för annans räkning än statens. Inlösen för annans räkning kan inte ske annat än med dennes samtycke. Någon uttrycklig regel härom har inte ansetts nödvändig.

Paragrafens första stycke reglerar formerna för ansökan om inlösen. I andra stycket anges de rättsverkningar en ansökan om inlösen kan få.

Bestämmelser om ersättning vid inlösen finns i 18 §.

Av lagtexten framgår att det inte föreligger någon ovillkorlig rätt för medborgarna att få förråd av förnödenheter inlösta. En grundförutsättning för att inlösen skall få ske är att reglering enligt 6 eller 7 § har igångsatts och att regleringen har tillkommit till följd av brist eller befarad brist på förnödenheten (12 § första stycket). Är dessa förutsättningar uppfyllda och har i fall, då inlösen inte sker, regleringsföreskrift begränsat ägarens möjlighet att själv tillgodogöra sig förnödenhetens värde och har föreskriften för ägaren medfört men, som ej är ringa, skall bestämmas att ägaren får disponera över förnödenheten utan hinder av gällande ransoneringsföreskrifter (12 § andra stycket).

Om en reglering skulle avslutas sedan beslut om inlösen har meddelats, bör inlösenförfarandet fortgå. Skulle förnödenhetens ägare ej önska fullfölja sin ansökan om inlösen, bör dock intet hindra att inlösenförfarandet avbryts.

Förfogande (13—16 §§)

I den allmänna motiveringen har skälen redovisats för att vissa bestämmelser om förfogande har tagits in i ransoneringslagen. Av den allmänna motiveringen framgår också varför förfogandebestämmelserna i ransoneringslagen har utformats så att regeringen inte ges möjlighet att meddela generella föreskrifter om förfogande. Bestämmelserna ger i stället regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer möjlighet att förfoga över egendom i visst särskilt fall.

I detta avsnitt finns bestämmelser om innebörden av förfogande och dispositionsförbud. Vidare finns bestämmelser som preciserar den enskildes rättsställning m. m. Frågor rörande ersättning upptas dock i ett senare avsnitt (19—24 §§).

13 §

Trots att paragrafen till skillnad från befogenhetsbestämmelserna (6—9 §§) alltid — och inte endast i krissituationer — är i tillämpning ger den inte regeringen möjlighet att förfoga över egendom annat än i sådana situationer. För att förfogande skall få ske krävs sålunda enligt ingressen till paragrafen inte endast att 6 § är i tillämpning utan även att förfogande är oundgängligen nödvändigt för att reglering enligt 6 § skall kunna genomföras. Med uttrycket oundgängligen nödvändigt markeras att förfogande får ske först när andra rimliga utvägar inte längre står till buds. Av ingressen framgår vidare att beslut om förfogande får ske för statens eller annans räkning.

Bestämmelserna i paragrafen har i övrigt utformats efter mönster från det remitterade förslaget till ny förfogandelag. Hänsyn har också

tagits till utformningen av förfogandebestämmelserna i oljekrislagen (1975: 197). Punkterna 1—4 i denna paragraf motsvarar i princip 5 § 1 och 3—5 i förslaget till förfogandelag. Till skillnad mot vad som föreslås gälla enligt sistnämnda förslag kan förfogandeåtgärd enligt ransoneringslagen endast riktas mot näringsidkare.

Begreppet näringsidkare skall här i likhet med vad som gäller enligt näringsrättslig lagstiftning fattas i vidsträckt bemärkelse; jfr bl. a. konsumentköplagen (1974: 887) och bokföringslagen (1976: 195). Vårje fysisk person eller juridisk person som yrkesmässigt driver verksamhet av ekonomisk art faller under paragrafens tillämpningsområde.

Förfogande enligt punkten 1 innebär att näringsidkare, som i sin rörelse äger förnödenhet som omfattas av reglering skall kunna åläggas att avstå förnödenheten med äganderätt till staten eller annan. Med hänsyn till att någon bestämmelse om förfogande med nyttjanderätt inte finns i ransoneringslagen har det inte ansetts nödvändigt att särskilt markera att avståendet enligt denna punkt sker med äganderätt.

I punkten 2 anges att näringsidkare som i sin rörelse äger eller innehar fastighet, gruva, byggnad, industrianläggning eller annan anläggning, transportmedel, arbetsmaskin eller liknande skall utöva verksamhet för eller på annat sätt medverka till framställning av förnödenhet, som omfattas av reglering enligt 6 §. Punkten motsvaras av 5 § första stycket 3 i det remitterade förslaget till förfogandelag. En likartad bestämmelse finns i 3 § oljekrislagen. Det utmärkande för förfogande som avses i denna bestämmelse är att det inte är förnödenheten eller egendomen i sig själv som är av primärt intresse utan sättet att använda den. Är exempelvis råolja underkastad någon form av reglering enligt 6 § kan regeringen ålägga ett oljeföretag att fortsätta att raffinera olja om företaget exempelvis i avvaktan på bättre tider avbryter raffineringen.

Den nu ifrågakommande bestämmelsen i ransoneringslagen är inte så vidsträckt som motsvarande bestämmelse i förslaget till förfogandelag. Genom att föreskriva att förfogandet över angiven egendom endast får ske om den verksamhet som förfogandet avser faller inom ramen för näringsidkarens normala verksamhet har en markering gjorts av att näringsidkaren inte kan tvingas att frambringa eller tillverka produkter som ligger utanför hans normala produktsortiment även om det skulle finnas tekniska förutsättningar härför. Med uttrycket "vanliga verksamhet" avses den verksamhet som bedrivs då kris ej råder. Enligt förfogandelagen kan ägare eller innehavare av en anläggning tvingas tillverka andra produkter än han normalt gör.

I punkten 3, som motsvaras av punkten 4 i 5 § förslaget till förfogandelag, återfinns en skyldighet som redan i dag följer av såväl allmänna förfogandelagen som oljekrislagen, nämligen skyldighet för ägare eller innehavare av lagringsanläggning att förvara egendom.

Punkten 4 motsvarar punkten 5 i det remitterade förslaget till för-

fogandelag och innebär att näringsidkare som i sin rörelse har transportmedel får åläggas att ombesörja transporter.

I punkterna 3 och 4 finns inte den stränga regel som finns i punkten 2 att verksamheten skall ske "inom ramen för hans vanliga verksamhet". Föreskrifterna motsvarar därvid vad som föreslås gälla för förfogande enligt förslaget till förfogandelag. Självfallet får föreskriften i punkten 4 dock inte tillämpas så att ägare tvingas att utföra transporter som ligger utanför transportmedlets naturliga och tekniska förutsättningar. Detta får anses följa av regeln i 5 § första stycket som säger att vid tillämpning av ransoneringslagen eller med stöd av lagen meddelade föreskrifter skall tillses att den vars rätt beröres inte lider större förfång än vad som är nödvändigt. Ett åkeriförctag kan exempelvis inte åläggas att utföra sådana transporter som kräver att fordonen byggs om. Däremot bör vid exempelvis en drivmedelsransonering ett busstrafikföretag i en landsortskommun kunna åläggas att ombesörja transporter i en storstadsregion.

Av 5 § andra stycket förslaget till förfogandelag framgår att den vars egendom har tagits i anspråk inte får överlåta, förbruka, skada, gömma undan eller förflytta egendomen. Bestämmelsen motsvarar 10 § första stycket allmänna förfogandelagen. Det har för ransoneringslagens vidkommande bedömts inte vara nödvändigt att införa motsvarande bestämmelse. Om någon vidtar en sådan åtgärd som här avses försätter han sig sannolikt i den situationen att han inte kan fullgöra vad han har ålagts varvid straffansvar inträder. Det bör också påpekas att förfogande enligt ransoneringslagen endast kan ske i särskilt fall. Vid normföreskrifter om förfogande torde däremot en sådan bestämmelse som den i 5 § andra stycket förslaget till förfogandelag vara nödvändig.

14 §

Denna paragraf, som i stort motsvarar 4 § i oljekrislagen, innehåller bestämmelser om förbud för ägare eller innehavare av egendom att disponera över egendomen i avvaktan på beslut om förfogande enligt 13 §. Bestämmelsen har utformats i överensstämmelse med motsvarande bestämmelse i 6 § i förslaget till förfogandelag. Som beteckning på förbud av det här slaget har valts dispositionsförbud i stället för den nuvarande termen förfogandeförbud.

I paragrafens andra stycke har — efter förebild från förslaget till förfogandelag — en föreskrift tagits in om att dispositionsförbud skall upphöra att gälla inom en månad från det beslutet meddelades, om ej beslut om förfogande dessförinnan har meddelats och blivit gällande mot ägaren eller innehavaren. Enligt 16 § blir beslut om förfogande gällande mot ägaren eller innehavaren, när han har fått del av beslutet. Tiden för dispositionsförbud kan förlängas med högst en månad.

15 §

Paragrafens första stycke innehåller allmänna bestämmelser om skyldighet för ägare eller innehavare av egendom som avses med beslut om förfogande eller dispositionsförbud att vårda egendomen. Paragrafens syfte är att säkerställa att förfogandet inte omintetgörs genom exempelvis vanvård. I begreppet vårda ligger även skyldighet för ägare eller innehavare av egendomen att upplägga och förvara den på lämpligt sätt. Vidare föreskrivs i stycket skyldighet för ägaren eller innehavaren att avlämna förnödenhet på tid och plats som fastställs av den som har meddelat beslut om förfogande beträffande förnödenheten eller av myndighet som regeringen bestämmer. Att annan myndighet än den som beslutar om förfogandet bestämmer när och var avlämnande skall ske kommer i första hand i fråga, när regeringen meddelar förfogandebeslut. Motsvarande regler har tagits in i 13 § i förslaget till förfogandelag. I sina huvuddrag motsvarande bestämmelser finns i 14 och 15 §§ allmänna förfogandelagen och i 5 § oljekrislagen.

Den som skall fullgöra skyldighet enligt första stycket men som inte kan göra det på ett tillfredsställande sätt anvisas i andra stycket att utan dröjsmål anmäla detta till den myndighet som har meddelat beslutet eller bestämmelse om fullgörande av det.

Enligt tredje stycket åläggs polismyndighet att ge den handräckning som behövs om näringsidkare underlåter att behörigen eller i rätt tid tillhandahålla egendom som omfattas av beslut om förfogande. En motsvarighet till denna regel finns i 56 § i förslaget till förfogandelag. Där emot har det inte ansetts behövt att i ransoneringslagen ta in en motsvarighet till bestämmelsen i förfogandelagen av innebörd att den myndighet som har utövat förfoganderätten i vissa situationer själv får verkställa beslutet. Förfogande med stöd av ransoneringslagen avses ske i andra och mindre pressande situationer än de som avses i förfogandelagen.

16 §

I denna paragraf föreskrivs i första stycket att beslut om förfogande och dispositionsförbud blir gällande mot näringsidkare som avses med beslutet, när han har fått del av beslutet.

Vad som skall förstås med att någon har "fått del av beslutet" får bestämmas i enlighet med vad som i allmänhet gäller inom tillämpningsområdet för förvaltningslagen (1971: 290, ändrad senast 1975: 672). Med ordet "beslut" avses i förevarande sammanhang således inte en fullständig expedition med besvärshänvisning utan ordet används för att beteckna det sakliga innehållet i beslutet. För att vederbörande skall anses ha fått del av beslutet gäller normalt, när delgivning enligt delgivningslagen (1970: 428, ändrad 1972: 725) inte har skett, att beslutet skall ha skriftligen kommit honom tillhanda genom försorg av den som har meddelat det.

Efter mönster från förslaget till förfogandelag (15 §) finns i andra stycket en bestämmelse av innebörd att förnödenhet, som näringsidkare skall avstå till annan enligt 13 § 1 eller framställa för annans räkning enligt 13 § 2, övergår i dennes ägo när den avlämnas eller på annat sätt kommer i hans besittning. Att 13 § 2 särskilt tas upp i denna paragraf beror på att även om förfogandet enligt 13 § 2 endast kan avse produktionsåläggande etc. med avseende på viss egendom förfogandet kan resultera i att förnödenheter skapas som skall övergå i annans ägo. Med annan avses i denna paragraf även staten.

17 §

Denna paragraf innehåller besvärsmåttbestämmelser med avseende på förfogande och dispositionsförbud.

Jag har i den allmänna motiveringen (avsnitt 5.5) förordat att besvärsmått rätten såvitt avser beslut av förvaltningsmyndigheter begränsas till ett tvåinstanssystem. I förevarande paragraf genomförs den principen på så sätt att det föreskrivs att talan mot beslut om förfogande och dispositionsförbud som har meddelats av annan myndighet än regeringen får föras hos regeringen genom besvär. I fråga om besvärstid m. m. gäller 12 § förvaltningslagen.

Kravet på skyndsamhet i verkställigheten av beslut om förfogande och dispositionsförbud tillgodoses genom en bestämmelse i 53 § att förvaltningsmyndighets beslut vid tillämpning av ransoneringslagen län-der — med visst undantag — till efterrättelse utan hinder av anförda besvär, om inte annat föreskrivs i beslutet. Självfallet kan även regeringens beslut verkställas genast.

Ersättning (18—24 §§)

Enligt regeringsformen skall varje medborgare vara tillförsäkrad ersättning enligt grunder som bestäms i lag om hans egendom tas i anspråk genom expropriation eller annat sådant förfogande (2 kap. 18 §). I detta avsnitt av ransoneringslagen fastläggs rätten till ersättning vid inlösen, förfogande och dispositionsförbud. Utredningens förslag innebär att bestämmelserna om ersättning m. m. i förfogandelagen skulle göras tillämpliga även på förfogande enligt ransoneringslagen. I förevarande förslag till ransoneringslag har vissa ersättningsregler tagits in i lagen medan hänvisningar har gjorts beträffande andra ersättningsregler till den nya förfogandelagens bestämmelser. Anledningen härtill är de svårigheter som skillnaderna i utformningen av de båda lagarnas förfogandebestämmelser har medfört för möjligheterna att generellt hänvisa till förfogandelagen.

18 §

Paragrafen motsvarar 16 § i utredningens förslag. Bestämmelserna har i sakligt hänseende endast flyttats över från allmänna ransonerings-

lagen (10 §). I andra meningen har hänvisningen till ersättningsbestämmelserna i förfogandelagen behållits trots att särskilda ersättningsbestämmelser nu tas in i ransoneringslagen. Anledningen härtill är att bestämmelser om ersättning enligt taxa saknas i ransoneringslagen. Sådana bestämmelser finns däremot i förfogandelagen. För att ersättning vid inlösen inte skall sättas högre än vad som skulle ha utgått om myndigheterna i stället beslutat om förfogande över egendom för vilken taxa gäller görs hänvisningen till förfogandelagen.

Genom att överföra ersättningsbestämmelserna rörande inlösen i sakligt hänseende oförändrade från allmänna ransoneringslagen till den nya ransoneringslagen har jag önskat markera att jag inte har avsett att åstadkomma någon utvidgad ersättningsrätt mot vad tidigare har gällt. Regelmässigt skall alltså utebliven företagarvinst inte ersättas vid inlösen. Såsom har angivits i prop. 1954: 20 med förslag till allmän förfogandelag m. m. (s. 117) bör vid inlösen ersättningen inte bestämmas till högre belopp än som motsvarar de verkliga kostnaderna. Genom en sådan ersättningsregel uppmuntras inte ägare av ransonerade varor att försöka bli av med dem genom att få dem inlösta. Tvärtom kommer det att ligga i ägarnas intresse att själva söka avsätta eller använda sina lager för att inte gå miste om sin vinst. Härigenom minskas avsevärt risken för att staten plötsligt skulle försättas i det läget att behöva antingen inlösa stora varupartier eller helt eller delvis häva en redan påbjuden ransonerings.

19 §

Paragrafens första stycke innehåller bestämmelser om ersättning då förnödenhet avstås till staten eller annan enligt 13 § 1 (förfogande med äganderätt). En motsvarande bestämmelse finns i allmänna förfogandelagen och i det remitterade förslaget till ny förfogandelag (29 §).

I specialmotiveringen till 29 § i förslaget till ny förfogandelag har utförligt angivits grunderna för hur ersättningen enligt den paragrafen skall beräknas. Då ingen skillnad är avsedd att föreligga vid ersättningens beräkning enligt sistnämnda paragraf och nu förevarande paragraf återges här avsnittet rörande de angivna beräkningsgrunderna i sin helhet.

”Paragrafen innebär att ersättning för egendom som avstås utgår med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid framställning eller återanskaffning av sådan egendom. En måttstock vid bedömningen av ersättningsfrågan bör i princip vara vilka kostnader som skulle uppstå i ett företag som har nått en rimlig grad av rationalisering. I kostnaderna vid framställning av egendom ingår utgifter för råvaror, ersättning åt anställda för deras arbetsinsats, avskrivning på byggnader och inventarier, allmänna förvaltningskostnader och andra omkostnader. I ”nödvändiga kostnader” ingår också ersättning för före-

tagarens egen arbetsinsats samt förräntning av det av företagaren investerade kapitalet. Vad som i dagligt tal benämns företagarevinst eller handelsvinst ersätts däremot inte särskilt utan förs under förräntningsposten, som inbegriper ersättning bl. a. för den risk företagaren står. Härjämte bör betonas att, eftersom utgående ersättningar omfattar endast nödvändiga kostnader, gottgörelse inte utgår för indirekta skador eller förluster. Skulle t. ex. en förfogandeåtgärd medföra att en fabriksägare måste inskränka driften, kan han inte i denna ordning erhålla vederlag för den förlust som därigenom kan tillfogas honom. Till indirekta kostnader är också att hänföra utgifter som beror på att ingångna avtal inte kan uppfyllas.

De nödvändiga kostnaderna bör beräknas med ledning av återanskaffningsvärdeprincipen. En varas återanskaffningsvärde motsvarar — under hänsynstagande till slitage och dylikt — nyanskaffningsvärdet eller med andra ord vad det skulle kosta den, mot vilken förfogandeåtgärden är riktad, att anskaffa samma slags vara inom rimlig tid. Principen måste dock, i de fall då varan icke kan återanskaffas, tillämpas med en viss försiktighet. Skulle det sålunda med hänsyn till den allmänna prisutvecklingen framstå som obilligt att använda återanskaffningsvärdet vid den tidpunkt, när varan senast har återanskaffats, bör ersättningen bestämmas till vad som prövas skäligt.

Förfogandelagen är avsedd att tillämpas under speciella förhållanden. Det kan då förutsättas att statsmakterna ingriper i samhällslivet i en helt annan utsträckning än under normala förhållanden. Bl. a. får man räkna med prisregleringar för att förhindra obillig prisbildning till följd av knapphet på varor. Inte minst kommer regleringarna att gälla egendom som omfattas av tvångsmässiga förfoganden. Den samordning som sålunda sker mellan prissättningen enligt förfogandelagen och prissättningen enligt prisregleringslagstiftningen innebär att den ersättning som utgår enligt förfogandelagen sammanfaller med det pris som kunde ha erhållits vid en frivillig försäljning. Med den utgångspunkten kan man säga att ersättningsreglerna innebär att full ersättning utgår vid förfoganden enligt lagen.”

Enligt paragrafens andra stycke skall ersättning utgå till näringsidkare som har ålagts att utöva verksamhet enligt 13 § 2—4. Motsvarande ersättningsbestämmelse finns i 31 § förslaget till ny förfogandelag.

Den verksamhet som utövas enligt 13 § 2—4 inbegriper vad som brukar kallas produktions-, lagrings- och transportålägganden. Vad som har sagts om nödvändiga kostnader vid förfogande med äganderätt gäller i tillämpliga delar även beträffande ersättning för sådana ålägganden. Som tidigare har angivits bör måttstocken vid bestämmande av nödvändiga kostnader i princip vara kostnaderna hos ett rationellt arbetande företag. I de fall som avses i 13 § 2—4 bör dock nödvändiga kostnader

ersättas också i den mån de överstiger kostnaderna hos ett rationellt arbetande företag. Näringsidkaren är ju i dessa fall genom förfogandet tvingad att fortsätta driften.

20 §

Paragrafen motsvarar 22 § i allmänna förfogandelagen och 37 § första meningen i förslaget till ny förfogandelag. I paragrafen anges grunderna för ersättning då dispositionsförbud upphör utan att beslut om förfogande har meddelats.

21 §

Paragrafen, som har sin motsvarighet i 32 § och 37 § andra meningen i förslaget till ny förfogandelag, anger att skälig ersättning skall utgå till näringsidkare för vård och avlämnande av egendom enligt 15 § första stycket. Jag vill särskilt understryka att bestämmelsen om ersättning enligt denna paragraf är tillämplig även i det fall att dispositionsförbud upphör utan att beslut om förfogande har meddelats (14 § andra stycket).

22 §

Paragrafen innehåller i första stycket bestämmelser om de tidpunkter som i olika fall skall vara avgörande vid bestämmande av ersättning samt en jämkningsregel. Motsvarande bestämmelser finns i 35 § i förslaget till ny förfogandelag. Då sistnämnda paragraf även innehåller bestämmelser med avseende på taxa har inte en direkt hänvisning kunnat göras till detta lagrum. Huvudregeln i 22 § är att ersättningen skall bestämmas med hänsyn till omständigheterna vid den tidpunkt när egendomen avstås eller verksamheten utövas. Är egendomen i färdigt skick vid den tidpunkt då beslutet om inlösen eller förfogande meddelas, bestäms ersättningen med hänsyn till omständigheterna vid den tidpunkten. Bestämmelserna innebär således att den tidpunkt blir avgörande då den egendom som förfogandet avser är i sådant skick som fordras för dess användande till det avsedda ändamålet.

Enligt jämkningsregeln kan fastställd ersättning jämkas efter vad som är skäligt om ändrade förhållanden påkallar det. Vid förfogande enligt ransoneringslagen torde jämkningsregeln ha störst betydelse vid sådant förfogande som avses i 13 § 2—4.

I 22 § andra stycket föreskrivs att 17 § andra stycket, 36 § och 41—44 §§ förfogandelagen — såsom de har utformats i det till lagrådet remitterade förslaget — skall ha motsvarande tillämpning.

Av 17 § andra stycket i förslaget till förfogandelag framgår att ersättning skall utges av den för vars räkning förfogandet sker. Om denne är staten utgår alltså ersättning av statsmedel. Stycket innehåller vidare en bestämmelse för det fall att förfogande sker för annans räk-

ning än statens och ersättningskyldigheten inte fullgörs. Då får staten träda in och betala ersättningen. Vad staten sålunda har utgivit, får staten kräva åter av den ersättningskyldige. Motsvarighet till dessa bestämmelser finns i 24 § tredje stycket allmänna förfogandelagen.

36 § i förslaget till förfogandelag innehåller en bestämmelse om vem som står faran för egendom beträffande vilken beslut om förfogande har meddelats. En motsvarande bestämmelse finns i 21 § allmänna förfogandelagen.

41—44 § i förslaget till förfogandelag innehåller bestämmelser om utbetalning av ersättning och regler om tredje mans rätt att erhålla betalning ur utgående ersättning. Jag vill här endast hänvisa till specialmotiveringen i förslaget till förfogandelag.

23 §

I denna paragraf har tagits in bestämmelser om vilka värderingsnämnder som skall besluta om ersättning vid inlösen och förfogande enligt ransoneringslagen.

Utredningen har försökt att i största möjliga utsträckning samordna bestämmelserna i oljekrislagen (1975: 197) och ransoneringslagen. Detta gäller även beträffande de värderingsnämnder som skall bestämma ersättning vid inlösen av och förfogande över råolja och oljeprodukter.

Utredningen har särskilt pekat på det förhållandet att, när förfogande beträffande sådan förnödenhet sker enligt oljekrislagen eller när inlösen enligt ransoneringslagen sker med stöd av oljekrislagen, ersättningen till följd av uttryckliga regler i oljekrislagen bestäms av en för riket gemensam nämnd med särskilt föreskriven sammansättning, oljekrisnämnden, vars beslut inte får överklagas. Om ifrågavarande egendom däremot inlöses med stöd av ransoneringslagen utan anknytning till oljekrislagen, skall ersättningen bestämmas enligt reglerna i allmänna ransoneringslagen av lokal värderingsnämnd och vid överklagande av riksvärderingsnämnden. Utredningen har ansett det önskvärt att oljekrisnämnden får bestämma ersättning för sådana förnödenheter även när inlösen eller förfogande sker direkt med stöd av ransoneringslagen utan att lagens tillämpning är sammankopplad med oljekrislagen.

Såväl riksvärderingsnämnden som oljekrisnämnden är kritiska mot utredningens förslag att låta oljekrisnämnden fungera som lokal värderingsnämnd med hela riket som verksamhetsområde i vad avser råolja och oljeprodukter och motsvarande. Den grundläggande bestämmelse som utredningen i detta sammanhang haft att utgå från, 18 § i 1967 års rekvisitions- och förfogandeutrednings förslag till ny förfogandelag, kan, enligt båda dessa remissinstanser, ej anses inrymma möjlighet att ge lokal värderingsnämnd hela riket som verksamhetsområde. Vidare har i nämnda lagförslag intagits regler om hur lokal värderingsnämnd skall vara sammansatt och denna sammansättning överens-

stämmer ej med den som enligt oljekrislagen gäller för oljekrisnämnden. Redan på grund av detta kan, anför remissinstanserna, utredningens förslag i här berört avseende ej godtagas. Enligt oljekrisnämnden bör, för det fall att vissa ersättningsfrågor enligt ransoneringslagen skall prövas av annat organ än lokal värderingsnämnd och riksvärderingsnämnden, särskilda bestämmelser härom tas in i sistnämnda lag.

Jag delar de kritiska synpunkter som har framförts mot utredningens lagtekniska lösning. Däremot anser jag att det är väsentligt att den föreslagna samordningen kommer till stånd. Jag har därför i 23 § första stycket fört in en bestämmelse att ersättning såvitt avser inlösen av eller förfogande eller dispositionsförbud beträffande råolja och oljeprodukter som omfattas av oljekrislagen (1975: 197) skall bestämmas av oljekrisnämnden. Genom att regeln anknyter till oljekrislagen kan det inte uppstå någon tvekan om att här avses endast mineralolja och därur utvunna produkter.

Det är även av vikt att ransoneringslagens bestämmelser om värderingsnämnder samordnas inte bara med oljekrislagens utan även med förfogandelagens. I det till lagrådet remitterade förslaget till förfogandelag har i 18 § andra stycket öppnats en möjlighet att för handläggning av ersättningsärenden rörande visst slag av egendom inrätta särskild värderingsnämnd som är gemensam för hela riket. En sådan särskild värderingsnämnds beslut skall inte kunna överklagas. Genom den föreslagna konstruktionen får regeringen möjlighet att förordna oljekrisnämnden att som särskild värderingsnämnd enligt förfogandelagen handlägga ärenden avseende förfogande beträffande råolja och oljeprodukter även enligt sistnämnda lag. Härigenom uppnås eftersträvad samordning.

Enligt andra stycket skall ersättning såvitt avser annat än råolja och oljeprodukter bestämmas av riksvärderingsnämnden om det är fråga om förfogande och av lokal värderingsnämnd vid inlösen. Att ersättning skall bestämmas av riksvärderingsnämnden vid förfogande sammanhänger med konstruktionen av förfogandebestämmelserna i 13 §. Enligt denna får regeringen — vilket torde bli huvudfallet — eller myndighet som regeringen bestämmer, sannolikt ÖEF, besluta om förfogande endast i särskilt fall. De förfogandebeslut som kommer att fattas med stöd av ransoneringslagen kommer säkerligen att avse mycket stora och svårbedömbara frågor. Med hänsyn till detta har jag ansett det lämpligast att riksvärderingsnämnden fattar beslut om ersättning i dessa fall.

Inlösen däremot kommer att handläggas på en lägre nivå än förfogande. Därvid gör sig behovet av samordning med den nya förfogandelagen starkt gällande. Därför har föreskrivits att ersättning vid inlösen skall beslutas av lokal värderingsnämnd.

Bestämmelser om nämnderna finns i oljekrislagen och förfogandelagen.

I paragrafens tredje stycke föreskrivs att statens rätt inför nämnderna bevakas i enlighet med vad som föreskrivs i oljekrislagen och förfogandelagen.

24 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om rätten att föra talan mot de olika värderingsnämndernas beslut. I likhet med vad som gäller enligt förfogandelagen och oljekrislagen får talan ej föras mot riksvärderingsnämndens eller oljekrisnämndens beslut. Talan mot beslut av lokal värderingsnämnd får föras hos riksvärderingsnämnden. Till skillnad mot vad som i övrigt gäller enligt ransoneringslagen länder beslut av lokal värderingsnämnd inte till omedelbar efterrättelse om talan förs mot beslutet. Detta framgår av 53 § genom hänvisningen till 22 § andra stycket (se 41 § förslaget till förfogandelag).

Ransoneringsbevis (25—30 §§)

25—30 §§

Paragraferna är utan ändring i sak överförda från 18—23 §§ allmänna ransoneringslagen. Självfallet avses med ransoneringsbevis i den nya lagens mening endast sådana bevis som myndighet har utfärdat.

Bestämmelserna om ransoneringsbevis avser främst sådana handlingar som medger inköp av ransonerad vara, exempelvis inköpskort och inköpslicens. Även lösa kuponger till inköpskort och inköpslicenser är att anse som ransoneringsbevis, om kupongerna enligt meddelade bestämmelser gäller som bevis för inköp eller som redovisning för försäljning av ransonerad vara. Som ransoneringsbevis räknas även bevis om rätt till användning av ransonerad vara. Härmed jämställs licens att förbruka eget lager av ransonerad vara. Ransoneringsbevis som myndighet har utfärdat som förberedelse till en planerad reglering eller som en beredskapsåtgärd och som alltså ännu inte gäller för inköp av vara är också att betrakta som ransoneringsbevis. Då bestämmelserna om ransoneringsbevis i ransoneringslagen — till skillnad mot vad som gäller enligt allmänna ransoneringslagen — är i permanent tillämpning är viss försiktighet påkallad vid utfärdandet av handlingar för beredskapsändamål.

I paragraferna skiljs noga mellan överlåtelse av ransoneringsbevis och överlämnande av ransoneringsbevis att användas av annan. I första fallet avses att den som överlåter beviset därmed definitivt frånhänder sig det. I det andra fallet avses att den som överlämnar beviset vill låta mottagaren använda det för egen räkning, för visst uttag eller tills vidare.

Det bör i sammanhanget framhållas att lagtexten utgår från att ransoneringsbevis knyts till viss fysisk eller juridisk person. Detta medför att om en enskild rörelseidkare säljer sin rörelse, bevis som denne har

mottagit i och för rörelsen inte övergår till den nye ägaren om inte vederbörande myndighet har medgivit detta.

Uppgiftsskyldighet m. m. (31—36 §§)

I detta avsnitt har bestämmelser tagits in om uppgiftsskyldighet och om handräkning av olika slag i samband med fullgörande av uppgiftsskyldigheten. Lagtekniskt har bestämmelserna i största möjliga utsträckning utformats i överensstämmelse med motsvarande bestämmelser i förslaget till förfogandelag.

31 §

Genom paragrafen, som i sakligt hänseende överensstämmer med 19 § första stycket i allmänna ransoneringslagen, ges regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer möjlighet att förordna om inventering och lämnande av inventeringsuppgifter.

Genom en inventering får myndigheterna en uppfattning om landets förråd av bristförnödenheter. På grundval av lämnade uppgifter kan sedan myndigheterna göra upp planer för varuförsörjningen och förbereda eventuella konsumtionsregleringar. Men inventering kan också användas för kontroll av hur utfärdade regleringsbestämmelser följs. Första stycket är utformat så att alla dessa behov skall kunna tillgodoses.

32 §

I paragrafen finns speciella bestämmelser om uppgiftsskyldighet m. m. för dem som yrkesmässigt tar befattning med bristvaror. En förutsättning för bestämmelsernas tillämpning är dock att någon form av reglering enligt 6—9 § har påbjudits. Det kan framhållas att paragrafen medger att näringsidkare åläggs att föra vissa anteckningar, vilka han enligt meddelade föreskrifter inte behöver vara skyldig att lämna ut men som sedermera kan behövas för kontroll av regleringen.

33 §

Paragrafen, som motsvarar 30 § i utredningens förslag, saknar motsvarighet i allmänna ransoneringslagen. Likartade bestämmelser om avläsnings- och uppgiftsskyldighet har emellertid funnits i de särskilda tillfälliga ransoneringslagar avseende elkraft och stadsgas, som har tillkommit efter år 1954. Bestämmelserna i paragrafen avser endast energiområdet men de riktar sig till alla och envar. Med stöd av bestämmelserna i första stycket kan sålunda avläsningskyldighet åläggas inte endast förbrukare utan även energileverantörer, fastighetsägare, fastighetsskötare m. fl.

Under oljekrisen 1973—1974 uppstod tvekan huruvida innehavare

av bensinstation kunde med stöd av 19 § allmänna ransoneringslagen åläggas skyldighet att läsa av bensinpumparnas räkneverk. För att undanröja all tvekan i detta avseende vill jag peka på att en sådan möjlighet i varje fall ges genom bestämmelserna i denna paragraf.

Som har framgått av den allmänna motiveringen fanns i utredningsförslaget en mycket vidsträckt bestämmelse, varigenom alla och envar skulle kunna åläggas att — utöver avläsnings- och uppgiftsskyldighet — i övrigt vidtaga de åtgärder som behövs för genomförandet av en energireglering. På tidigare anförda skäl (avsnitt 5.4.3) har den bestämmelsen utgått ur lagförslaget.

Beträffande begreppet energi kan hänvisas till vad som anföres under 38 §.

I andra stycket åläggs ägare av utrymme, t. ex. fastighetsägare, att lämna den som skall vidta åtgärd enligt första stycket tillträde till utrymmet. Detta kan vara exempelvis en lokal eller ett mätarskåp. Bestämmelsen gäller oavsett om energileverantör skall verkställa avläsning av mätare eller om abonnent (hyresgäst) själv skall läsa av sin mätare, i det fall han normalt inte har tillgång till den. Mätaren kan exempelvis vara uppsatt i ett låst utrymme, som fastighetsägaren disponerar. Bestämmelsen är även tillämplig i det fall att energileverantör skall läsa av mätare i abonnents lägenhet.

34 §

Denna paragraf öppnar möjlighet för vissa myndigheter att infordra handelsböcker m. m. för att kunna kontrollera att uppgiftsskyldighet har fullgjorts på rätt sätt. Bestämmelsen som återfinns i 31 § i utredningens förslag motsvarar i huvudsak 20 § i allmänna ransoneringslagen. En begränsning av paragrafens räckvidd har dock gjorts i förhållande till utredningsförslaget genom att kontroll enligt denna paragraf endast kan göras såvitt avser uppgifter som har infordrats med stöd av 32 och 33 §§. Genom att inte 31 § har medtagits kan åtgärder enligt 34 § inte tillgripas annat än när regleringen har vidtagits med stöd av befogenhetsbestämmelserna i 6—9 §§ eller när uppgifterna behövs för att reglering enligt 6 eller 7 § i fråga om energi skall kunna genomföras.

Enligt andra stycket i paragrafen skall vad i första stycket sägs ha motsvarande tillämpning i fråga om anteckningar som avses i 32 §.

35 §

Om uppgiftsskyldig inte efterkommer begäran enligt 34 § att överlämna handelsböcker och andra affärshandlingar eller om det föreligger särskild anledning till kontroll huruvida någon har fullgjort föreskriven uppgiftsskyldighet får myndighet som avses i 34 § besluta om undersökning på platsen (35 § första stycket). En motsvarighet till bestämmelserna finns i 21 § allmänna ransoneringslagen. I para-

grafen ges en exemplifiering av platser där undersökning kan ske. Vidare får myndigheten besluta om omhändertagande av handelsböcker och affärshandlingar. I begreppet affärshandlingar ingår sådana anteckningar som åläggande enligt 32 § kan avsc. Slutligen föreskrivs i första stycket att undersökning även får ske av sådant utrymme som avses i 33 § andra stycket, t. ex. ett låst mätarskåp. Bestämmelsen gäller även då abonnent (hyresgäst) själv har gjort mätaravläsning.

I likhet med vad som har föreslagits i det till lagrådet remitterade förslaget till ny förfogandelag föreskrivs i paragrafens andra stycke att bestämmelserna i 28 kap. rättegångsbalken om husrannsakan skall gälla i tillämpliga delar vid undersökning och omhändertagande enligt första stycket. Polismyndighet skall därvid lämna den handräckning som behövs för undersökningen och omhändertagandet av handelsböcker m. m.

Myndighet, som leder husrannsakan enligt 35 § andra stycket, får inte själv utöva våld för att genomföra undersökning eller omhändertagande som avses i denna paragraf. I den mån den enskilde inte frivilligt upplåter lokalerna, får myndigheten begära biträde av polismyndigheten. Undersökningen skall genomföras så att skada och olägenhet inte uppstår i onödan. Handelsböcker och affärshandlingar bör om möjligt granskas på platsen och ett omhändertagande av handlingarna bör inte bestå för längre tid än som är absolut nödvändigt. Det bör framhållas att 28 kap. 8 § jämförd med 27 kap. 12 § rättegångsbalken inte medger att polisman närmare undersöker handelsböcker och andra handlingar.

Genom att 34 och 35 §§ för sin tillämpning är knutna till bestämmelserna om uppgiftsskyldighet m. m. i 32 och 33 §§, som i sin tur förutsätter att ransoneringslagens befogenhetsbestämmelser har satts i tillämpning och att reglering med stöd av dessa har genomförts, kan nu ifrågavarande bestämmelser inte tillämpas fristående från regleringen enligt ransoneringslagen, trots att bestämmelserna som sådana är permanent i tillämpning.

36 §

Med hänsyn till att reglerna i förfogandelagen om utbetalning av ersättning vid förfogande (41—44 §§) har gjorts tillämpliga även vid förfogande enligt ransoneringslagen, har i denna paragraf efter mönster från förfogandelagen tagits in en bestämmelse som ålägger den mot vilken förfogande riktas att lämna uppgift om rätt som annan har i fråga om den med förfogandet avsedda egendomen.

Vite m. m. (37—42 §§)

37 §

Paragrafen, som har sin motsvarighet i 23 § allmänna ransoneringslagen, innehåller bestämmelser om föreläggande av vite vid underlåten-

het att återlämna återkallat ransoneringsbevis (28 §) eller bevis som har tillhört någon som har flyttat till utlandet eller har avlidit (29 §) eller att fullgöra skyldighet enligt 31—33 §§, exempelvis uppgiftsskyldighet. Enligt den nu gällande bestämmelsen i allmänna ransoneringslagen kan vite användas även för den situationen att någon har vägrat lämna myndighet eller dess ombud tillträde för verkställande av kontroll i sådant fall som avses i 35 § i detta förslag. Med hänsyn till att sistnämnda lagrum föreslås ge möjlighet till undersökning i samma former som vid husrannsakan finns inget behov av att också kunna ålägga vite. Därför har inte någon hänvisning gjorts till 35 §.

Försläggande av vite enligt denna paragraf ankommer på länsstyrelsen eller annan myndighet som regeringen bestämmer.

38 §

I paragrafen finns bestämmelser om överförbrukningsavgift. Med hänsyn till överförbrukningsavgiftens karaktär av ekonomiskt påtryckningsmedel, vars syfte främst är att förmå förbrukare att inte tillgodogöra sig mer energi än han har tilldelats, har paragrafen placerats under bestämmelserna om vite. Paragrafen, som saknar motsvarighet i allmänna ransoneringslagen, motsvarar 35 § i utredningens lagförslag.

Överförbrukningsavgift kan enligt första stycket komma i fråga endast såvitt avser överförbrukning av energi som är föremål för reglering enligt 6 §. Avgiften skall erläggas till staten.

Ledning för bestämmandet av vad som skall avses med energi ges i lagen (1957: 262) om allmän energiskatt.

Bestämmelserna om överförbrukningsavgift är indelade i två punkter. Punkt 1 avser det fallet att någon förbrukar mer ledningsbunden energi än vad han har tilldelats för ransoneringsperioden. Det av energiberedskapsutredningen uppmärksammade fallet, att förbrukare av eldningsolja som till följd av misshushållning har förbrukat sin olja innan ransoneringsperioden är slut och som myndighet av sociala skäl har nödgats ge en extra tilldelning, tas upp i punkten 2. Regeringen kan med stöd av den punkten föreskriva att myndighet i samband med beslut om extra tilldelning kan ålägga vederbörande överförbrukningsavgift.

I paragrafens andra stycke finns bestämmelser som sätter en yttersta gräns för hur höga överförbrukningsavgifter som får bestämmas. Reglerna saknar motsvarighet i utredningens förslag. Möjligheten att i särskilda fall ta ut en förhöjd avgift intill en viss gräns har också reglerats i andra stycket. Sådana särskilda fall som här avses kan vara upprepad överförbrukning. De närmare grunderna för beräkning och påföring av överförbrukningsavgift skall bestämmas av regeringen.

I andra stycket har vidare angivits att överförbrukningsavgift enligt regeringens bestämmande åläggs av länsstyrelse eller kristidsnämnd,

varmed avses sådan nämnd som anges i lagen om lokal kristidsförvaltning (1973: 861), eller annan myndighet. Sistnämnda befogenhet att föreskriva att annan myndighet än länsstyrelse eller kristidsnämnd får ålägga överförbrukningsavgift bör regeringen ha med hänsyn till att frågor som rör ledningsbunden energi, främst elektrisk kraft, bör handläggas av myndighet med speciell sakkunskap på området.

I tredje stycket finns en bestämmelse som möjliggör att regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer av särskilda skäl kan befria överförbrukare från att utge avgift. Ett sådant skäl anges vara att den som har ålagts avgift icke har kunnat i väsentlig mån påverka förbrukningen. Ett annat särskilt skäl kan vara att en ransonerings avslutas på sådant sätt att det skulle framstå som stötande att ta ut avgiften. Om avgiften redan har inbetalats utgör detta ej hinder för att överförbrukaren befrias. Han skall då självfallet återfå beloppet.

39 §

Paragrafen reglerar fall då någon underlåter att rätta sig efter regleringsföreskrifter men myndigheterna inte kan stävja missförhållandena genom att återkalla ransoneringsbevis enligt 27 §. Företrädesvis är det fråga om leveranser av ledningsbunden energi som avses med bestämmelsen om avstängning.

I andra stycket föreskrivs att energileverantör skall verkställa avstängning av ledningsbunden energi om sådant beslut fattas. Bestämmelsen i 33 § andra stycket om tillträde till utrymme äger därvid tillämpning.

Såväl underlåtenhet att stänga av energitillförseln som vägran att medge tillträde till lokal enligt andra stycket kan enligt bestämmelserna i tredje stycket sanktioneras med vite.

40 §

Paragrafen innehåller en bestämmelse om att talan mot beslut om föreläggande av vite ej får föras annat än i samband med talan mot beslut om utdömmande av vitet. Bestämmelsen medför att vitessanktionen görs effektivare. I det till lagrådet remitterade förslaget till förfogandelag har intagits en motsvarande bestämmelse i 50 §.

Enligt utredningens förslag skulle länsstyrelsen döma ut ett försuttet vite. Det till lagrådet remitterade förslaget till förfogandelag innebär att vite utdöms av allmän domstol. Bl. a. för att ransoneringslagens bestämmelser i största möjliga utsträckning skall harmoniera med förfogandelagens, har bestämmelsen om att länsstyrelsen dömer ut vite enligt ransoneringslagen utgått. Någon särskild föreskrift om att allmän domstol dömer ut vite behövs ej. Det följer av allmänna regler.

41—43 §§

Paragraferna överensstämmer i sakligt hänseende med 36, 37 och 39 §§ allmänna ransoneringslagen. Utredningen har ansett att paragraferna ur systematisk synvinkel bättre passar in under bestämmelserna om tvångsmedel m. m. än under straffbestämmelserna där de återfinns i allmänna ransoneringslagen. Jag delar denna uppfattning.

41 §

Paragrafen har i redaktionellt hänseende ändrats i förhållande till utredningens förslag. De ingrepp som kan göras enligt förevarande paragraf kan vara mycket kända och bör komma till användning framför allt i skärpta krislägen. Paragrafen är nödvändig för att komma till rätta med den som vägrar att lojalt följa meddelade ransoneringsföreskrifter. Det torde vara så att redan paragrafen i sig har en preventiv effekt. Bestämmelserna i paragrafen kan också ses som ett skydd för alla de näringsidkare som ställer sig meddelade föreskrifter till efterrättelse och härigenom ådrager sig nackdelar i konkurrensen med mindre nogräknade näringsidkare.

En kortfattad redogörelse för begreppet näringsidkare har tagits in i specialmotiveringen under 13 §. Det bör framhållas att om näringsidkaren är ett bolag i vars rörelse har begåtts ransoneringsbrott som innefattar att föreskrift enligt 6 § i väsentlig mån har åsidosatts beträffande viss förnödenhet, åtal sannolikt kommer att riktas mot bolagets verkställande direktör. Genom bestämmelserna i tredje stycket kan därvid saluhållnings-, överlåtelse- och användningsförbudet i första och andra styckena riktas mot bolaget, näringsidkaren.

Jordbruksnämnden har i anslutning till 41 § första stycket anfört att om en näringsidkare har åsidosatt föreskrift som har meddelats med stöd av ransoneringslagen på ett sådant sätt att han ställs under åtal för brott mot brottsbalken, bestämmelserna om saluhållningsförbud m. m. ej skall vara tillämpliga. Jag delar inte denna uppfattning. Rekvisitet för tillämpning av första stycket är att näringsidkare har åtalats för brott som innebär att han i väsentlig mån har åsidosatt föreskrift som har meddelats enligt 6 §. Om detta förfarande åtalas enligt ransoneringslagen eller om det ingår som ett led i annan brottslighet och åtalas enligt brottsbalken eller enligt båda lagarna saknar betydelse i detta sammanhang.

Paragrafen bör ej tillämpas i fråga om förnödenhet som kan förverkas (jfr 43 §).

42 §

I paragrafen finns bestämmelser om när förbud enligt 41 § skall upphöra att gälla. Jag vill peka på att näringsidkare som har drabbats av förbudet självfallet kan ansöka om att få det upphävt innan åtalet har

prövats av domstol, om exempelvis ändrade förhållanden har inträffat. Ett exempel kan vara att man har bytt ut ledningen av ett aktiebolag, i vars verksamhet ransoneringsbrott har begåtts. Lämnar myndigheten en ansökan utan bifall kan besvär anföras mot beslutet.

43 §

Näringsidkare som drabbas av förbud enligt 41 § har rätt att få förråd av förnödenhet som omfattas av förbudet inlöst. Till skillnad från vad som gäller för inlösen enligt 12 § föreligger här en ovillkorlig rätt till inlösen. Det ankommer på den myndighet som har meddelat förbudet och hos vilken ansökan skall göras att efter fattat beslut om inlösen översända ansökan jämte nödvändiga handlingar till den värderingsnämnd som har att pröva ersättningsfrågan. Därvid gäller vad i 18, 22 och 23 §§ har föreskrivits.

Ansvarsbestämmelser m. m. (44—51 §§)

44—45 §§

Såväl oljekrislagen (1975: 197) som det till lagrådet remitterade förslaget till förfogandelag innehåller väsentligt förenklade ansvarsbestämmelser jämfört med de ansvarsbestämmelser som i dag finns i allmänna ransoneringslagen. Utredningen har i förslaget till ransoneringslag förenklat ansvarsbestämmelserna utan att i sak göra några genomgripande förändringar. Utredningsförslaget innebär att bestämmelserna har förts samman i en huvudparagraf med vidsträckt strafflatitud. Härigenom har utredningen kunnat slopa särskilda bestämmelser med skilda strafflatituder för exempelvis olika oaktsamhetsfall och för ringa och grova brott. Utredningen har ansett att det får ankomma på domstolarna att vid straffmätningen ta nödvändig hänsyn till omständigheterna då brottet förövades m. m. Straffmaximum har sänkts från fängelse två år till fängelse ett år.

Jag har funnit det tillfredsställande att ansvarsbestämmelserna förenklas. Riksåklagaren har i sitt remissvar riktat den invändningen mot lagförslaget att straffparagrafen är så vid att den innefattar såväl obetydliga förseelser som jämförelsevis grova brott under en och samma straffskala utan att lagtexten ger rättstillämpningen någon ledning. Jag har beaktat denna invändning och utformat paragrafen så att i första stycket behandlas normalfallen av uppsåtliga brott. Andra stycket innehåller bestämmelser rörande grova brott. I tredje stycket tas oaktsamhetsbrotten upp. Varje stycke har en egen straffskala.

I första stycket har de brottsliga förfarandena för överskådlighetens skull grupperats i åtta punkter. Dessa straffbestämmelser sägs uttryckligen vara subsidiära till brottsbalken. I subjektivt hänseende krävs att gärningen begås uppsåtligen. Straffskalan upptar böter eller fängelse i högst sex månader.

Som kriterier på grovt brott i andra stycket har angivits att brottet har förövats i vinningssyfte eller avsett betydande mängd av egendom eller eljest varit av särskilt farlig art. Exempel härpå kan vara att gärningsmannen har begagnat vilseledande bokföring eller att brottet har medfört att nya ransoneringsbevis måste tryckas och delas ut. Om man behandlar de grova brotten för sig på detta sätt i en särskild bestämmelse framstår det som naturligt att behålla det straffmaximum som i dag gäller, fängelse i högst två år.

Straffskalan för oaktsamhetsbrotten i tredje stycket upptar böter eller, om det oaktsamma brottet är grovt, fängelse i högst sex månader. I ringa fall skall dock inte dömas till ansvar vid oaktsamhetsbrott.

45 §

Paragrafens första stycke innehåller en bestämmelse som reglerar förhållandet mellan straff och vite. En motsvarande bestämmelse har tagits in i det till lagrådet remitterade förslaget till ny förfogandelag. Bestämmelsen innebär att den som har överträtt ett vitesföreläggande inte skall dömas till ansvar för gärning som omfattas av föreläggandet. Detta innebär således att i och för sig antingen straff eller vite kan komma i fråga men att, om vite har förelagts, påföljden för ett åsidosättande av föreläggandet inte kan bli att straff ådöms utan endast att vitet döms ut.

I vissa fall kan förbrukare åläggas att utge överförbrukningsavgift för överförbrukning som även är belagd med straff. Med hänsyn till överförbrukningsavgiftens karaktär av sanktion och mot bakgrund av bestämmelsen i första stycket, har i andra stycket föreskrivits att den som har ålagts överförbrukningsavgift inte får dömas till straff för överförbrukningen. Bestämmelsen anknuter till den som har ålagts avgiften. Detta gör det möjligt att straffa ställföreträdare för juridisk person, t. ex. ett aktiebolag, i vars verksamhet överförbrukning har skett, även om bolaget har ålagts att utge överförbrukningsavgift för överförbrukningen.

46 §

Paragrafen har sin motsvarighet i 35 § allmänna ransoneringslagen och 41 § i utredningens förslag. 46 § är endast tillämplig på näringsidkare. Bestämmelsen kan t. ex. tillämpas i fall där näringsidkaren blivit bestulen på varor eller ransoneringsbevis, om han hade underlåtit att skydda egendomen och bevisen på ett sätt som skäligen kan fordras. Enligt 51 § får brott som här avses åtalas endast efter speciellt medgivande eller särskild anmälan.

47 §

Har flera medverkat till brott enligt den nya ransoneringslagen skall 23 kap. 4 och 5 §§ brottsbalken tillämpas. Föreskrift härom ges i denna

paragraf. Uttrycklig bestämmelse i ämnet behövs eftersom inte alla straffskalor inbegriper fängelse.

48 §

Denna paragraf innehåller en bestämmelse om s. k. företagaransvar. I utredningens förslag har motsvarande bestämmelse tagits in i 43 §. I allmänna ransoneringslagen finns i 40 § föreskrift om s. k. husbondeansvar, vilket har ett vidare tillämpningsområde än företagaransvaret.

I förarbetena till allmänna ransoneringslagen uttalades (prop. 1954: 20, s. 143) att erfarenheterna från tiden för andra världskriget visade att en bestämmelse om husbondeansvar inte kunde undvaras på förevarande lagstiftningsområde. Som utredningen har anfört föreligger inte tillräckliga skäl att i en ny ransoneringslag mönstra ut denna form av ansvar för anställds handlande. En sådan bestämmelse bör dock i dag ges en mindre räckvidd och en modernare formulering. Jag anser den form av företagaransvar som utredningen har föreslagit vara lämplig. Paragrafen har utformats så att näringsidkare ansvarar för gärning som avses i 44 §, om den begås i hans rörelse och han har haft eller bort ha vetskap om gärningen.

49—50 §§

I paragraferna ges bestämmelser om förverkande m. m. Motsvarande bestämmelserna finns i 41 och 42 §§ allmänna ransoneringslagen. Paragraferna motsvaras av 44 och 45 §§ i utredningens lagförslag. Föreskrifterna har utformats med det till lagrådet remitterade förslaget till förfogandelag som förebild (54 och 55 §§).

49 §

Bestämmelserna i 36 kap. 4—12 §§ brottsbalken reglerar frågan hos vem förverkande får ske och vissa andra frågor angående förverkande. Dessa bestämmelser gäller även utanför brottsbalken.

I förslaget 49 § anges vilken egendom som skall kunna förverkas och vilka typer av förverkande som kommer i fråga. Huvudregeln ges i första stycket första meningen. Regeln innebär att egendom som någon i samband med brott mot ransoneringslagen har mottagit eller genom brottet har saluhållit eller utbudit till avyttring mot vederlag eller undanhållit, använt, frambringat, tillverkat eller berett skall förklaras förverkad, om det inte är uppenbart obilligt. I stället för egendomen kan dess värde förklaras förverkat. I detta stycke har föremålet för förverkande angetts som "egendom". I begreppet ingår — förutom förnödenheter — bl. a. fast egendom samt betalningsmedel. Härigenom kan förverkande av exempelvis köpeskillingen eller värdet av köpeskillingen ske hos brottslig säljare antingen genom att köpeskillingen — egendomen — förverkas, om den finns i behåll, eller värdet förklaras förverkat om

köpeskillingen — egendomen — inte har hållits avskild från säljarens övriga tillgångar. Det må framhållas att förverkande av köpeskillingen hos säljaren inte utesluter förverkande av varan hos köparen.

För det fall, att gärningsmannen äger ytterligare mängd av den förnödenhet som brottet har avsett, utsträcks i andra stycket regeln om förverkande till att gälla även denna mängd. I andra meningen vidgas regelns räckvidd ännu ett steg. Om gärningsmannen äger annan förnödenhet som omfattas av reglering enligt 6 eller 7 § kan den också förklaras förverkad, men i detta fall krävs därjämte att särskilda skäl föreligger. Ett sådant skäl kan vara att gärningsmannen har grovt förbrutit sig mot gällande föreskrifter. Vid tillkomsten av allmänna förfogandelagen nämndes (prop. 1954: 20, s. 165) att det också syntes naturligt att tillämpa motsvarande stadgande i den lagen t. ex. mot en icke näringsidkare, som i samband med en överträdelse av meddelad föreskrift er-tappas med att inneha förråd av andra förnödenheter vilka är föremål för reglering, ehuru det inte kan till fullo styrkas att han olovligt har förvärvat dessa förnödenheter, samt det framstår som uppenbart att han förvärvat dem för att handha dem i strid mot meddelade bestämmelser. Även vid tillämpningen av andra stycket gäller givetvis regeln att förverkande inte får ske om det är uppenbart obilligt.

I paragrafens tredje stycke föreskrivs att vad i första stycket sägs om egendom i tillämpliga delar gäller även ransoneringsbevis. Det betyder att om någon har överlåtit ransoneringsbevis mot vederlag, vederlaget eller värdet kan förverkas. I detta sammanhang kan hänvisas till 36 kap. 4 § brottsbalken, som dels anger hos vilka personer förverkande får ske, dels föreskriver att egendom som vid brottet inte tillhörde någon av vissa angivna personer inte får förklaras förverkad.

Bestämmelser om försäljning av förverkat gods och förfarande med influten köpeskillning finns i lagen (1974: 1066) om förfarande med förverkad egendom och hittegods m. m. Till detta kan fogas att det inte har ansetts nödvändigt att i bestämmelsen särskilt nämna emballage och liknande, eftersom en naturlig tolkning av en förverkandebestämmelse numera anses leda till att bestämmelsen omfattar även emballage (jfr. prop. 1968: 79, s. 58).

50 §

I 50 § ges en mot 42 § andra stycket allmänna ransoneringslagen svarande bestämmelse om att i beslag tagen egendom som kan antas bli förverkad och som är underkastad förskämning eller snar förstörelse eller annan nedgång i värde genast får försälas. Den nu gällande värdegränsen 100 kronor bör, som också har föreslagits i det remitterade förslaget till förfogandelag (55 §), höjas till 1.000 kronor. Tillstånd till försäljning av den beslagtagna egendomen skall sökas hos den rätt som är behörig att pröva beslagsfrågan (jfr. 19 kap. 12 § rättegångsbalken).

Rättens beslut i sådant ärende går genast i verkställighet (jfr. 30 kap. 12 § rättegångsbalken).

51 §

I paragrafen finns den vid 46 § berörda föreskriften om särskild åtalsanmälan eller medgivande. Paragrafen motsvarar 43 § allmänna ransoneringslagen.

Särskilda bestämmelser (52—55 §§)

Avsnittet innehåller bestämmelser om besvärsrätten i den mån sådan inte upptas på annat ställe i lagen, om verkställighet av beslut och om verkan av förfogandebeslut m. m. när tillämpningen av 6—9 §§ upphör.

52 §

Paragrafen reglerar besvärsrätten i enlighet med de överväganden som jag har redogjort för i den allmänna motiveringen.

Första stycket innehåller bestämmelser om vilka beslut som skall överklagas till kammarrätt. Bestämmelsen ansluter till 8 § lagen (1971: 289) om allmänna förvaltningsdomstolar (8 § ändrad senast 1974: 577). Talan förs hos kammarrätt mot följande beslut, nämligen rörande återkallelse av ransoneringsbevis enligt 27 §, undersökning och omhändertagande enligt 35 §, överförbrukningsavgift enligt 38 §, avstängning enligt 39 § första stycket samt saluhållningsförbud m. m. enligt 41 eller 42 §.

I tredje stycket ges regeringen fullmakt att fatta beslut om besvärsoordningens utformning i de fall som inte har särreglerats i första och andra styckena eller i 17 och 23 §§. Regeringen får därvid begränsa besvärsrätten så att talan får föras hos endast en besvärnsinstans.

53 §

I paragrafen finns en bestämmelse om att beslut av förvaltningsmyndighet eller kammarrätt länder till efterrättelse utan hinder av besvär, om inte annat följer av 22 § andra stycket eller föreskrivs i beslutet. Med hänvisningen till 22 § andra stycket åsyftas vissa beslut av lokal värderingsnämnd (jfr. 41 § förslaget till förfogandelag).

54 §

I denna paragraf ges genom en hänvisning till 57, 58, 60 och 61 §§ förfogandelagen bestämmelser om vad som skall iakttas när tillämpningen av befogenhetsbestämmelserna (6—9 §§) i ransoneringslagen upphör att tillämpas. Beträffande nämnda bestämmelser i förfogandelagen kan hänvisas till specialmotiveringen i det remitterade förslaget till förfogandelag.

55 §

Enligt 2 kap. 13 § regeringsformen får yttrandefriheten begränsas endast om särskilt viktiga skäl föranleder det. Skyddet för enskilda personliga eller ekonomiska förhållanden anges i paragrafen som ett sådant viktigt skäl. Yttrandefriheten får också begränsas med hänsyn till rikets säkerhet och folkförsörjningen. Vidare får friheten att yttra sig i näringsverksamhet begränsas. Begränsningen av yttrandefriheten måste enligt regeringsformen i princip ske genom lag. Förbud för någon att röja vad han har erfarit i allmän tjänst eller under utövande av tjänsteplikt får dock efter bemyndigande i lag meddelas genom förordning.

Uppgifter som avses kunna inhämtas med stöd av den föreslagna ransoneringslagen angår inte sällan enskilda personliga eller ekonomiska förhållanden och kan medföra förfång för den enskilde om de kommer till allmän kännedom. Kännedom kan också vinnas om yrkeshemlighet och om sådant som är av betydelse för rikets säkerhet och folkförsörjningen.

På grund av det anförda föreskrivs i denna paragraf förbud att obehörigen yppa eller utnyttja vad som på grund av bestämmelse i lagen har inhämtats om yrkeshemlighet, arbetsförfarande, affärsförhållande, enskilda personliga eller ekonomiska förhållanden eller förhållande av betydelse för folkförsörjningen eller för rikets säkerhet.

En motsvarighet till den föreslagna bestämmelsen finns i 22 § allmänna ransoneringslagen. Där föreskrivs, att vad som har inhämtats med stöd av föreskrifter motsvarande de i 31—35 §§ upptagna inte får yppas i vidare mån än som erfordras för att vinna det med bestämmelserna avsedda ändamålet. Det nu använda ordet "obehörigen" innebär att tystnadspliktsbestämmelsen har anpassats till den utformning som är den numera vedertagna.

Med hänsyn till den lydelse som 20 kap. 3 § brottsbalken har getts genom lagen (1975: 667) om ändring i brottsbalken behöver inte någon bestämmelse om straff för brott mot tystnadsplikt införas i ransoneringslagen. Vidare är frågan om allmänt åtal uttömmande reglerad i 20 kap. 5 § brottsbalken i dess lydelse enligt SFS 1975: 667 (se närmare om detta i prop. 1975: 78, s. 184 och 186).

7.2 Förslaget till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370)

I 20 § andra stycket har ett tillägg gjorts för överförbrukningsavgift som därigenom inte kommer att bli avdragsgill omkostnad vid beräkning av inkomst från särskild förvärvskälla.

7.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1973: 861) om lokal kristidsförvaltning

1 §

De föreslagna ändringarna är av helt formell natur.

11 §

Genom förslaget till ändring i 11 § öppnas möjlighet för regeringen att föreskriva att talan ej får föras mot beslut, som länsstyrelse har fattat i överklagat ärende. Härmed avses beslut i ärende, som i första instans har prövats av kristidsnämnd.

7.4. Förslaget till lag om ändring i oljekrislagen (1975: 197)

2 §

Hänvisningarna i första stycket har ändrats till att avse paragrafer i förslaget till ny ransoneringslag.

Genom att bestämmelserna i 10—55 §§ i förslaget till ransoneringslag skall vara i tillämpning permanent behövs inte en motsvarighet till den nuvarande föreskriften i 2 § tredje stycket första meningen oljekrislagen, varigenom bestämmelserna i 6—46 §§ allmänna ransoneringslagen sätts i tillämpning. Inte heller behövs föreskriften i 2 § tredje stycket andra meningen oljekrislagen att om ransoneringslagen har satts i tillämpning med stöd av oljekrislagen, ersättning vid inlösen av råolja och oljeprodukter skall bestämmas av oljekrisnämnden. Enligt förslaget till ransoneringslag skall alltid oljekrisnämnden bestämma ersättning för råolja och oljeprodukter vid inlösen.

7 §

I 7 § görs hänvisningar till bestämmelser i allmänna förfogandelagen i fråga om ersättning för egendom som tas i anspråk enligt oljekrislagen. Enligt förevarande förslag görs hänvisningarna till 19—21 §§ och 22 § första stycket i förslaget till ransoneringslag och 17 § andra stycket samt 36 § och 41—44 §§ i det till lagrådet remitterade förslaget till ny förfogandelag.

8 §

Den nämnd som skall bestämma ersättning enligt oljekrislagen har alltsedan lagens ikraftträdande benämnts oljekrisnämnden. Denna benämning förs nu in i lagtexten. I övrigt görs endast en redaktionell ändring.

9—12 §§

Oljekrisnämnden har i förslaget till ransoneringslag givits ökade arbetsuppgifter. I det till lagrådet remitterade förslaget till ny förfogandelag har möjligheter öppnats att förordna oljekrisnämnden till särskild värderingsnämnd beträffande råolja och oljeprodukter. Oljekrisnämndens beslut i ersättningsärenden kan inte överklagas vare sig enligt oljekrislagen eller förslaget till ransoneringslag. Särskild värderingsnämnd för hela riket enligt förslaget till förfogandelag har jämställts med riksvär-

deringsnämnden såvitt avser sammansättning m. m. Beslut av särskild värderingsnämnd får — i likhet med vad som gäller för riksvärderingsnämnden — inte överklagas.

Mot den nu tecknade bakgrunden har det varit naturligt att försöka jämställa oljekrisnämnden med riksvärderingsnämnden. Ändringarna i 9—12 §§ är sålunda en följd av dessa strävanden och innebär i huvudsak att oljekrisnämnden är beslutför när ordföranden och minst tre andra ledamöter är närvarande (12 §) samt att ledamot som är i konkurs-tillstånd ej får utöva befattning som ledamot (10 §).

8 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över lagförslagen.

9 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

Bilaga 1
Utredningens lag-
förslag

Förslag till**Ransoneringslag**

Härigenom föreskrives följande.

Inledande bestämmelser

1 § Kommer riket i krig, träder 7—12 §§ i tillämpning.

Befinner sig riket i krigsfara får regeringen föreskriva att nämnda bestämmelser helt eller delvis skall tillämpas från tidpunkt som regeringen bestämmer.

2 § Har till följd av krig eller av krigsfara varit riket befunnit sig eller av annan utomordentlig händelse uppkommit knapphet eller betydande fara för knapphet inom riket på förnödenhet av vikt för totalförsvaret eller folkförsörjningen får regeringen föreskriva att 7—12 §§ helt eller delvis skall tillämpas från tidpunkt som regeringen bestämmer.

Om knapphet eller betydande fara för knapphet på elektrisk kraft uppkommit av annan anledning än nu sagts får regeringen med riksdagens samtycke meddela föreskrift enligt första stycket.

Föreskrift enligt denna paragraf skall avse viss tid, högst ett år varje gång.

3 § Föreskrift enligt 1 § andra stycket eller 2 § första stycket skall underställas riksdagens prövning inom en månad från utfärdandet eller, om riksmöte ej pågår, inom en månad från början av nästkommande riksmöte. Sker ej underställning eller godkänner riksdagen ej föreskriften inom två månader från det underställningen skett gäller icke föreskriften.

4 § Är riket ej längre i krig eller upphör krigsfara som föranlett föreskrift enligt 1 § andra stycket, beslutar regeringen före nästkommande riksmötes avslutande att lagens bestämmelser från tidpunkt som regeringen bestämmer ej vidare skall äga tillämpning eller, om förutsättningar härför finnes, att bestämmelserna skall tillämpas med stöd av 2 § första stycket.

5 § Under tid då bestämmelse i 7—12 §§ tillämpas skall även däremot svarande föreskrifter i 13—47 §§ tillämpas.

6 § Vid meddelande och tillämpning av föreskrift enligt 7—12 §§ skall tillses att den vars rätt därav berörs icke lider större förfång än som är nödvändigt med hänsyn till omständigheterna.

Reglering av handel m. m.

7 § För att möjliggöra erforderlig hushållning med förnödenhet, som är av vikt för totalförsvaret eller folkförsörjningen, får regeringen föreskriva

1. att sådan förnödenhet under viss tid icke får saluhållas, utbjudas mot vederlag, överlåtas eller förvärvas,
2. att sådan förnödenhet endast får saluhållas, utbjudas mot vederlag, överlåtas eller förvärvas i den ordning och på de villkor, som föreskrivs av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer,
3. att sådan förnödenhet endast får användas för de ändamål, på de villkor och med de begränsningar, som föreskrivs av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

Sådan föreskrift får även meddelas beträffande annan förnödenhet, om detta krävs för att reglering, som genomförts enligt första stycket, skall kunna tillfredsställande kontrolleras.

Föreskrift enligt första stycket 1. eller 2. rörande överlåtelse av viss förnödenhet skall tillämpas även beträffande näringsidkares uttag av förnödenheten ur sin förelse, om ej regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer förordnar annorlunda.

8 § I den mån det är oundgängligen nödvändigt för att tillfredsställande kontrollera reglering enligt 7 §, får regeringen föreskriva att rätt att frambringa, tillverka, bereda eller använda eller att yrkesmässigt köpa eller sälja viss förnödenhet skall tillkomma endast den som av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer erhållit särskilt tillstånd.

Om synnerliga skäl föreligger får regeringen meddela föreskrift som avses i första stycket jämväl när föreskriften är oundgängligen nödvändig för att åstadkomma erforderlig hushållning med förnödenhet som avses i 7 § första stycket.

9 § Regeringen får, utan hinder av vad i förfogandlagen (0000: 000) stadgas om förutsättningarna för lagens tillämning, föreskriva att nämnda lag skall tillämpas i erforderliga delar, om det är oundgängligen nödvändigt för att reglering enligt 7 § skall kunna genomföras.

Förfogande som beslutas med stöd av första stycket får endast ske hos näringsidkare.

Särskilda avgifter

10 § För att utjämna priserna på förnödenheter av samma eller likartade slag, som införs till riket, eller på förnödenhet, som införs till riket, och förnödenheter av samma eller likartade slag, som frambringas eller tillverkas inom riket, får regeringen, om så erfordras för att tillgodose behov av förnödenhet som avses i 7 § första stycket, föreskriva att i vissa fall avgift (*clearingavgift*) skall erläggas och i andra fall bidrag (*clearingbidrag*) skall utgå för förnödenhet, som införs till riket eller som frambringas eller tillverkas inom riket. Clearingen skall ske enligt de grunder regeringen bestämmer.

Om särskilda skäl föreligger får clearingen avse även förråd av förnödenhet som finns inom riket då förordnandet om clearing träder i kraft.

11 § Om det är nödvändigt för att tillgodose behovet av förnödenhet som avses i 7 § första stycket får regeringen föreskriva att avgift (*prisutjämningsavgift*) skall, enligt grunder som regeringen bestämmer, erläggas för förnödenhet som förs ut ur riket.

12 § Om det är nödvändigt för att begränsa förbrukningen av förnödenhet som avses i 7 § första stycket får regeringen föreskriva att avgift (*förbrukningsdämpande avgift*) skall, enligt grunder som regeringen bestämmer, utgå vid yrkesmässig omsättning av sådan förnödenhet. Föreskriften skall avse viss tid, dock längst en månad eller, om särskilda skäl föreligger, längst två månader.

13 § Riksdagen bestämmer hur överskottsmedel, som kan ha uppstått vid clearing, samt erlagda prisutjämningsavgifter och erlagda förbrukningsdämpande avgifter skall användas.

14 § Regeringen får meddela föreskrifter om restitution av och befrielse från clearingavgift, prisutjämningsavgift och förbrukningsdämpande avgift.

Inlösen

15 § Har regeringen på grund av knapphet eller befarad knapphet på viss förnödenhet beträffande denna meddelat föreskrift enligt 7 eller 8 § kan ägare av sådan förnödenhet till länsstyrelsen ge in en till regeringen ställd ansökan om inlösen av de förråd av förnödenheten, som han innehar.

Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer skall inom trettio dagar från det ansökningen gavs in besluta huruvida staten skall inlösa förnödenheten för statens eller annans räkning. Har föreskrift, som meddelats enligt 7 eller 8 §, i betydande mån begränsat ägarens möjlighet att tillgodogöra sig värdet av förnödenheten och har föreskriften ej medfört endast ringa men för ägaren, skall regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer förordna att förnödenhet, som ej skall lösas in, får av ägaren överlåtas eller användas utan hinder av vad som föreskrivits med stöd av 7 eller 8 §.

16 § För förnödenhet som inlöses enligt 15 § utgår ersättning för kostnaderna för produktion eller inköp av det inlösta partiet samt för utgifterna för forsling och lagring av partiet. Ersättning får dock icke bestämmas till högre belopp än som skulle ha utgått om förnödenheten enligt förfogandelagen (0000:000) avståtts till staten. Ersättning bestämmas av lokal värderingsnämnd, varom stadgas i förfogandelagen.

17 § Talan mot lokal värderingsnämnds beslut föres hos riksvärderingsnämnden genom besvär. Förordnar regeringen med stöd av 18 § andra stycket förfogandeförordningen (0000:000) att viss lokal värderingsnämnd skall ha hela riket som verksamhetsområde, får regeringen dock föreskriva att tala mot den nämndens beslut ej får föras.

Mot riksvärderingsnämndens beslut får talan ej föras.

18 § Sedan lokal värderingsnämnds beslut om ersättning vunnit laga kraft mot staten, skall länsstyrelsen utanordna det fastställda ersättningsbeloppet, om ej annat följer av 20 eller 21 §.

19 § Ersättningsbelopp som fastställs av riksvärderingsnämnden utanordnas genast av länsstyrelsen i den mån ersättningen ej redan betalats enligt 18 § eller om annat ej följer av 20 eller 21 §.

20 § Har någon till säkerhet för fordran panträtt i förnödenhet, som inlöses enligt denna lag, är han före ägaren berättigad att utfå sin fordran ur ersättningsbeloppet även om fordringen ej är förfallen till betalning. Detta gäller också den som har rätt att hålla kvar förnödenheten till säkerhet för förfallen fordran samt säljaren vid avbetalningsköp.

21 § Ersättning för förnödenhet som är utmätt skall utges till utmätningssmannen om borgenären begär det. Avser ersättningen förnödenhet som är satt i kvarstad eller ligger under skringringsförbud skall, om part begär det, ersättningen utges till överexekutor för insättande i bankirättning enligt bestämmelserna i utskönningslagen.

Ransoneringsbevis

22 § Bevis, som myndighet för reglering enligt 7 § utfärdad om rätt att förvärva eller använda förnödenhet (*ransoneringsbevis*), får icke utbjudas till avyttring mot vederlag eller överlåtas mot vederlag. Ej heller får sådant bevis överlämnas mot vedclag i pengar att användas av annan.

23 § Ransoneringsbevis får icke heller utan vederlag överlåtas eller mot annat vederlag än pengar överlämnas att användas av annan i andra fall eller på andra villkor än som föreskrivs av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

24 § Näringsidkare får icke heller utan vederlag till begagnande av annan överlämna eller ur sin rörelse ta ransoneringsbevis, som han mottagit i eller för rörelsen, annat än i den ordning och på de villkor som föreskrivs av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

25 § Ransoneringsbevis får återkallas av myndighet som utfärdat beviset eller av ombud för denna myndighet om tilldelningen av beviset föranletts av oriktig uppgift eller om den, för vilken beviset utfärdats, enligt meddelade föreskrifter icke är berättigad att inicha eller begagna beviset eller om särskilda omständigheter eljest föranleder bevisets återkallande.

26 § Har ransoneringsbevis återkallats, skall innehavaren genast överlämna beviset till den myndighet som återkallat det eller, om annan myndighet angivits i beslutet om återkallandet, till denna myndighet.

27 § Har någon för vilken ransoneringsbevis utfärdats erhållit flyttningssbetyg till utlandet, skall han överlämna beviset till den myndighet, som utfärdat det, eller till ombud för denna myndighet. Avlider någon för vilken sådant bevis utfärdats, skall dödsbodclägare eller annan, vilken har den dödes egendom i sin vård, skyndsamt överlämna beviset till myndighet eller ombud som nu sagts.

28 § Vad i denna lag sägs om ransoneringsbevis skall även gälla legitimationskort som utställt av myndighet för att användas vid utdelning av ransoneringsbevis.

Uppgiftsskyldighet m. m.

29 § I den mån regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer det föreskriver, skall var och en beträffande förnödenhet som avses i 7 § första stycket eller, om föreskrift meddelats enligt 7 § andra stycket eller 8 §, beträffande förnödenhet som avses med föreskriften lämna uppgift om den mängd av förnödenhet han innehar.

Meddelas föreskrift enligt 7, 8, 10, 11 eller 12 §, skall var och en som yrkesmässigt frambringa, tillverkar, köper eller säljer eller i yrkesmässigt bedriven verksamhet använder förnödenhet som avses med föreskriften, i den mån myndighet som regeringen bestämmer det föreskriver och i enlighet med de närmare anvisningar myndigheten meddelar, föra de anteckningar angående sin rörelse som erfordras för kontroll av föreskriftens efterlevnad och till myndigheten eller dess ombud lämna skriftliga uppgifter angående rörelsen.

30 § I samband med reglering enligt 7 eller 8 § av energi i någon form skall var och en i den mån regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer det föreskriver lämna de särskilda uppgifter och göra de avläsningar samt i övrigt vidtaga de åtgärder som behövs för regleringens genomförande.

Den som förfogar över lokal inom vilken åtgärd enligt första stycket skall vidtagas skall lämna den som skall vidtaga åtgärden tillträde till lokalen.

31 § För kontroll av att uppgift som infordrats enligt 29 eller 30 § är riktig och fullständig skall uppgiftsskyldig på begäran av länsstyrelse eller polismyndighet eller av annan myndighet som regeringen bestämmer tillhandahålla myndigheten eller dess ombud handelsböcker, andra affärshandlingar och anteckningar som omnämns i 29 § andra stycket.

32 § För det i 31 § angivna syftet får undersökning göras av kontor, fabrik, butik, serverings- och lagerlokal, ladugård eller annat utrymme eller förvaringsställe som den uppgiftsskyldige eller den som avses i 30 § andra stycket förfogar över. Vid sådan undersökning skall bestämmelserna i 28 kap. rättegångsbalken om husrannsakan gälla i tillämpliga delar. Myndighet som avses i 29 och 30 §§ utövar därvid den befogenhet som vid husrannsakan tillkommer undersökningsledaren, åklagaren eller rätten.

33 § Vad som inhämtats med stöd av 29—32 §§ får ej obehörigen yppas.

Vite m. m.

34 § Har någon underlåtit att fullgöra skyldighet enligt 26, 27, 29, 30 eller 31 § får länsstyrelsen eller annan myndighet som regeringen bestämmer förelägga den försumlige att fullgöra skyldigheten vid vite.

Vite utdöms av länsstyrelse.

35 § Har någon tillgodogjort sig energi, som är föremål för reglering enligt 7 §, i större omfattning än han haft rätt till eller erhåller någon efter misshushållning sådan förnödenhet utöver vad han tidigare haft rätt till, får myndighet som regeringen bestämmer ålägga honom att till staten utge särskild avgift (överförbrukningsavgift) enligt grunder som regeringen bestämmer.

Överförbrukningsavgiften skall erläggas av den som normalt är ansvarig för betalning av förnödenheten i fråga, men får enligt grunder som föreskrivs av regeringen, om fråga är om gemensam leverans av förnödenheten till flera slutliga förbrukare (*kollektivleverans*), fördelas på de slutliga förbrukarna.

Föreligger särskilda skäl får regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer befria den som ålagts överförbrukningsavgift från att utge avgiften.

36 § Den som uppenbarligen underlåter att rätta sig efter reglering enligt 7 § kan, om åtgärd enligt 25 § ej kan vidtagas, av myndighet som regeringen bestämmer avstängas under viss tid från att erhålla ytterligare mängd av förnödenheten.

Utgöres förnödenheten av ledningsbunden energi skall den som tillhandahåller energin verkställa beslutet om avstängning. Härvid äger 30 § andra stycket motsvarande tillämpning.

Underlåtes vad i andra stycket stadgas äger vad i 34 § föreskrives om vite motsvarande tillämpning.

37 § Har näringsidkare, som driver handel med eller i sin rörelse använder förnödenhet som avses i 7 §, åtalats för brott mot denna lag och har han genom brottet i väsentlig mån åsidosatt föreskrift eller villkor som meddelats enligt 7 §, får myndighet som regeringen bestämmer meddela honom förbud att i rörelsen saluhålla, överlåta eller använda sådan förnödenhet som brottet avsåg. Föreligger särskilda skäl får förbudet jämväl avse andra förnödenheter, som är föremål för reglering enligt 7 §.

Avsåg brottet förnödenhet som avses i 8 § och har näringsidkaren genom brottet i väsentlig mån åsidosatt föreskrift eller villkor som meddelats enligt samma paragraf, får om särskilda skäl föreligger förbud enligt första stycket meddelas honom beträffande förnödenhet, som är föremål för reglering enligt 7 §.

38 § Förbud enligt 37 § består till dess reglering av förnödenheten enligt 7 § upphör. Myndighet som meddelat förbudet får dock upphäva det dessförinnan. Leder åtalet som föranlett förbud enligt 37 § ej till fällande dom, skall myndighet som meddelat förbudet omedelbart häva det.

39 § Förråd av förnödenhet som omfattas av förbud enligt 37 § och som näringsidkaren innehar vid delgivning av förbudet är denne berättigad att få inlöst genom den myndighets försorg som meddelat förbudet. Härvid skall 16—21 §§ tillämpas.

Ansvarsbestämmelser m. m.

40 § Till böter eller fängelse i högst ett år dömes, om ej gärningen är belagd med straff i brottsbalken, den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. ej iakttagit föreskrift eller villkor som meddelats enligt 7 eller 8 §.
2. i ärende om utfående eller återkallande av ransoneringsbevis eller i ärende om tillstånd som avses i 8 § till myndighet eller dess ombud lämnar oriktig uppgift, om åtgärden innebär fara i bevishänseende,

3. vid förvärv mot kvitto eller liknande handling av förnödenhet som avses i 7 § i handlingen lämnar oriktig uppgift, om åtgärden innebär fara i bevishänseende,

4. bryter mot 22, 23 eller 24 § eller obehörigen förskaffar sig äkta eller falskt ransoneringsbevis,

5. för förvärv av förnödenhet obehörigen använder för annan utfärdat ransoneringsbevis eller använder återkallat ransoneringsbevis,

6. underlåter att fullgöra skyldighet som åligger honom enligt 29, 30 eller 31 §,

7. vid fullgörande av skyldighet enligt 29 eller 30 § lämnar oriktig uppgift eller i anteckningar inför sådan uppgift, om åtgärden innebär fara i bevishänseende,

8. bryter mot förbud som meddelats enligt 37 §.

Föreliger särskilda skäl får regeringen föreskriva att gärning som avses i första stycket och som är av mindre allvarlig karaktär icke skall förskylla svårare straff än böter, högst femhundra kronor.

41 § Näringsidkare som icke iakttar erforderlig omsorg vid omhändertagandet av rörelsens förråd av förnödenhet som avses i 7 eller 8 § eller av ransoneringsbevis som mottagits i eller för rörelsen och som till följd därav icke kan redovisa förrådet eller bevisen i föreskriven ordning dömes till böter.

Vad i första stycket stadgas i fråga om ransoneringsbevis skall även gälla anteckningar som avses i 29 § och andra handlingar som skall upprättas enligt föreskrift som utfärdats med anledning av reglering enligt 7 eller 8 §.

42 § Har flera medverkat till brott enligt denna lag äger 23 kap. 4 och 5 §§ brottsbalken motsvarande tillämpning.

43 § Företagare ansvarar för gärning som avses i 40 eller 41 § om gärningen begås i hans rörelse och han har haft eller bort ha vetskap om gärningen.

44 § Egendom som mottagits, olovligen saluhållits eller utbjudits till avyttring mot vederlag i samband med brott enligt denna lag eller som undanhållits eller olovligen använts, frambringats, tillverkats eller beretts genom sådant brott skall förklaras förverkad, om det ej är uppenbart obilligt. Detsamma gäller ransoneringsbevis samt, om gärningsmannen eller annan som medverkat till brottet äger ytterligare förråd av den förnödenhet som brottet avsett, dessa förråd. Förråd av andra förnödenheter som är föremål för reglering enligt 7 eller 8 § och som ägs av gärningsmannen eller annan som medverkat till brottet kan också förklaras förverkade, om särskilda skäl föreligger.

I stället för egendom som avses i första stycket kan dess värde förklaras förverkat.

45 § Har beslag lagts på egendom, som kan antagas bli förverkad, och är den underkastad förskämning eller snar förstörelse eller annan nedgång i värde, får den genast försäljas. Sådan försäljning skall alltid ske om ägaren begär det. Uppskattas egendomens värde till femhundra kronor eller högre belopp och har ej försäljning påkallats av ägaren, skall dock tillstånd till försäljning sökas hos rätten, om omständighe-

terna medger detta. Rätten får utan att höra ägaren meddela beslut om egendomens försäljning.

46 § Åtal för brott som avses i 41 § får endast väckas efter anmälan eller medgivande av myndighet som regeringen bestämmer.

Särskilda bestämmelser

47 § Mot beslut om föreläggande av vite får talan ej föras annat än i samband med talan mot beslut om utdömande av vitet.

Talan mot beslut om utdömande av vite, mot beslut som meddelats enligt 36—38 §§ och mot beslut av central förvaltningsmyndighet rörande återkallelse av ransoneringsbevis föres hos kammarrätten genom besvär.

Förvaltningsmyndighets eller kammarrätts beslut länder till efterrättelse utan hinder av besvär, om ej annat förordnas.

Talan mot annat beslut enligt denna lag och som icke meddelats av allmän domstol föres i den ordning regeringen bestämmer.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1977 då allmänna ransoneringslagen (1954: 280) skall upphöra att gälla.

Förekommer i lag eller författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i denna lag, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

Förslag till

Lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370)

Härigenom föreskrives att 20 § kommunalskattelagen (1928: 370) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 §¹

Vid beräkningen av inkomsten från särskild förvärvskälla skola från samtliga ur förvärvskällan under beskattningsåret härflutna intäkter i penningar eller penningars värde (bruttointäkt) avräknas alla omkostnader under beskattningsåret för intäkternas förväryande och bibehållande. Att koncernbidrag, som icke utgör sådan omkostnad, ändå skall avräknas i vissa fall och inräknas i bruttointäkt hos mottagaren framgår av 43 § 3 mom.

Avdrag må icke ske för:

den skattskyldiges levnadskostnader och därtill hänförliga utgifter, däruti inbegripet vad skattskyldig utgivit såsom gåva eller såsom periodiskt understöd eller därmed jämförlig periodisk utbetalning till person i sitt hushåll;

värdet av arbete, som i den skattskyldiges förvärvsverksamhet utförts av den skattskyldige själv, andre maken, hemmavarande barn under 16 år eller hemmavarande barn, som fyllt 16 men ej 18 år och som ej anses tillhöra arbetspersonalen;

ränta å den skattskyldiges eget, i hans förvärvsverksamhet nedlagda kapital;

svenska allmänna skatter;

kapitalavbetalning å skuld;

avgift enligt 5 kap. studiestödslagen (1973: 349);

avgift enligt lagen (1972: 435) om överlastavgift;

förlust, som är att hänföra till kapitalförlust.

Avdrag må icke ske för:

den skattskyldiges levnadskostnader och därtill hänförliga utgifter, däruti inbegripet vad skattskyldig utgivit såsom gåva eller såsom periodiskt understöd eller därmed jämförlig periodisk utbetalning till person i sitt hushåll;

värdet av arbete, som i den skattskyldiges förvärvsverksamhet utförts av den skattskyldige själv, andre maken, hemmavarande barn under 16 år eller hemmavarande barn, som fyllt 16 men ej 18 år och som ej anses tillhöra arbetspersonalen;

ränta å den skattskyldiges eget, i hans förvärvsverksamhet nedlagda kapital;

svenska allmänna skatter;

kapitalavbetalning å skuld;

avgift enligt 5 kap. studiestödslagen (1973: 349);

avgift enligt lagen (1972: 435) om överlastavgift;

överförbrukningsavgift enligt ransoneringslagen (0000: 000);

förlust, som är att hänföra till kapitalförlust.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1977.

¹) Senaste lydelse 1973: 113

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1973: 861) om lokal kristidsförvaltning

Härigenom föreskrives i fråga om lagen (1973: 861) om lokal kristidsförvaltning

dels att i 2 och 12 §§ orden "Kungl. Maj:t" skall bytas ut mot "regeringen",

dels att 1 och 11 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Kommer riket i krig, träder bestämmelserna i 2 § i tillämpning. När kriget upphört, förordnar *Konungen* före avslutandet av *den riksdagssession* som börjar närmast efter krigets slut, att bestämmelserna icke vidare skall tillämpas. Detta gäller dock ej i den mån bestämmelserna alltjämt skall tillämpas på grund av förordnande enligt andra stycket.

Vid krigsfara vari riket befinner sig och under förhållanden som avses i 1 § tredje stycket *allmänna ransoneringslagen (1954: 280)* för *Konungen* förordna att bestämmelserna i 2 § skall tillämpas. Sådant förordnande skall inom en månad eller, om *riksdagssession* ej pågår, inom en månad från början av nästkommande *session* underställas riksdagen för prövning av frågan om förordnandet skall bestå. Sker ej sådan underställning eller godkänner ej riksdagen förordnandet inom två månader från det underställning skett, förfaller förordnandet. Upphör krigsfara som föranlett förordnandet, skall förordnandet upphävas före nästkommande *riksdagssessions* avslutande.

Föreslagen lydelse

1§

Kommer riket i krig, träder bestämmelserna i 2 § i tillämpning. När kriget upphört, förordnar *regeringen* före avslutandet av *det riksmöte* som börjar närmast efter krigets slut, att bestämmelserna icke vidare skall tillämpas. Detta gäller dock ej i den mån bestämmelserna alltjämt skall tillämpas på grund av förordnande enligt andra stycket.

Vid krigsfara vari riket befinner sig och under förhållanden som avses i 2 § första stycket *ransoneringslagen (0000:000)* får *regeringen* förordna att bestämmelserna i 2 § skall tillämpas. Sådant förordnande skall inom en månad eller, om *riksmöte* ej pågår, inom en månad från början av nästkommande *riksmöte* underställas riksdagen för prövning av frågan om förordnandet skall bestå. Sker ej sådan underställning eller godkänner ej riksdagen förordnandet inom två månader från det underställning skett, förfaller förordnandet. Upphör krigsfara som föranlett förordnandet, skall förordnandet upphävas före nästkommande *riksmötes* avslutande.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

11 §

Talan mot kristidsnämnds beslut i ärende enligt denna lag föres hos länsstyrelsen genom besvär.

Mot länsstyrelsens beslut enligt denna lag föres talan genom besvär hos *Konungen* eller myndighet som *Konungen* bestämmer.

Mot länsstyrelsens beslut enligt denna lag föres talan, *om ej regeringen förordnar att talan ej må föras*, genom besvär hos *regeringen* eller myndighet som *regeringen* bestämmer.

Kristidsnämnds och länsstyrelses beslut länder till efterrättelse utan hinder av besvär, om ej annorlunda förordnas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1977.

Förslag till

Lag om ändring i oljekrislagen (1975: 197)

Härigenom föreskrives i fråga om oljekrislagen (1975: 197) att 2 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Skall Sverige fullgöra skyldighet att begränsa oljekonsumtionen enligt artiklarna 13 och 14 i det avtal som anges i 1 §, får regeringen föreskriva, att bestämmelserna i 2—5 §§ *allmänna ransoneringslagen (1954: 280)*, helt eller delvis, skall äga tillämpning under viss tid, högst ett år varje gång.

Föreskrift som avses i första stycket skall inom en månad eller, om riksmöte ej pågår, inom en månad från början av nästkommande riksmöte underställas riksdagen för dess prövning huruvida föreskriften skall bestå. Underlåtes detta eller godkänner riksdagen ej föreskriften inom två månader från det underställningen har skett, är föreskriften förfallen.

Under tid då bestämmelse i 2—5 §§ *allmänna ransoneringslagen* äger tillämpning skall även motsvarande föreskrifter i 6—46 §§ samma lag tillämpas. Ersättning vid inlösen skall dock bestämmas av den nämnd som anges i 8 § denna lag och ej av värderingsnämnd som avses i 10 och 11 §§ *allmänna ransoneringslagen*.

Föreslagen lydelse

2 §

Skall Sveriges fullgöra skyldighet att begränsa oljekonsumtionen enligt artiklarna 13 och 14 i det avtal som anges i 1 §, får regeringen föreskriva, att bestämmelserna i 7—12 §§ *ransoneringslagen (0000: 000)*, helt eller delvis, skall äga tillämpning under viss tid, högst ett år varje gång.

Under tid då bestämmelse i 7—12 §§ *ransoneringslagen* äger tillämpning skall även motsvarande föreskrifter i 13—47 §§ samma lag tillämpas. Ersättning vid inlösen och *förfogande* skall dock bestämmas av den nämnd som anges i 8 § denna lag och ej av värderingsnämnd som avses i 16 och 17 §§ *ransoneringslagen* och 18 § *förfogandelagen (0000: 000)*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1977.

*Bilaga 2*Sammanställning över
remissyttrandena**1 Förslaget till ransoneringslag**

Ransoneringslagsutredningen (RLU:s) betänkande remissbehandlades under tiden 15 november 1975—15 januari 1976 i anslutning till remissbehandlingen av energiberedskapsutredningens (EBU:s) betänkande (SOU 1975: 60—61) Energiberedskap för kristid.

Ransoneringslagsutredningens betänkande innehåller två huvudavsnitt, dels en översyn av allmänna ransoneringslagen (1954: 280), dels förslag med motiveringar till regeringens ransoneringsförfordningar på skilda försörjningsområden. I remissammanställningen tas inte remissinstansernas synpunkter på dessa förslag med annat än i undantagsfall.

1.1 Allmänna synpunkter

De flesta remissinstanser tillstyrker eller lämnar utredningens förslag utan erinran. Den kritik som framförs avser till övervägande delen detaljspörsmål av saklig eller redaktionell natur. Endast på några punkter ifrågasätts behovet och lämpligheten av de föreslagna bestämmelserna.

Riksåklagaren (RÅ) anför att utredningens allmänna överväganden inte föranleder något annat uttalande från hans sida än att den föreslagna ransoneringslagen framstår som ändamålsenligt disponerad.

Rikspolisstyrelsen framhåller att erfarenheterna från oljekrisen och andra internationella krislägen har påvisat det angelägna i att klara beslutsregler och en väl förberedd administration finns färdiga att användas då behoven uppkommer. Enligt rikspolisstyrelsens uppfattning har utredningen föreslagit åtgärder som är väl avpassade att möta och förebygga allvarligare försörjningskriser. Inte heller *överbefälhavaren (ÖB)* har — utöver vissa smärre påpekanden — något att erinra mot betänkandet. *Civilförsvarsstyrelsen* menar att RLU:s beskrivning av utvecklingen av det svenska samhällets sårbarhet är rimlig. En svaghet är att utredningen inte diskuterar alternativa utvecklingstendensers konsekvenser för ransoneringslagstiftningen.

Datainspektionen erinrar — i anslutning till utredningens påpekanden att samhällsutvecklingen av flera skäl har medfört att möjligheterna att bemästra försörjningssvårigheter minskat väsentligt — om datoriseringens effekter och därav föranledda svårigheter att klara försörjningskriser.

Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar anför att utredningen har sökt tillmötesgå kraven på rättvisa i ransoneringslagstiftningen utan att för den skull behöva föreslå en långt driven detaljreglering. Enligt nämndens mening är de avvägningar utredningen har gjort väl motiverade. En förenkling av språket i lagtexten borde dock, menar nämnden, vara möjlig utan att rimliga krav på exakthet och tydlighet behöver eftersättas.

Civilbefälhavaren i Övre Norrlands civilområde finner det mycket tillfredsställande dels att möjligheten till snabba ingripanden har tillgodosetts, dels att den administrativa beredskapen väsentligt har höjts genom de utarbetade förslagen till tillämpningsföreskrifter.

Lantbruksstyrelsen framhåller nödvändigheten av att samhället har ett ransoneringssystem som i alla krislägen garanterar jordbruket tillgång till i första hand drivmedel och elström. Brist på drivmedel skulle i vissa känsliga skeden, t. ex. vid sådd och skörd, omedelbart medföra nedgång i produktionen. Utan att närmare gå in på uppdelningen av beslutsbefogenheterna mellan regering och riksdag påpekar styrelsen det angelägna i att ransoneringsbestämmelserna snabbt kan sättas i tillämpning, varvid särskilt risken för hamstring och andra ogynnsamma samhällseffekter måste beaktas. Lika viktigt som att systemet fort kan sättas i tillämpning är att det sedan är lättadministrerat, framhåller styrelsen.

Statens jordbruksnämnd (JN) betonar att förslaget till ny ransoneringslag fyller nu kända behov inom livsmedelssektorn. Nämnden har inga principiella invändningar mot förslaget och biträder i huvudsak de synpunkter och förslag till åtgärder som redovisas i betänkandet.

Konsumentverket finner det mycket tillfredsställande att regeringen får förbättrade möjligheter att snabbt tillgripa åtgärder vid krislägen med knapphet på energi och varor.

Enligt *Överstyrelsens för ekonomiskt försvar (ÖEF:s)* mening innebär den nya ransoneringslagen och särskilt utredningens förslag till en smidig koppling mellan denna och förfogandelagen att goda förutsättningar har skapats för att möta försörjningskriser av alla tänkbara slag varför man i framtiden kan undvika ransoneringslagstiftning av tillfällighetskaraktär.

Statens industriverk (SIND) finner RLU:s förslag i stort väl grundade och har — utöver vissa smärre påpekanden och förslag — inga erinringar varken från allmän synpunkt eller från energisynpunkt.

Statens vattenfallsverk och *Centrala driftledningen (CDL)* instämmer i RLU:s överväganden och understryker det angelägna i att erforderliga lagar och förordningar är så förberedda att utlösningstiden minskar väsentligt i förhållande till vad som hittills har varit fallet.

Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) ansluter sig till RLU:s uppfattning att målet för samhället bör vid fredskris vara att samhället skall kunna

verka under i stort sett normala förhållanden och om möjligt utan störningar i produktion och sysselsättning.

Hysesgästernas riksförbund har inga avgörande invändningar mot utredningens förslag i stort med undantag för förslagen till förbrukningsdämpande avgift och överförbrukningsavgift, som enligt förbundets uppfattning fått en klart otillfredsställande behandling och därför inte bör ingå i en eventuell ny lagstiftning på sätt som föreslås i betänkandet.

Kooperativa förbundet (KF) delar RLU:s allmänna överväganden i stort och understryker att folkförsörjningen idag är sårbar på ett helt annat sätt än när nu gällande ransoneringslag tillkom. KF tillstyrker därför RLU:s förslag att tillämpningsområdet för lagen vidgas. KF menar därvid att det måste slås fast att ransoneringslagen skall tjäna uteslutande försörjningspolitiska syften; att vara ett väsentligt led i vår beredskapslagstiftning. KF påpekar vidare att lagen inte får tolkas så att den får rent tillfälliga och prisreglerande verkningar.

Sveriges köpmannaförbund understryker det positiva i att en samordning sker av de olika lagbestämmelserna som finns på ransoneringsområdet. *Svenska värmeverksföreningen* ger uttryck för likartade uppfattningar och menar att det är en fördel att utredningen har valt att sammanföra ransoneringslagstiftningen i en enda lag. Föreningen har inga principiella invändningar mot förslaget. Även *Svenska arbetsgivareföreningen (SAF)* uttalar tillfredsställelse med att initiativ har tagits för att samordna de olika lagreglerna på ransoneringsområdet.

Motorbranschens riksförbund (MRF), *Svensk industriförening*, *Svenska taxiförbundet*, *Svenska åkeriförbundet*, *Sveriges grossistförbund* och *Sveriges redareförening* har i och för sig inte något i sak att erinra mot RLU:s lagförslag. *Svensk industriförening* vill emellertid på förekomsten anledning kraftigt inskräpa att man vid förslagets eventuella framtida tillämpning inte missgynnar eller diskriminerar den mindre och medelstora industrins behov i en krissituation. Även *Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO)* tillstyrker — med visst undantag — RLU:s förslag.

Sveriges allmännyttiga bostadsföretag (SABO) är av den uppfattningen att en ransoneringslag med förslagen uppbyggnad är ett värdefullt instrument för att åstadkomma en god försörjning av energi till olika samhällssektorer även i krissituationer.

På några punkter av allmän karaktär framför en del remissinstanser kritik. *Statens vattenfallsverk* och *CDL*, som företräder den samlade svenska kraftindustrin, är starkt kritiska mot utredningens forcerade arbetstakt och anför:

I åtskilliga avsnitt av betänkandet anförts tidsbrist som skäl för att RLU inte i önskvärd eller ofta ens erforderlig omfattning bearbetat skjilda frågor i syfte att underbygga sina överväganden och förslag betr.

nya och ändrade lagar och förordningar. Kraftindustrins representanter i RLU har under utredningsarbetet påpekat det synnerligen betänkliga i att utredningen måst forceras i så hög grad att nämnda konsekvenser uppstått. Kraftindustrin vill kraftigt understryka denna synpunkt och även framhålla att förslag till ett antal andra nödvändiga författningsbestämmelser borde ha utarbetats av RLU, en uppgift som RLU nu tvingats föreslå att skilda planläggningsmyndigheter får ta på sig.

Kraftindustrin vill i sammanhanget som exempel peka på *en* besvärande generell konsekvens av RLU:s tidsbrist, nämligen att förslagen till olika förordningar och instruktioner knappast i något fall kunnat anknytas till krigs- och beredskapssituationen — ransoneringsslagen som utgör grunden för förordningarna täcker däremot alla typer av krislägen, alltså även krig och beredskap.

Svenska elverksföreningen ansluter sig till kraftindustrins kritik och understryker kraftindustrins beklagande av att tidsbrist har hindrat utredningen från att — trots lovvärda ambitioner — utarbeta ett i alla delar komplett system av lagar och förordningar. Detta gör, säger föreningen, att oklarhet om ransoneringssystemets funktion i vissa delar ännu föreligger. Från föreningens synpunkt gäller detta kanske speciellt i de delar som gäller formerna för uppörd och indrivning av överförbrukningsavgifter, beslut om avstängning m. fl. hithörande problem. Därtill kommer enligt föreningen att remisstiden knappast har varit tillräcklig för den allsidiga granskning, som detta ärende enligt föreningens uppfattning borde ha motiverat.

Även *Svenska kommunförbundet* har kritiska synpunkter på utredningens arbete. RLU har i likhet med alla andra utredningar inom energiområdet haft att arbeta under en betydande tidspress, skriver förbundet. Detta har medfört att ett icke obetydligt utredningsarbete återstår, innan alla delar av det föreslagna systemet för energireglering m. m. har klarnat. Såsom exempel på återstående utredningsuppgifter nämner förbundet utarbetandet av förslag till förordningar och instruktioner som täcker inte bara fredskrisituationerna utan även krig och krigsfara. Vidare kan nämnas formerna för uppörd och indrivning av överförbrukningsavgifter, avstängning under viss tid från ytterligare leverans av förnödenhet, besvärsordningen inom elsektorn och översyn av vissa bestämmelser om kommunal beredskapsplanering.

VVS tekniska föreningen riktar å sin sida kritik mot RLU för att utredningen ej har lagt fram förslag till en lag om den av energiberedskapsutredningen förordade värm-taxeringen av fastigheter.

Ny lag

Några remissinstanser tar upp och diskuterar lämpligheten av att utredningen har utformat en ny lag. Inget yttrande mynnar dock ut i ett avstyrkande. Sålunda delar *kammarrätten i Göteborg* utredningens mening att ransoneringsbestämmelserna bör sammanföras i en ny lag.

Kammarrätten tillstyrker namnet Ransoneringslag. *Svenska handelskammarförbundet* anser att RLU:s "tillvägagångssätt" är lämpligt från lagteknisk synpunkt. Även *länsstyrelsen i Stockholms län* finner det praktiskt att alla bestämmelser, på sätt som har skett, inarbetas i en ny ransoneringslag. *Handelskammaren i Göteborg — Västsvenska handelskammaren* ifrågasätter däremot starkt — mot bakgrund av att RLU:s förslag ej innebär en genomgripande förändring av allmänna ransoneringslagen — om en fullständig omredigering verkligen är nödvändig. En omredigering kan medföra viss osäkerhet huruvida saklig överensstämmelse mellan den gamla och den omredigerade lagen avses. *Handelskammaren* finner dock att utredningens skäl för en fullständig omarbetning är starka — inte minst vad beträffar samordningen med andra lagar — varför man tillstyrker utredningens förslag.

Lantbrukarnas riksförbund (LRF) finner att åtgärden att utforma en ny lag är berättigad med hänsyn till de delvis "nya" områden som lagen avses täcka. LRF anser att utformningen av lagtexten även i övrigt är ägnad att täcka ändamålet att utgöra den författningsmässiga ramen för regeringens handlande i av "försörjningskriser präglade situationer".

1.2 Förutsättningarna för lagens tillämpning

Inre kris

Remissinstanserna är överlag positiva till att tillämpningsområdet för ransoneringslagen utvidgas utöver vad som gäller enligt allmänna ransoneringslagen till att avse även försörjningssvårigheter till följd av inhemska förhållanden, s. k. inre kris. Några remissinstanser anför emellertid principiella betänkligheter. *Svenska handelskammareförbundet* och *Västerbottens handelskammare* vill inte bestrida att de skäl som RLU anför för den föreslagna utvidgningen av området för fullmaktslagstiftning äger en avsevärd tyngd, men vill samtidigt framhålla att det från principiell synpunkt är betänkligt att det vanliga i grundlagen stadgade lagstiftningsförfarandet skall kunna åsidosättas under fredsförhållanden. De båda remissinstanserna avstyrker dock inte utredningens förslag.

Kammarrätten i Göteborg delar RLU:s uppfattning att det ej längre kan anses sakligt motiverat att från ransoneringslagens tillämpningsområde undanta försörjningssvårigheter som är föranledda av inre kris. Utredningens synpunkter och överväganden i denna fråga är enligt kammarrätten välgrundade och de anförda skälen väger så tungt att kammarrätten anser sig böra biträda utredningsförslaget. Kammarrätten tar vidare upp avgränsningsfrågan och anför:

Det skall enligt utredningens mening ej vara möjligt sätta ransoneringslagens befogenhetsbestämmelser i tillämpning vid alla de tillfällen då försörjningssvårigheter uppstår eller förväntas uppstå till följd av inhemska förhållanden. Utredningen konstaterar att det är ytterligt svårt

att i lagtext beskriva och begränsa de situationer, då befogenhetsbestämmelserna skall få sättas i tillämpning, och föreslår därför att så skall kunna ske vid "utomordentlig händelse". Enligt kammarrättens mening är det beklagligt att man i en för hela befolkningen så betydelsefull fråga ej kunnat i lagtexten närmare ange i vilka situationer befogenhetsbestämmelserna skall få sättas i tillämpning. Mot bakgrunden av den i betänkandet lämnade redogörelsen för vad som bör vara vägledande, när det gäller att bedöma arten av de händelser som skall kunna föranleda en tillämpning av befogenhetsbestämmelserna, tillstyrker kammarrätten emellertid utredningens förslag i denna del. Kammarrätten vill i anslutning härtill också peka på att betydande garanti mot att befogenhetsbestämmelserna i onödan sätts i tillämpning ligger i underställningsförfarandet.

Statens pris- och kartellnämnd (SPK) pekar på att regeringen kan tillämpa prisregleringslagens bestämmelser vid allvarlig prisstegring förorsakad av förhållanden inom landet. Genom RLU:s förslag får regeringen motsvarande befogenheter när det gäller att besluta om ransoneringsåtgärder. Nämnden tillstyrker förslaget. Regeringen kan på så sätt vid svår varubrist, orsakad av inrikeshändelser, genom förbruknings- och prisreglerande åtgärder se till att begränsade tillgångar fördelas såväl rättvist under kontrollerade former som till priser som ej tillåts drivas upp av ett begränsat utbud. De båda lagarna kompletterar härvid varandra som försörjningspolitiska instrument, menar nämnden.

SND instämmer i RLU:s slutsats att det inte är sakligt motiverat att undanta försörjningssvårigheter föranledda av inre kris och menar att lagförslaget i den delen är väl avvägt.

Civilbefälhavaren i Västra civilområdet, transportnämnden (TN) och *ÖEF* tillstyrker RLU:s förslag såvitt nu är ifråga. *ÖEF* anför att de motiveringar och exempel som lämnas i RLU:s betänkande beträffande förändringar i samhället och näringslivets struktur, högre krav på myndigheterna att klara av en besvärlig försörjningssituation samt den ökade sårbarheten genom minskad lagerhållning av förnödenheter i alla led från producenter till konsumenter överensstämmer med *ÖEF*:s syn på dessa frågor. Förslaget i denna del innebär utan tvivel förbättringar i jämförelse med nu gällande ordning.

Kommerskollegium (KK) tillstyrker också förslaget mot bakgrund av den ändrade samhällsstrukturen samt anför:

Kollegiet har konstaterat att i EBU och RLU förekommer viss oklarhet i begreppen fredskris resp. inre kris. I EBU ges t. ex. följande definition av begreppet fredskris. "Med fredskris avses lägen då allvarliga störningar inom försörjningsviktiga varuområden uppstått utan att det är krig eller krigsfara i vår nära omvärld." Enligt denna definition skulle begreppet fredskris inkludera såväl "inre" som "yttre" kriser medan man avser endast yttre kriser. RLU:s betänkande synes också kunna föranleda visst missförstånd på denna punkt. Det vore således önskvärt att klarläggande begreppsdefinitioner presenterades i lämpligt sammanhang.

Både *KF* och *LRF* godtar *RLU*:s förslag att tillämpningsområdet skall utsträckas till att omfatta också inre kris. *KF* framhåller särskilt att *KF* stöder *RLU*:s ståndpunkt att lagen inte skall få tillämpas på knapphetssituationer beroende av "statsmakternas långsiktiga handlande". *LRF* anser det väsentligt — särskilt vad gäller inre kris — att de definitioner och begränsningar som har intagits i utredningens motiveringar nog iakttas.

Landstingsförbundet framhåller att särskild vikt bör fästas vid förslaget, att lagen skall kunna tillämpas även vid inre kris, något som kan ha betydelse för sjukvårdens erforderliga upprätthållande.

Sveriges industriförbund ansluter sig till *RLU*:s uppfattning att ransoneringslagen skall få tillämpas vid inre kris. Förbundet framhåller att eftersom tillämpningen av ett ransoneringsförfarande inte minst för näringslivets del kan innebära ytterst allvarliga och omfattande ingrepp stora krav måste ställas på de förutsättningar som skall vara uppfyllda för att ransoneringslagen skall träda i tillämpning. Under förutsättning att tillämpningen av lagen vid inre kris endast aktualiseras i de av *RLU* angivna extremfallen bör enligt förbundets mening inte risk föreligga att kravet på stor restriktivitet beträffande ransoneringsåtgärder åsidosätts.

Sveriges köpmannaförbund anser att det är ändamålsenligt att ransonering även blir tillämplig vid inre kris och annan utomordentlig händelse. Då sådana situationer inte torde få lika omfattande konsekvenser för vårt försörjningsläge som krig eller krigsfara föreslår förbundet dock mer restriktiva bestämmelser beträffande ikraftträdande av ransoneringslagens regler än vad utredningen har föreslagit.

KK tar upp en speciell sida av ransoneringsproblematiken, nämligen ransoneringars påverkan på utrikeshandeln, i synnerhet vid fredskris och inre kris. *KK* menar att vid övervägande av ransoneringsåtgärder måste beaktas våra internationella åtaganden och utrikeshandelsförbindelser. Det syns vidare böra uppmärksammas, framhåller kollegiet, att det generellt sett torde vara svårare att vinna internationellt gehör för utrikeshandelspåverkande åtgärder som vidtas i samband med inre kriser och fredskriser än för åtgärder som vidtas i samband med krig och krigsfara.

Brist på elkraft

Utredningens förslag om en särbestämmelse för ransonering av elektrisk kraft sätts i fråga av vissa remissinstanser, främst inom kraftindustrin. *CDL-företagens beredskapsnämnd*, till vars synpunkter *statens vattenfallsverk*, *CDL* och *Svenska elverksföreningen* ansluter sig, framhåller att det inte är större sannolikhet för att elbrist skall uppstå utan samtidig allmän energibrist än att annan energisektor skall drabbas av

”egen” bristsituation. Mot denna bakgrund anser inte kraftindustrin att de skäl är bärande vilka anförs av utredningen för att betrakta långvarig torka — som skulle kunna utgöra orsak till att sätta ransoneringslagen i tillämpning — såsom annan orsak än ”utomordentlig händelse”. Kraftindustrin föreslår därför att andra stycket 2 § i lagförslaget utgår vilket då innebär att alla orsaker till bristsituationer som inte beror på krig eller krigsfara får betraktas som utomordentlig händelse. Alternativt bör andra stycket byggas ut till att innefatta knapphet på all energi och på förnödenheter i övrigt av vikt för totalförsvaret eller folkförsörjningen som har uppstått av annan anledning än som anges i första stycket. *Svenska elverksföreningen* utvecklar sin syn på frågan om ”utomordentlig händelse” ytterligare och anför att risken för separat elkraftbrist på grund av låg nederbörd blir med kraftproduktionens planerade fortsatta utbyggnad allt mindre. Enligt föreningens mening talar därför starka skäl för att elbrist betraktas som en ”utomordentlig händelse”, vilket kan klargöras i motiven.

Kraftindustrin får stöd för sin ståndpunkt av *SIND* som anför:

RLU motiverar förslaget dels med att uttrycket ”utomordentlig händelse” markerar en presumtion emot att tillämpa fullmaktslagstiftningen och att *alla* förutsebara bristsituationer därför faller utanför tillämpningsområdet, dels att erfarenheterna fram till och med energikrisen visar lämpligheten av att ransoneringslagens bestämmelser även skall kunna tillämpas vid en i och för sig förutsebar bristsituation avseende elkraft.

Sistnämnda motivering synes industriverket ej helt invändningsfri. Visserligen har Sverige, som RLU närmare redogjort för, haft fyra bristsituationer avseende elkraft sedan allmänna ransoneringslagens tillkomst 1954. Emellertid är den enda bristsituation som möjligen kan tas till intäkt för att Sverige även i framtiden skall komma att drabbas av sådana förutsebara bristsituationer på elsidan bristen på elkraft 1969—1970. De båda tidigare bristsituationerna uppstod under en tid då Sverige i allt för stor utsträckning var beroende av sina vattentillgångar och 1973 års brist berodde i huvudsak på otillräcklig oljeimport, vilket är en utomordentlig händelse, som RLU också i och för sig konstaterar (s. 107 f).

1969—1970 års brist på elkraft hade sin grund i att vattenmängden i vattenmagasinen nedgick till omkring hälften av den för årstiden normala till följd av en extremt lång torrperiod i kombination med en osedvanligt kall period några månader omkring årsskiftet 1969—1970. Produktionen från samtliga värmekraftverk och utnyttjandet av importmöjligheter från grannländerna kunde den gången inte kompensera bortfallet av vattenkraft. I dag är emellertid försörjningsberedskapen väsentligt högre. Elkraftsystemet är numera utbyggt så att det tillgodoser högt ställda krav på leveranssäkerhet. Denna upprätthålls till priset av en reservhållning dimensionerad till aktuellt distributionsområde (för el hela landet eller stora delar därav, för fjärrvärme tätort). Leveranssäkerheten har nått en tillräcklig nivå främst genom en utbyggnad av värmekraftverken samt ett intensifierat samarbete med nordiska grannländer i elförsörjningsfrågor.

Sammanfattningsvis menar SIND att leveranssäkerheten beträffande elkraft nu är så hög att det inte finns stöd för en särbehandling av elkraft i ransoneringslagen. Å andra sidan kan det, anför SIND, vara praktiskt och arbetsbesparande att ha en bestämmelse av den karaktär som den som har föreslagits för elkraft i ransoneringslagen. Denna bestämmelse borde i så fall enligt verkets mening täcka alla för landets försörjning väsentliga förnödenheter i fråga om vilka förutsäbara brist-situationer ej är helt uteslutna. Om en sådan bestämmelse skall finnas i ransoneringslagen och om den i så fall skall omfatta även elkraftförsörjningen påverkas, säger SIND, ytterst av hur man värderar de praktiska administrativa fördelarna med detta jämfört med den något minskade rättssäkerhet som lagregeln ifråga kan sägas innebära.

Arbetskonflikt

En enhällig remissopinion innefattande arbetsmarknadens parter stöder utredningens uppfattning rörande arbetskonflikt.

SAF tillstyrker förslaget, men vill härutöver förorda att riksdagens rätt att besluta om tillämpning av ransoneringslagen, i fall då försörjningssvårigheter ej hänför sig till utomordentlig händelse, i konsekvens härmed begränsas till sådana situationer som ej föranleds av arbetskonflikt. *Tjänstemännens centralorganisation (TCO)* understryker utredningens åsikt, att till sådan utomordentlig händelse, som möjliggör för regeringen att sätta ransoneringslagen i kraft, inte får hänföras fackliga stridsåtgärder.

LRF tar upp frågan om arbetskonflikt och anför:

I utredningen anföres blott konflikter mellan parterna på arbetsmarknaden för att belysa frågan huruvida fackliga stridsåtgärder skall kunna kvalificera utlösning av ransoneringslagens förfogandebestämmelser. Av den av utredningen återopade riksdagsbehandlingen av frågan om de politiska fri- och rättigheterna synes dock framgå att den fackliga friheten överhuvud taget ingår bland de grundlagsskyddade fri- och rättigheterna. Enligt LRF:s uppfattning måste detta innebära att — i analogi med vad utredningen anför om arbetskonflikter — ransoneringslagens förfogandebestämmelser ej kan begagnas på sådant sätt att lantbrukarnas möjligheter att med fackliga åtgärder slå vakt om sina intressen äventyras.

Riksdagens medverkan. Underställning m. m.

Remissinstanserna accepterar utredningens uppfattning att behov av snabbare ingripanden vid kriser föreligger. Mot den bakgrunden godtar de i allt väsentligt RLU:s förslag om möjligheterna för regeringen att sätta ransoneringslagen i tillämpning. De remissinstanser som berör frågan närmare är främst näringslivets organisationer.

Svenska handelskammareförbundet och *Västerbottens handelskammare* tar upp frågan om underställning och anför att de inte vill be-

strida att de skäl som RLU anför äger en avsevärd tyngd men de vill samtidigt framhålla vissa principiella betänkligheter mot förslaget i denna del. Handelskammareförbundet menar att den omständigheten att regeringen i förväg måste inhämta riksdagens medgivande är ägnad att verka återhållande på benägenheten att tillgripa fullmaktslagstiftning och att begära längre gående fullmakter än vad som med hänsyn till läget framstår som oundgängligen nödvändigt.

SAF, som anser det ändamålsenligt att lagen får tillämpas även vid inre kris och fredskris, betonar att sådana situationer vanligen inte får lika omfattande konsekvenser för det allmänna försörjningsläget som krig och krigsfara. Därför skulle SAF dock vilja förorda mer restriktiva bestämmelser rörande ransoneringslagens sättande i tillämpning. Det är naturligt, anför SAF, att det kan krävas att beslut härom fattas snabbt och att det därmed ankommer på regeringen att fatta beslut, som i efterhand underställs riksdagen för godkännande. SAF ser inga praktiska möjligheter att ändra på en sådan ordning, men skulle när fråga är om utomordentlig händelse, vilja förorda en snävare tidsbegränsning för regeringens skyldighet att underställa riksdagen sitt beslut. Riksdagens initiativrätt att upphäva regeringens beslut genom att lagstifta härom torde tidsmässigt inte nämnvärt kunna påverka tillämpningen av ett obefogat beslut.

Även *Sveriges industriförbund* diskuterar lämpligheten av att regeringen utan att först höra riksdagen föreslås få möjlighet att sätta lagen i tillämpning vid fredskris och inre kris. Förbundet menar att det finns skäl som talar för en sådan lösning men att det också finns vissa fördelar med att i angivna situationer riksdagens samtycke först skall inhämtas.

Sistnämnda fördelar består enligt förbundets uppfattning främst däri att riksdagens medgivande ger en ökad garanti för att lagen tillämpas med av lagstiftaren avsedd restriktivitet. Ett inhämtande av riksdagens samtycke i förväg kan nämligen i sig anses komma att verka som en återhållande faktor vid regeringens val av lämpliga åtgärder. Vidare anser förbundet att de skäl föredraganden återoppar i proposition 1957: 167 (jfr. s. 94 i RLU:s betänkande) mot att regeringen skulle ha möjlighet att förordna om ransoneringslagens tillämpning utan att riksdagen först gav sitt samtycke fortfarande är "relevanta ur principiell synvinkel". Förbundet fortsätter:

Vissa nackdelar med angiven ordning finns dock. Som RLU visar kan situationer föreligga där ett "fördröjt" beslut om ransonering medför önskad effekt, exempelvis hamstring av den aktuella varan. Inte minst i de fall urtima riksmöte — med åtföljande förlängning av tiden innan beslut kunde fattas — skulle bli aktuellt skulle icke obetydliga negativa följdverkningar kunna uppstå från hamstringssynpunkt. Vidare skulle kunna befaras att riksdagens behandling av frågan — som med nödvändighet måste ske snabbt — inte skulle komma att ge den

allsidiga belysning som vore önskvärd och som skulle kunna ges vid ett underställningsförfarande i efterhand. Såvitt gäller fredskrisfallen skulle ett avståndstagande från RLU:s förslag i denna del vidare stå i strid mot de tankegångar som energiberedskapsutredningen framfört beträffande vikten av att åtgärder som står regeringen till buds snabbt kan sättas in. En ytterligare faktor av betydelse i sammanhanget är samordningen med oljekrislagen.

Vid en samlad bedömning av främst de nu angivna omständigheterna anser förbundet att skälen för den av RLU i detta hänseende föreslagna regleringen har sådan tyngd att de principiella betänkligheter som har anförts däremot får ge vika.

Sveriges köpmannaförbund tar också upp frågan om underställning. Då det enligt förbundets uppfattning måste finnas möjlighet till att snabbt sätta lagen i tillämpning accepterar förbundet att det ankommer på regeringen att fatta sådant beslut som i efterhand underställs riksdagen för godkännande.

Även *KF* biträder uppfattningen att ransoneringsbestämmelserna måste kunna sättas in snabbt för att önskad effekt skall nås och har ingen erinran mot förslaget i nu ifrågavarande delar.

Några remissinstanser, bl. a. *Svea hovrätt* och *JN*, ifrågasätter om det är nödvändigt att — såsom utredningen har gjort — kräva för tillämpningen av särbestämmelsen om elransonering att riksdagens samtycke inhämtas innan regeringen får sätta lagen i tillämpning.

1.3 Förfogandebestämmelser i ransoneringslagen

Många remissinstanser, bl. a. *AMS*, *Sveriges industriförbund*, *LRF*, *MRF* och *kraftindustrin* genom *statens vattenfallsverk* och *CDL*, delar utredningens uppfattning att förfogandemöjligheter kan behövas vid ransoneringar oavsett i vilken krissituation de genomförs. *LRF* understryker att förfogande med stöd av ransoneringslagen endast, som utredningen har föreslagit, bör komma i fråga i de fall förfogande är oundgängligen nödvändigt för genomförandet av en reglering. *TN* framhåller att möjligheterna till förfogande har visat sig vara ett effektivt medel att under kristider få näringsidkare att sluta avtal och samarbeta med de myndigheter som har hand om de ransoneringsåtgärder som krisen har föranlett. Under oljekrisen 1973—1974 framkom ytterligare belägg för detta. Av RLU framförda synpunkter om samordning oljekrislagen-ransoneringslagen är beträffande förfogandebestämmelser såväl som i övriga sammanhang att förorda. Förslaget att vid fredskris och inre kris begränsa förfogande till enbart näringsidkare kan inte från *TN*:s synpunkt anses medföra svårigheter i ransoneringsarbetet.

SAF hänvisar till vad föreningen har anfört i sitt remissvar över energiberedskapsutredningens betänkande. Däri framhåller *SAF* att i de fall företag har skaffat sig egna överlager av förnödenheter för egen för-

brukning måste företagen i mindre allvarliga situationer få använda dessa lager efter eget behov. Först vid mycket svåra fredskriser eller i krigssituationer bör förfogandemöjligheter finnas. Som skäl för denna uppfattning anför SAF att företagen härigenom stimuleras att anskaffa sådana lager och att därmed landets totala försörjningssituation förbättras. Också *Sveriges industriförbund*, som refererar till ett yttrande av *Näringslivets energidelegation* över energiberodskapsutredningens betänkande, har dragit samma slutsatser som SAF rörande förfogande av lager hos företagen.

Svenska värmeverksföreningen tar upp frågan om lagring av olja men ser problemet ur en annan synvinkel än SAF och *Sveriges industriförbund*. Värmeverksföreningen erinrar inledningsvis om att förfogande endast skall få ske hos näringsidkare. Föreningen fortsätter:

Om bland näringsidkare inräknas även kommunala värme- och kraftvärmeverk vill föreningen erinra om att många sådana verk bygger ut lagringsanläggningar för eldningsolja utöver beredskapslager och vad som kan vara kommersiellt motiverat. Fjärrvärmeabbonenterna i sådana orter belastas således med en viss kostnad under icke-kristid för denna ökade bränsdelagring, men tillförsäkras samtidigt en tryggare värmeförsörjning vid en eventuell kris. De särskilda värderingsnämnder som föreslås handha ersättningsärenden bör ta vederbörlig hänsyn till dessa förhållanden, om inlösen av olja lagrad hos kommunala värmeverk och kraftvärmeverk alls kommer ifråga.

Även *ÖEF* tar upp frågan om förfogande och anför att styrelsen är medveten om att genomförandet av en reglering enligt den föreslagna ransoneringslagen kan försvåras — måhända äventyras — om inte regeringen har möjlighet att i samband därmed föreskriva om tillämpning av förfogandelagens bestämmelser. *ÖEF* finner det emellertid mycket tveksamt om åtgärder av så ingripande natur som förfogande omfattas av delegationsbestämmelserna i 8 kap. 7 § regeringsformen och att regeringen utan riksdagens på förhand lämnade samtycke äger att förordna om förfogande. Enligt *ÖEF*'s mening är en sådan möjlighet för regeringen i och för sig ett mycket lämpligt och verksamt medel att höja beredskapen, särskilt under tid då riksdagen inte är samlad. *ÖEF* vill därför gärna tillstyrka förslaget i denna del, men förutsätter därvid att frågan om dess grundlagsenlighet blir ingående prövad.

Grundlagsfrågan tas också upp av *Svea hovrätt*, som anför:

Enligt motiuttalanden av departementschefen (prop. 1973: 90, s. 311) faller bl.a. en sådan beredskapslag som allmänna ransoneringslagen inom ramen för 8 kap. 7 § 1 st 3. regeringsformen. Varken av lagtexten eller av förarbetena till regeringsformen framgår att detta även skulle gälla föreskrifter rörande förfogande. Förfogande framstår som en väsentligt mer ingripande åtgärd än ransonering. Behov av att i åtskilliga fall sammankoppla ransonerings- och förfogandebestämmelser i syfte att säkerställa att en ransonering går att genomföra kan inte utan vidare medföra rätt för riksdagen att enligt 8 kap. 7 § regeringsformen dele-

gera föreskrifter om förfogande. Med hänsyn härtill och då en vidsträckt tolkning av grundlag allmänt sett inger betänkligheter kan hovrätten inte dela utredningens mening att förfogande ligger inom ramen för riksdagens delegeringsrätt.

Några remissinstanser diskuterar den av utredningen valda juridiskt-tekniska utformningen av förfogandebestämmelsen i ransoneringslagen. *LRF* å ena sidan finner utredningens förslag att i ransoneringslagen hänvisa till den i annan ordning föreslagna nya förfogandelagen vara ändamålsenligt. *Kraftindustrin* och *Svenska elverksföreningen* å andra sidan ifrågasätter om förslaget är ett från lagteknisk och rättssäkerhets-synpunkt lämpligare alternativ än att ta in, alla, för skilda situationer behövliga förfogandebestämmelser i förfogandelagen.

Frågor angående samordningen av bestämmelser i den föreslagna nya ransoneringslagen med bestämmelser i oljekrislagen behandlas av flera remissinstanser, bl. a. *länsstyrelsen i Malmöhus län* och *oljekrisnämnden*. Nämnden framhåller följande:

Då ransoneringslagen tillämpas med stöd av oljekrislagens igångsättningsmekanism, bestämmes ej ersättning i samband med inlösen enligt ransoneringslagen av nämnd som anges där utan av den i oljekrislagen angivna oljekrisnämnden. Om emellertid förfogande över t. ex. oljeprodukter sker med stöd av nya ransoneringslagen skall ersättning bestämmas av värderingsnämnd som anges i den av 1967 års rekvisitions- och förfogandeutredning föreslagna nya förfogandelagen. Som utredningen framhåller torde det vara förenat med uppenbara olägenheter om likartade ersättningsfrågor avseende samma slag av förnödenheter skall bestämmas i skilda ordningar beroende på vilken författning som har tillämpats vid inlösen- eller förfogandeåtgärden. Oljekrisnämnden tillstyrker därför i sak utredningens förslag att det bör skapas en möjlighet att låta nämnden handlägga även frågor om ersättning vid förfogande och inlösen enligt ransoneringslagen, såvitt de avser råolja och oljeprodukter, eller vid förfogande som i övrigt har samband med förfogande över dessa produktslag. Som utredningen också har förordat bör i likhet med vad som gäller enligt oljekrislagen talan inte heller få föras mot beslut av oljekrisnämnden i nu angivet hänseende.

Även *riksvärderingsnämnden* säger sig ha förståelse för RLU:s synpunkter i nu berört hänseende och har i princip inte något att erinra mot att oljekrisnämnden ges vidgad befogenhet att såsom enda organ bestämma ersättning för råolja och oljeprodukter.

1.4 Förbrukningsdämpande avgift

Förslaget om förbrukningsdämpande avgift har mött övervägande negativa reaktioner från remissinstanserna. Det finns dock remissinstanser som utan reservationer har anslutit sig till förslaget. Till de myndigheter som är positiva till förslaget hör *TN* och *lantbruksstyrelsen*. Styrelsen framhåller särskilt den stora betydelse en förbrukningsdämpande avgift kan ha i inledningskedet av en ransoneringsperiod.

Länsstyrelsen i Stockholms län ställer sig inte heller avvisande till förslaget. Länsstyrelsen anför, att länsstyrelsen inte anser sig — av säkerhetsskäl från samhällets synpunkt — böra avstyrka dessa betämmelser. Länsstyrelsen förutsätter dock att de skall tillämpas endast om så absolut är av nöden och då endast mycket restriktivt.

KK vill inte motsätta sig att lagen ger möjlighet att i undantagsfall ta ut en särskild förbrukningsdämpande avgift i inledningen av ett kris-skede. Även om det kan vara tveksamt om en sådan avgift ger avsedd effekt, om den inte sätts mycket högt, kan ändå en sådan avgift i vissa fall behöva tillämpas, menar kollegiet.

Konsumentverket påpekar till en början att den föreslagna förbrukningsdämpande avgiften i fråga om vissa förnödenheter medför en orättvis belastning på sådana hushåll som är tvungna att göra relativt betydande inköp av förnödenheter under avgiftsperioden.

Med beaktande av att en förbrukningsdämpande avgift ändå kan bli ett snabbt och ganska effektivt medel att reducera förbrukning och hamstring under den övergångsperiod som även vid god förhandsplanering är ofrånkomlig innan ransoneringsåtgärder hinner sättas in, vill konsumentverket inte motsätta sig utredningens förslag. Verket huser emellertid betänkligheter mot en sådan ransonering via priserna och förutsätter att man i den fortsatta planeringen arbetar vidare på att finna en metod som eliminerar mera betydande extrakostnader för det enskilda hushållet för sådana inköp av förnödenheter som är oundvikliga under avgiftsperioden.

Även ÖEF är principiellt tveksam i fråga om införande av en förbrukningsdämpande avgift. Under förutsättning att den inom energiområdet endast skall komma till användning i fråga om bensin vill ÖEF dock inte motsätta sig att avgiften införs som regleringsinstrument. Statens vattenfallsverk och CDL, som i och för sig inte har någon erinran mot förslaget, berör samma fråga som ÖEF. De båda remissinstanserna hänvisar till energiberedskapsutredningens betänkande, vari framhålls att en förbrukningsdämpande avgift inte får någon effekt för ledningsbunden energi.

Länsstyrelsen i Östergötlands län ställer sig däremot ytterst tveksam till förslaget att utnyttja priset som förbrukningsregulator. Det kan inte anses jämlikhetsfrämjande och går tvärt emot den för ransonering grundläggande principen, nämligen att hög ekonomisk standard inte får vara en förutsättning för att i en bristsituation erhålla nödvändig varuandel. Länsstyrelsen anser därför att förslaget om förbrukningsdämpande avgift skall utgå.

Tveksam mot förslaget är också *civilbefälhavaren i Västra civilområdet* som pekar på att det är oklart hur långt man kan höja priset för att hindra hamstring.

SPK hör till de myndigheter som inte kan tillstyrka utredningens förslag i nu ifrågasvarande del. SPK understryker särskilt att priset som förbrukningsregulator bör tillämpas inom mycket snäva gränser. Förutom de negativa fördelningseffekter som kan uppkomma kan en sådan avgift ha allvarligt inflationsdrivande verkningar. SPK vill därför förorda att alla andra möjligheter att snabbt hindra en hamstring tas tillvara. Energiberedskapsutredningen har i sitt betänkande visat att det på energiområdet finns flera alternativ till en förbrukningsdämpande avgift. Så bör vara förhållandet också på andra försörjningsområden anser SPK.

I yttrande från remissinstanser som saknar myndighetsanknytning ställer man sig oftast tveksam till ransonering med avgift. Men undantag finns. *LRF* och *MRF* anför således att förslaget om förbrukningsdämpande avgift inte ger anledning till erinringar. Inte heller *Västerbottens handelskammare* har någon invändning mot förslaget under förutsättning att avgiften fonderas och sedan återförs till den inbetalande gruppen som kollektiv.

Svenska lokaltrafikföreningen berör konsekvenser av en förbrukningsdämpande avgift för kollektivtrafiken. Föreningen pekar på att ett stort antal bilresenärer kan förväntas ställa bilen hemma och i stället åka kollektivt. Vid en kraftig överströmning till de kollektiva färdmedlen ställs i så fall trafikföretagen inför särskilda svårigheter vad gäller möjligheterna att erbjuda erforderligt antal vagnar. I förslaget om en förbrukningsdämpande avgift ingår också att denna avgift skall fonderas. Föreningen anser att medel ur denna fond förslagsvis kan användas till att finansiera de kostnader, som uppstår för trafikföretagen om dessa — som energiberedskapsutredningen har föreslagit — åläggs att senarelägga skrotning av vagnar för att kunna hålla en särskild vagnarreserv i beredskap.

Svenska handelskammareförbundet är däremot negativ till avgiften och ifrågasätter avgiftens effektivitet som hamstringshämmande medel. Avgiften skulle också hårt drabba även nödvändig och önskvärd konsumtion. Härtill kommer, menar förbundet, de administrativa problem som kan uppstå, när avgiften införs och fonderas.

Beträffande förslaget om förbrukningsdämpande avgift hänvisar *KF* till sitt yttrande över energiberedskapsutredningens betänkande, vari *KF* uttalar att priset skall användas endast inom mycket snäva gränser som regulator av förbrukningen. En reglering av förbrukningen med hjälp av höjda priser drabbar hushåll med lägre inkomster i högre grad än andra och utgör därför ett orättvist regleringssystem. Mot den bakgrunden kan *KF* inte biträda förslaget till utvidgning av tillämpningsområdet för förbrukningsdämpande avgift. *KF* vill i stället förorda en mycket restriktiv tillämpning av avgiften och i så fall begränsad till drivmedel.

En av de mest kritiska remissinstanserna är *Hyresgästernas riksförbund* som anser att förbrukningsdämpande avgift är ett från sociala synpunkter oacceptabelt och från ransoneringsteknisk synpunkt klart otillfredsställande instrument. Det finns därför, säger förbundet, mycket starka skäl för att ransoneringslagstiftningen även i fortsättningen skall förhindra utnyttjandet av sådana avgifter.

Även *Svenska petroleum institutet (SPI)* avstyrker bestämt förslaget. SPI anser att en förbrukningsdämpande avgift är från rättvisesynpunkt synnerligen stötande, eftersom den drabbar både nödvändig och ej nödvändig förbrukning av motordrivmedel. SPI vill som exempel peka på den belastning som skulle drabba dem som bl. a. i glesbygden är beroende av bil för resor till och från arbetet.

Riksskatteverket (RSV) diskuterar avgiftsuppbörden och skriver:

Ur administrativ synpunkt finns inget hinder mot att ta ut dämpningsavgift på bensin eller brännolja enligt de regler som gäller för energiskatten på samma slags bränsle. Om det som utredningen föreslår, finns ett färdigt beredskapspaket med RSV:s tillämpningsföreskrifter och redovisningsrutiner kan avgiften tas ut med någon dags varsel. Det finns emellertid vissa nackdelar med att anknypa en hög, kortvarig avgift till skatteuppbörden. Skattskyldighet inträder normalt när den registrerade skattskyldige leverantören levererar bensinen från depån till bensinstationen. Det innebär att bensinstationsägaren kan ta ut avgift av sina kunder när avgiften införs utan att själv behöva betala avgift till sin leverantör för det som finns i lager. Bensinstationsägaren kan således göra en betydande lagervinst. När avgiften upphör kan bensinstationsägaren göra stora förluster om stora avgiftsbelagda kvantiteter finns i lager.

För att undvika den effekten vid en dämpningsavgift kan avgiften föreskrivas gälla också vad som finns i lager — åtminstone hos återförsäljare — när avgiften införs. I så fall måste tid sättas av till inventering av och rapportering om lagrens storlek. En sådan ordning kräver också stora personalinsatser under kort tid för kontroll av lagerredovisning och för debitering av avgiften på återförsäljarna, som är mångdubbelt flera än de registrerade skattskyldiga. Om lagret beskattas när avgiften införs torde restitution böra medges för avgift som betalats för bränsle som finns i lager när avgiften upphör.

Alternativt kan avgiften läggas i detaljhandelsledet så att avgiftsskyldigheten inträder först när bränslet säljs till konsument. Detta alternativ innebär en tyngre och än mer personalkrävande administration än det med lagerbeskattning.

En förutsättning för att avgiften skall kunna tas ut med kort varsel är, som utredningen framhållit, att RSV:s tillämpningsföreskrifter och redovisningsrutiner är fastställda redan när beslut fattas om avgiften. Detta kräver att de grundläggande reglerna för avgiftsuttaget bestäms i god tid innan avgiften blir aktuell.

SPI anlägger också synpunkter på avgiftsuppbörden och dess anknytning till bestämmelserna i lagen om allmän energiskatt. Detta betyder, säger *SPI*, att avgift på bensinstationers lager vid ikraftträdandet endast

kan uttagas, om särskilda bestämmelser ges om lageravgift. Under senare år har vid skattehöjningar energi- och bensinskatt å inneliggande lager ej förekommit med hänsyn bl. a. till svårigheterna att kontrollera en lagerdeklaration. En höjning med några ören per liten har även haft begränsad betydelse, särskilt som förbrukarna i regel genom ökade uttag dagarna före höjningen kraftigt minskat detaljisternas lager. Förhållandena blir annorlunda vid en förbrukningsdämpande avgift, som självfallet blir av en helt annan storleksordning och som ej skall gälla mer än en månad.

1.5 Överförbrukningsavgift m. m.

Remissinstanser har i allmänhet inget att erinra mot den av utredningen föreslagna överförbrukningsavgiften som sådan. Utredningens utformning av reglerna, i synnerhet möjligheten till övervältring, har dock väckt kraftiga reaktioner från vissa instanser.

Svea hovrätt och kammarrätten i Göteborg har olika meningar i fråga om övervältring. Svea hovrätt har inte någon invändning mot utredningens förslag att tillåta den som vid kollektivleverans är primärt betalningsskyldig för den ifrågavarande förnödenheten att övervältra överförbrukningsavgiften på de slutliga förbrukarna. Hovrätten diskuterar i stället den allmänna utformningen av avgiften. Hovrätten delar utredningens uppfattning att avgiften i fråga är att hänföra till sådana avgifter om vilka riksdagen kan delegera till regeringen rätten att meddela föreskrifter. Som framgår av den allmänna motiveringen till lagförslaget framstår det som ändamålsenligt och rättvist att låta den myndighet, som har att fatta beslut om överförbrukningsavgift, endast konstatera att överförbrukning av viss storlek skett. Eftersom flera myndigheter har ålagts denna uppgift, var och en inom sitt speciella område, kan en mera individuell prövning huruvida avgift skall utgå i det enskilda fallet leda till bristande enhetlighet vid bedömningen härvidlag, menar hovrätten. Det bör dock uppmärksammas att utredningen — med utgångspunkt från innehållet i 35 § i lagförslaget — i 17 och 23 §§ i förslag till "Förordning om reglering av energiförbrukningen" behandlat överförbrukning av eldningsolja och ledningsbunden energi olika. Något bärande skäl att enligt 17 § vid överförbrukning av eldningsolja företa en individuell prövning huruvida avgift skall utgå eller ej kan hovrätten ej finna. Den i 35 § angivna möjligheten till individuell prövning i berört hänseende bör därför utgå. — Ett sådant undantag från skyldighet att erlagga avgift som har intagits i 35 § 3 st i lagförslaget är dock motiverat, anger hovrätten.

Kammarrätten i Göteborg har i och för sig inget att erinra mot att överförbrukningsavgift uttas och att den har karaktär av en straffavgift och således ej av en ren förbrukningsavgift.

Beträffande avgiftsuttag vid kollektivleveranser anför kammarrätten att utredningen uppenbarligen haft att brottas med mycket stora och svårlösta problem. Kammarrätten anför:

Frågan om uttag av överförbrukningsavgift, dvs. straffavgift, synes emellertid såvitt kammarrätten kan bedöma ha blivit ett i det närmaste olösligt problem främst i och med att man, som utredningen förutsätter skola ske, vill vid kollektivleverans av energi övervältra avgiften på förbrukarna. Den för avgiften ansvarige, abonnenten, skall visserligen vara skyldig att till staten erlægga straffavgiften men tanken är att han enligt regeringen fastställda grunder skall kunna få avgiften fördelad på förbrukarna. Det förutsätts att fördelningen av straffavgiften på de olika förbrukarna skall i viss mån schablonmässigt, t. ex. efter samma principer som fördelning sker av "normala" kostnader för uppvärmning och elförbrukning men utan hänsynstagande till om den enskilde förbrukaren haft någon överförbrukning respektive storleken av överförbrukningen.

Kammarrätten avstyrker utredningens förslag att den som straffavgift konstruerade överförbrukningsavgiften, när fråga är om gemensam leverans av förnödenheter till flera slutliga förbrukare (kollektivleverans), skall erläggas av abonnenten och att den får fördelas på de slutliga förbrukarna. Det är visserligen abonnenten som gentemot staten skall vara ansvarig för straffavgiften och som skall erlægga den men genom konstruktionen att abonnenten må "äga söka sitt åter" av samtliga förbrukare, blir sanktionen i realiteten riktad mot dessa. Abonnenten blir ålagd straffavgift även om han ej ens försummat sig i något avscende och förbrukarna skall, även om de ej haft någon överförbrukning, till abonnenten erlægga en mer eller mindre schablonmässigt beräknad del av den abonnenten ålagda straffavgiften. Kammarrätten kan ej finna annat än att utredningen föreslagit införandet av en för svensk rätt främmande form av kollektivbestraffning.

Enligt kammarrättens mening är det således nödvändigt att ompröva frågan om uttag av överförbrukningsavgift vid kollektivleverans för att se om det går att finna en lösning som kan vara förenlig med rätts-säkerheten. Det är enligt kammarrättens uppfattning mera betänkligt ur rätts-säkerhetssynpunkt att en person, som ej gjort sig skyldig till överförbrukning, åläggs att betala straffavgift än att den som gjort sig skyldig till överförbrukning undgår straffavgift. Den i 35 § andra stycket förslaget till ransoneringslag intagna bestämmelsen avstyrks av kammarrätten.

Även ÖEF ansluter sig till kritikerna och anför:

ÖEF anser att överförbrukningsavgift är ett kanske nödvändigt regleringsinstrument beträffande ledningsbunden energi. En förutsättning för den praktiska tillämpningen är dock att frågan om uppbörd och indrivning av avgiften får en tillfredsställande lösning. I den mån överförbrukning av en enskild slutförbrukare inte kan påvisas genom mätavläsning e. d. kan "straffet", vilken fördelningsgrund regeringen än kan tänkas komma att föreskriva, drabba slutförbrukare som inte gjort sig skyldiga till överförbrukning. ÖEF ifrågasätter om detta kan vara i överensstämmelse med allmänna rättsprinciper. I de fall en fastighetsägare kan påverka förbrukningen av energi elimineras hans intresse att hålla förbrukningen nere om överförbrukningsavgiften övervältras på

hyresgästerna efter schablonmässiga grunder. ÖEF vidhåller sin i yttrande 1974-02-04 över dåvarande bränslenämndens framställning om lagstiftning om övercuttningsavgift vid ransonering av värme från fjärrvärmeverk redovisade uppfattning att abonnenten/fastighetsägaren inte bör ha rätt att slå ut överförbrukningsavgiften på hyresgästerna i fastigheten.

Byggnadsstyrelsen anser också att regler för överförbrukningsavgiftens fördelning bör utformas så, att incitament skapas för båda parter att vidta de åtgärder som är möjliga att genomföra för att begränsa energiförbrukningen. Detta bör kunna ske inom ramar som regeringen i det aktuella krisläget bestämmer. Styrelsen drar den slutsatsen beträffande elenergi för andra ändamål än uppvärmning att fastighetsägarens möjligheter att påverka förbrukningen torde med undantag för gemensamhetsutrymmen vara så små att en eventuell överförbrukningsavgift måste drabba de slutliga förbrukarna.

Även *SIND* diskuterar övervältringen och anför avslutningsvis:

Ett ytterligare motiv för den föreslagna övervältringen av överförbrukningsavgift på hyresgäster — utöver att man först genom övervältringen har någon möjlighet att uppnå eftersträvad effekt, nämligen att undvika överförbrukning — är rättssäkerhetsintresset. Ett system där hyresvärden, som normalt inte alls kan påverka sina hyresgästers överförbrukning, skulle drabbas av hela den ekonomiska konsekvensen av hyresgästernas eventuella överförbrukning, framstår knappast som rimligt. Den föreslagna lösningen, där hyresvärden drabbas ekonomiskt i första hand, är enligt verkets uppfattning inte heller helt tillfredsställande men ändå godtagbar med hänsyn till att någon bättre lösning av problematiken kring kollektivleveranser sannolikt inte står att finna.

Konsumentverket anför att en del hushåll kan komma att få stora problem att klara sig på den tilldelade kvoten, vilket kan leda till överförbrukning utan att det behöver vara fråga om en försumlighet som motiverar bestraffning. Antalet överförbrukningsfall i hushållen beror i hög grad på ransoneringssystemets utformning och behandlingen av ansökningar om extra tilldelning. Konsumentverket menar att ransoneringsmyndigheterna bör visa en förstående och hjälpsam attityd mot hushållen i en för dem ovan och besvärlig situation. Ett beslut om befrielse från straffavgift bör kunna fattas utan något komplicerat administrativt förfarande. Verket framhåller vidare att utredningens förslag innebär att regeln om fördelning av överförbrukningsavgift endast skall gälla ledningsbunden energi. I flerfamiljshus med egen värmepanna skall hyresvärden däremot icke kunna ta ut en eventuellt ålagd överförbrukningsavgift av hyresgästerna. Vid kollektiva leveranser från fjärrvärmeverk kan till en del värmeverket men framför allt hyresvärden reglera den totala förbrukningen av värmeenergi för uppvärmning av lägenheterna och det varma tappvattnet. Hyresgästerna kan medverka endast genom att var för sig spara på varmvattnet i det egna hushållet och eventuellt ytterligare reducera värmen på elementen. Om hyresgästerna,

som har föreslagits av RLU, skall betala överförbrukningsavgiften enligt samma schablon som tillämpas vid den kontraktsevenliga fördelningen av värmekostnaden, får de sparsamma hushållen betala en del av den straffavgift som har orsakats genom dels hyresvärdens försummelse, dels hushåll som har slösat på varmvatten. En sådan kollektiv bestraffning är orättvis och kan inte heller få någon effektiv preventiv verkan eftersom hyresvärderna helt kan övervältra straffavgiften och det slösaktiga hushållet kan räkna med att behöva betala endast en del av extrakostnaden för sitt slöseri. Med hänsyn härtill anser konsumentverket att hyresvärderna skall betala överförbrukningsavgiften vid kollektiva leveranser från fjärrvärmeverk och icke ha i lagen inskriven rätt att övervältra avgiften på hyresgästerna. Vid kollektiva leveranser av elenergi till hushåll kan det däremot vara riktigt i många fall att fördela överförbrukningsavgiften på de slutliga förbrukarna, men konsumentverket ifrågasätter om det är nödvändigt att bestämmelser om en sådan fördelning intages i lagen.

Bostadsstyrelsen däremot har med hänsyn till syftet med bestämmelserna om överförbrukningsavgift ingen crinran mot utredningens förslag om överförbrukningsavgift eller till princip för fördelning på slutliga förbrukare av avgiften vid kollektiv leverans av energi.

Länsstyrelsen i Östergötlands län påpekar att avgiftsuttag under vissa omständigheter kan drabba även i princip lojala konsumenter olyckligt. Först vid en invändningsfri beräkning av normalförbrukningen kan överförbrukningsavgifter uttas utan att lojala konsumenter kommer i kläm. I den föreslagna lagtexten har detta tillgodosetts genom att regeringen ges möjlighet att befria från ålagd överförbrukningsavgift om särskilda skäl föreligger. Länsstyrelsen finner detta i och för sig tillfredsställande men anser att den föreslagna värmeförbrukningen av fastigheter, som bör ske i en nära framtid, ger bättre underlag för fördelning av värmecentralens resurserna och möjliggör fastställandet av överförbrukning på ett säkrare sätt. Härigenom erhålls bättre underlag för straffavgift.

Länsstyrelsen i Stockholms län är tveksam mot avgiften som sådan och anser att priset inte bör användas som ransoneringsregulator. Ett sådant system kommer endast att verka som avskräckande faktor för de grupper som inte har råd att räkna in överförbrukningsavgiften som "driftkostnader". Detta är förkastligt från rättvisesynpunkt, anför länsstyrelsen. Utredningens förslag kräver dessutom en omfattande kontrollapparat. Överförbrukningsavgiften kan få avsedd effekt endast om den uttas i nära anslutning till överförbrukningstillfället.

Att detta inte är genomförbart med nuvarande avläsnings- och debiteringssystem vill länsstyrelsen erinra om. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* däremot menar, att en kraftigt tilltagen överförbrukningsavgift vara både bättre och effektivare än straffsanktioner i form av böter och

fängelse. Självklart skall överförbrukningsavgiften inte vara avdragsgill vid beskattning, anför länsstyrelsen. Om utredningens förslag att beslut om avstängning skall fattas av centrala myndigheter, säger länsstyrelsen att sådana beslut mycket väl lämpar sig för regionalt avgörande. Det rör sig här om ärenden som dock kräver förtrogenhet med de lokala förhållandena. Härför talar även att länsstyrelsen handlägger ärendena innan fråga uppkommer om eventuell avstängning så länge det endast rör sig om överförbrukningsavgift och att länsstyrelsen har kännedom om vad som tidigare förekommit i ärendena.

RSV erinrar om att avgiften enligt utredningsförslaget skall beslutas av myndighet, som bestämmer avgiftsbeloppet. Detta skall alltid utgå med visst belopp per överförbrukad enhet. RSV påpekar att myndigheten som skall besluta om överförbrukningsavgift torde i de flesta fall få lita på leverantörernas uppgifter. Det kan därför ifrågasättas om det inte kunde uppdras åt leverantörerna att ta ut avgiften för myndighetens räkning samtidigt med förbrukningsavgiften. Den som inte är nöjd med avgiftsuttaget kan ges möjlighet att begära beslut i frågan hos myndigheten. På det sättet skulle, anser RSV, myndigheten troligen behöva utreda bara en mindre del av fallen. Risken för "övergrepp" mot energiförbrukarna torde inte bli större än med den ordning utredningen har föreslagit. Det kan anmärkas att leverantörerna av elektrisk kraft är "redovisningsskyldiga" för allmän energiskatt på kraften. Det innebär, säger RSV, att de i regel tar ut skatt från förbrukarna och levererar in den till statsverket och förmedlar på så sätt förbrukarnas betalning av skatt.

Statens vattenfallsverk och *CDL* diskuterar överförbrukningsavgiften och anför:

Som utredningen har angivit, medför påförande av överförbrukningsavgift vid kollektivleveranser problem med avseende på möjligheterna till övervältring på slutliga förbrukare. RLU:s ställningstagande, att sådana möjligheter måste författningsrättsligt öppnas, delas av kraftindustrin. I detta sammanhang är det enligt kraftindustrins mening angeläget uppmärksamma att de slutliga förbrukarna i en kollektivleverans, vilka var och en kan beräknas ha mindre årsförbrukning än 5 000 kWh vid nuvarande konsumtionsnivå, måste i princip undantagas från kvotransonering för att därmed jämsställas med de småförbrukare, vilka såsom direktabbonenter hos elleverantör och med högst den angivna förbrukningen avses undantagas från kvotransonering.

Det är nödvändigt att RLU:s principförslag betr. fördelningsgrund för överförbrukningsavgift vid kollektivleveranser bearbetas vidare inom ramen för det fortsatta planläggningsarbete som ÖEF och de centrala myndigheterna föreslås få i uppdrag att genomföra. Kraftindustrin vill påpeka att man därvid bör observera det bidrag till bedömning av lämplig fördelningsbas som kan erhållas från försöksverksamheten med värmeförbrukning.

RLU föreslår att avstängning från leverans av ledningsbunden energi skall kunna tillgripas som ett komplement till överförbrukningsavgift

och som påföljd vid överträdelse av regleringsbestämmelser men där-
emot inte som påföljd vid utebliven betalning av påfordrad överförbruk-
ningsavgift. Det sistnämnda har gällt i tidigare elransoneringslagar men
tillgripits endast i ett litet antal fall. Kraftindustrin delar RLU:s upp-
fattning och tillstyrker dess förslag härutinnan.

Svenska elverksföreningen finner det möjligt att tillstyrka utredning-
ens förslag, att den betalningsansvarige (fastighetsägaren) vid kollektiv-
leverans ges rätt att "enligt grunder som regeringen bestämmer" för-
dela eventuell överförbrukningsavgift på de slutliga förbrukarna (hyres-
gästerna). De grunder för fördelningen, som utredningen har tänkt sig
innebär att överförbrukningsavgiften fördelas på samma sätt som upp-
värmningskostnaderna. Detta förslag, som RLU i specialmotiveringen
karakteriserar som ett diskussionsunderlag, torde — i brist på bättre
och rättvisare alternativ — få accepteras så långt överförbrukningsav-
giften avser energi (även elenergi) för uppvärmning, men är enligt för-
eningens mening i alla andra fall "systematiskt orättvist och därför
olämpligt". Denna uppfattning utvecklar föreningen ytterligare och an-
ser att det är "rättvisare" att fördela avgiften för s. k. hushållsel lika
på hyresgästerna.

Svenska Handelskammarförbundet och *Västerbottens handelskam-
mare* delar uppfattningen att den som har ålagts överförbrukningsavgift
vid kollektivleverans skall ha möjlighet att fördela denna på de slutliga
förbrukarna.

Handelskammaren i Göteborg — *Västsvenska Handelskammaren* ut-
trycker däremot en viss tvekan till det system som utredningen har för-
ordnat. Uttagande av en sådan avgift för flerfamiljshus eller gruppbe-
byggelse erbjuder onekligen ett svårlost problem, konstaterar handels-
kammaren. Utredningen har utgått ifrån att uppvärmningskostnaderna
skulle kunna utgöra en lämplig norm för fördelningen; dock skulle
hyresgäster och fastighetsägare kunna komma överens om annan för-
delning. Handelskammaren vill ifrågasätta om dessa förslag verkligen
är genomförbara i praktiken. Fördelningen av avgifterna kommer att
leda till ett otal tvister mellan de inblandade parterna. Den för avgif-
terna i första hand ansvarige får förmodligen i åtskilliga fall också slut-
ligen stå för kostnaden. Handelskammaren hemställer att frågan görs
till föremål för fortsatta överväganden varvid man bör söka få fram
en lösning som kan väntas medföra mindre antal kontroverser mellan
de berörda parterna.

Svenska kommunförbundet anför att förbundsstyrelsen har redan tidi-
gare i samband med yttrandet över EBU:s betänkande anslutit sig till
tanken på en överförbrukningsavgift. En tillämpning av detta sank-
tionsmedel är emellertid förenad med åtskilliga problem av praktisk och
juridisk karaktär. Inte minst gäller detta uttagningen av avgiften vid
kollektivleverans av el, anser förbundet. Vissa cirningar emot den av

utredningen föreslagna fördelningsprincipen torde kunna anföras, exempelvis då elleveransen inte avser uppvärmning utan endast andra ändamål. Det förefaller därför förbundet önskvärt med en ytterligare undersökning av denna fördelningsfråga i syfte att åstadkomma ett mera rättvist system som ändå blir praktiskt användbart.

Även KF föreslår att frågan görs till föremål för ytterligare överväganden mot bakgrund av att KF ifrågasätter om "uttaget" vid kollektivleveranser är i överensstämmelse med allmänna rättsprinciper.

Hyresgästernas riksförbund har ingående granskat utredningsförslaget såvitt avser överförbrukningsavgift och framhåller att förslaget till övervältring är otillfredsställande. Förbundet menar att det är lika otillfredsställande från rättssäkerhetssynpunkt om en fastighetsägare drabbas av en straffavgift trots att denne gjort vad han har kunnat för att nedbringa förbrukningen som det är att en hyresgäst som lojalt anstränger sig för att skära ned sin förbrukning ändock åläggs en avgift för en förbrukning som ligger helt utanför hyresgästernas kontroll. Förbundet fortsätter:

Förslaget om övervältring av straffavgiften utgår ifrån att fastighetsägaren inte har möjligheter att i tillräcklig omfattning styra förbrukningen. Denna utgångspunkt gäller emellertid i än högre grad beträffande hyresgästerna. Endast i de fall där abonnemanget avser enbart hushållsel har hyresgästerna ensamma möjligheter att påverka förbrukningens storlek. Om abonnemanget inkluderar allmänna utrymmen, fläktventilation m. m. har dock fastighetsägaren också möjligheter att påverka förbrukningen. Förbundet anser att fastigheter med kollektivmätt hushållsel bör undantas från kvotransonering av elenergi åtminstone så länge som denna endast avser abonnenter med förbrukning överstigande 5 000 kWh per år. Ett sådant undantag vore rimligt med hänsyn till att större delen av dessa hushåll förmodligen skulle undantagits om de haft individuell mätning. Bli situationen så allvarlig att ransoneringen också måste omfatta småförbrukarna menar förbundet att någon form av övervältringsmöjlighet kan bli oundviklig. I sådana fall där förbrukning i fastighetens allmänna utrymmen m. m. ingår i abonnemanget måste därvid fastighetsägarens ansvar markeras genom att endast en viss del av en eventuell överförbrukningsavgift får föras över på hyresgästerna.

Förbundet finner det något förvånande att man beträffande fjärrvärme i hyresfastigheter valt att jämställa problemställningarna med de som gäller för kollektivleveranser av elenergi. Det kan ifrågasättas om det inte hade varit mer naturligt att dra en parallell till hyresfastigheter med egen panna. I båda fallen är det dock fråga om kollektivleverans från fastighetsägaren till hyresgästerna. Möjligheterna för fastighetsägaren att styra förbrukningen av uppvärmningsenergi torde vara ungefär desamma åtminstone om man vid ransoneringen tar hänsyn till att anslutningen till fjärrvärme i sig i allmänhet innebär en effektivare energianvändning än eldning i egen panna. I båda fallen har fastighetsägaren möjlighet att styra tillförseln av värme till lägenheterna. De tekniska begränsningarna härvidlag hänför sig till inregleringen av värmesystemet, någonting som fastighetsägaren också råder över. Är fas-

tigheten försedd med fläktventilation har fastighetsägaren möjligheter att den vägen påverka förbrukningen av uppvärmningsenergi. Förbundet menar således att det beträffande fjärrvärmeleveranser hade varit naturligt att på samma sätt som vid ransonering av eldningsolja förut-sätta att fastighetsägaren står som ansvarig men att överförbruknings-avgift skall tas ut först då en misshushållning från fastighetsägarens sida kunnat konstateras. Förbundet vill i detta sammanhang erinra om de förslag beträffande särskilda värmekonsulenter vid värmeverken som framförts av Svenska värmeverksföreningen och som uppmärksammats av EBU. Vidare kan man överväga att i samband med en värmefaxering av fastigheter upprätta någon form av förteckning över vilka åtgärder fastighetsägaren bör vidta vid en eventuell ransonering. På samma sätt skulle för övrigt någon form av åtgärdsförteckning för hyresgästerna kunna upprättas. En sådan tekniskt korrekt information skulle förmodligen medverka till att hyresgästernas benägenhet och möjligheter att vidta åtgärder ökade.

Förbundet menar sammanfattningsvis att RLU:s förslag beträffande sanktionssystem för ledningsbunden energi inte är tillräckligt genomtänkt. En omarbetning i den riktning som förbundet förordat bör ske.

Också *Sveriges fastighetsägareförbund* berör frågan om avgiftsuttag vid kollektivleveranser och anser den av utredningen förordade ordningen vid övervältring av överförbrukningsavgift vara befogad.

Även *Svenska värmeverksföreningen* har lagt ned betydande möda på att försöka klara ut problemen i samband med övervältring av överförbrukningsavgifter. Värmeverksföreningen konstaterar inledningsvis att de flesta överförbrukningar som uppträder vid en värmeransonering torde bero på att abonnenten är okunnig om hur det egna värmesystemet fungerar, felaktigt injusterade värmeanläggningar eller felaktigt beräknade tilldelningar p. g. a. förändringar hos abonnenten som har uppkommit efter det att kvotberäkningen eller värmefaxeringen har utförts. En väl utbyggd information samt direkt hjälp till abonnenterna i form av de särskilda värmekonsulenter som föreningen tidigare har föreslagit bör reducera sådana överförbrukningar till ett minimum. För att upprätthålla respekten för ransoneringen och för att komma tillrätta med det fåtal som uppenbart nonchalerar föreskrifterna torde en överförbrukningsavgift ändå inte kunna undvaras. Föreningen har flera gånger understrukt att fördelningen av en sådan avgift mellan hyresvärd och hyresgäster bör tas upp till diskussion mellan parterna på hyresmarknaden. Utredningen anger emellertid att parterna synes hysa vissa tveksamheter inför sådana diskussioner och föreslår därför — som ett diskussionsunderlag — att i förslag till ransoneringsförordning överförbrukningsavgift i fastigheter med kollektivmätning av ledningsbunden energi får överföras på hyresgästerna på grundval av uppvärmd lägenhetsyta. I motiveringen till förordningen anförs vidare att överföring av överförbrukningsavgift inte bör få komma ifråga i byggnader med egen oljeeldning. I lagförslaget anges dock endast att regeringen får besluta hur överförbrukningsavgiften skall fördelas. Förslaget

berör inte direkt värmeverkens förhållande till sina abonnenter men fordrar ändå en kommentar på grund av de inkonsekvenser som här synes föreligga. Föreningen anför:

Föreningen har i tidigare remissutlåtande i frågan angett att fastighetsägaren inte i "tillräcklig omfattning" kan påverka värmeförbrukningen i fastigheten. Inte heller hyresgästerna kan helt bestämma sin egen förbrukning i hus med moderna värme- och ventilationssystem. Att någon av parterna ensamma skulle stå för en eventuell överförbrukningsavgift framstår därför som oriktigt.

Ett fjärrvärmigt hus fungerar tekniskt sett på samma sätt som ett hus med egen oljepanna — pannan har bara ersatts med en fjärrvärmeabonmentcentral. Fastighetsägaren ensam kan styra temperaturnivån i huset genom en central regulator på abonnentcentralen eller oljepannan. Om ojämn temperaturfördelning skulle uppträda i fastigheten beror detta på ett ofullständigt inreglerat värmesystem vilket faller på fastighetsägarens ansvar att åtgärda. Energin för uppvärmning svarar erfarenhetsmässigt för ca 70 % av årsvärmebehovet. Energin för tappvarmvattenberedning, som svarar för resterande ca 30 % av årsvärmebehovet, kan fastighetsägaren emellertid inte påverka annat än vid en direkt avstängning, utan det styrs helt av hyresgästernas förbrukning. I ett hus uppvärmt med direktverkande elvärme som i utredningen synes utgjort förebild för alla typer av ledningsbunden energileverans, styrs dock hela energiförbrukningen av hyresgästerna eftersom temperaturregulatorerna där sitter direkt på värmeradiatorerna i varje enskild lägenhet.

I olje- respektive fjärrvärmda flerfamiljshus skulle således en tekniskt rättvis fördelning av överförbrukningsavgiften vara den att fastighetsägaren svarade för den del som faller på uppvärmningen och hyresgästerna för den del som faller på tappvarmvattenförbrukningen. En förutsättning för ett sådant förfarande är att totala tappvarmvattenförbrukningen kan mätas separat — något som inte är möjligt förrän 1979 då kriskopplingslagen fått resultat. Det fordrar också att varje fastighet i fråga tilldelas två energimängder, en för värme och en för tappvarmvatten, och att överförbrukning kan registreras oberoende för dessa mängder. Det torde leda till administrativt merarbete men bör inte vara ogenomförbart. Innan ett sådant system kan komma till användning får fördelningen av överförbrukningsavgifter ske efter andra grunder. Det kan då anföras att hyresvärderna torde ha lättare än en enskild hyresgäst att besvära sig över påfordrad överförbrukningsavgift och leda i bevis att överförbrukningen inte skett genom misshushållning från hans sida.

Utredningen föreslår som ovan berörts olika fördelning av överförbrukningsavgifter i oljevärmda respektive fjärrvärmda fastigheter, trots att systemfunktionen är identisk. Detta kan medföra att en hyresgäst i ett fjärrvärmigt hus, där överförbrukningen varit lika stor som i ett motsvarande hus med egen oljepanna, blir belastad med överförbrukningsavgift medan hyresgästen i det oljevärmda huset undgår sådan avgift. Föreningen hemställer att utredningens förslag härvidlag omprövas så att en överensstämmelse erhålls.

1.6 Avläsnings- och uppgiftsskyldighet

Utredningen har föreslagit bestämmelser som bl. a. innebär att alla och envar, exempelvis både abonnent och leverantör, kan åläggas att läsa av mätare och lämna nödvändiga uppgifter.

Svea hovrätt anser, att även om skäl föreligger att ge bestämmelserna i lagförslaget en vidsträckt avfattning kan med hänsyn till lagens karaktär av fullmaktslag ifrågasättas om inte vissa bestämmelser är alltför allmänt hållna. De skyldigheter, som härvid främst åsyftas, kommer enligt utredningens förslag att inflyta i kriskopplingslagen och i en kommande lag om värmefaxering. Mot denna bakgrund synes regeln i fråga närmast ha betydelse för tiden fram till dess nyssnämnda lagar träder i kraft. Oavsett hur därmed förhåller sig bör av hänsyn till den enskildes rättssäkerhet närmare anges vilka åtgärder som avses.

Svenska petroleum institutet (SPI) erinrar om att dessa vites- och straffsanktionerade bestämmelser riktar sig mot ett stort antal personer, gamla, sjuka, synskadade, som "knappast kan fungera på avsett vis". SPI anser därför förslaget oralistiskt och föreslår att det utgår.

SABO anser att den avläsningskyldighet som föreslås i lagförslaget kan medföra praktiska svårigheter för en rationell bostadsförvaltning med ökade driftskostnader som en följd.

1.7 Besvärordningen

Remisskritiken mot utredningsförslaget rörande besvärordningen är blandad. Av ransoneringsansvariga myndigheters remissvar framgår att den nuvarande ordningen i krislägen skapar svåradministrerade problem som kan äventyra säkerheten för den enskildes rätt. Sådana myndigheter som *ÖEF* och *TN* anser att i tilldelningsärenden besvärsrätt principiellt ej bör förekomma. *Civilbefälhavaren i Övre Norrlands civilområde* anser att det är lämpligt att regeringen i varje kris förordnar om besvärsrättens utformning, varigenom besvärsmöjligheterna kan anpassas till krisens art och omfattning. *KK* påpekar att möjligheterna till besvär torde uppfattas som en värdefull grundläggande rättighet men att en viss begränsning måste accepteras i krislägen. Enligt kollegiet synes det härvid riktigt att regeringen från fall till fall utformar besvärordningen med hänsyn till de speciella omständigheterna.

Till de remissinstanser som tillstyrker utredningens förslag hör också *kraftindustrin* genom *statens vattenfallsverk* och *CDL*. Även *länsstyrelsen i Norrbottens län* delar utredningens mening att en lämplig avvägning i princip är ett tvåinstanssystem och att besvär i vissa fall ej skall tillåtas. Också *länsstyrelsen i Malmöhus län* menar att besvär i samband med drivmedelsransonering i stort sett är meningslös. Enligt läns-

styrelsens mening uppnås bästa rättssäkerhet om missnöjd sökande får komma in med förnyad ansökan.

Vissa remissinstanser tar upp besvärsordningen till granskning med utgångspunkt i vissa rättssäkerhetsöverväganden.

Svea hovrätt anför att behovet av en flexibel besvärsordning kan från rättssäkerhetssynpunkt knappast försvara den vidsträckta fullmakten för regeringen att besluta härom. Huvudregeln om ett tvåinstanssystem bör komma till uttryck i själva ransoneringslagen. De situationer, då besvärsordningen kan komma att beskäras, bör dessutom närmare anges. *Kammarrätten i Göteborg* anser att det inte är förenligt med rättssäkerheten att en person, som genom beslut av myndighet har ålagts att i form av straffavgift utge överförbrukningsavgift, skall vara betagen rätten att klaga över detta beslut. Om konstruktionen med överförbrukningsavgiften som en straffavgift skall bibehållas, måste enligt kammarrättens mening i ransoneringslagen intas en bestämmelse om rätt för den avgiftspliktige att föra talan mot beslut om åläggande för honom att utge sådan avgift.

Länsstyrelsen i Östergötlands län har i sitt remissyttrande utförligt granskat besvärsordningens utformning mot bakgrund av erfarenheterna från oljekrisen. Enligt länsstyrelsens bedömning är det mindre lämpligt att helt avskaffa besvärsrätten i tilldelningsärenden. Möjligheten till besvär bör dock begränsas i möjligaste mån anser länsstyrelsen. Om en bristsituation skulle bli långvarig, skulle en helt beskuren möjlighet att föra talan mot en tilldelningsmyndighets beslut säkerligen kännas otryggt och kanske ge upphov till spekulationer om rättssäkerheten.

Länsstyrelsen anser att en förenkling av besvärsordningen vore att organisera någon typ av besvärsnämnder inom länsstyrelserna. Dessa nämnder, som borde ha lekmannainslag, skulle dels behandla besvär över den egna länsstyrelsens ransoneringsenhets beslut i drivmedelsfrågor, dels vara besvärinstans beträffande kommunala beslut om tilldelning. En sådan besvärsnämnd skulle komma att ha kännedom om lokala förhållanden och dessutom lätt att få fram underlag till det överklagade beslutet, vilket allt borde medverka till ett snabbt beslutsfattande. Besvärnivån förs ner och man får härigenom en enklare handläggning av dessa ärenden.

Även *statens trafiksäkerhetsverk* har förslag till lösning av besvärfrågan. Verket uttalar inledningsvis att verket delar utredningens uppfattning att ett tvåinstanssystem bör vara det normala i frågor av här aktuell art. Det måste dock krävas mycket starka skäl för att frångå denna princip. Enligt trafiksäkerhetsverkets uppfattning har sådana skäl inte förebragts beträffande ärenden om behovstilldelning på drivmedelsidan. Även i dessa ärenden torde det vara angeläget med enhetlig tillämpning över hela landet. Trafiksäkerhetsverket föreslår därför att

besvär över länsstyrelsens beslut i dessa ärenden får anföras hos någon av de av energiberedskapsutredningen föreslagna besvärsnämnderna.

Näringslivets organisationer är i och för sig inte motståndare till att besvärsrätten i allmänhet begränsas till två instanser men motsätter sig att besvärsrätten skall kunna helt tas bort i vissa tilldelningsärenden. Svenska åkeriförbundet och Svenska busstrafikförbundet anför i ett gemensamt remissvar att det är sannolikt att den yrkesmässiga lastbils- och persontrafiken på grund av sin höga effektivitet kommer att utnyttjas i hög grad för att hålla kommunikationerna i gång i ett krisläge. Det är därför av stor vikt, att drivmedelstilldelning till trafikföretagen sker under godtagbar enhetlighet, vilket torde kräva en lämpligt avvägd och snabbt fungerande besvärsordning. Denna bör vara utstakad i förväg, lämpligen enligt ett tvåinstanssystem, som de båda förbunden förordar.

Motorbranschens riksförbund (MRF) delar utredningens allmänna tankegångar om ett tvåinstanssystem. Däremot är förbundets principiellt avvisande till utredningens uttalande om att besvärsrätt i vissa fall inte bör finnas exempelvis vid tilldelning av drivmedel.

Utredningens resonemang att den enskildes rättssäkerhet ökar genom att vederbörande kan göra fler ansökningar och alltså åberopa olika argument eller omständigheter vid varje ansökningstillfälle anser förbundet starkt tveksamt. Det innebär i stället risker för orättvisor och oenhetlig myndighetsbedömning, anser MRF. Den enskildes rättssäkerhet bör tillgodoses genom en praktisk handläggning i två steg. Besvär ritkas till länsstyrelsen och därefter till en central instans, t. ex. anknuten till transportnämnden. Vid den senaste krisen blev ärenden olika behandlade av länsstyrelser i olika delar av landet vilket bör — enligt MRF:s uppfattning — elimineras.

Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO) anser att möjligheten att begränsa besvärsrätten endast skall finnas vid korttidsransonering. De praktiska fördelarna med en slopad besvärsrätt torde nämligen endast vid korttidsransonering överväga den skada som kan drabba enskilda och företag om besvärsrätten slopas. Av detta skäl delar inte SHIO utredningens uppfattning att överklaganden över huvud taget inte skall tillåtas vid drivmedelsransonering. Utredningen framför inget hållbart skäl varför drivmedelsransonering skall behandlas annorlunda än andra ransoneringar i besvärshänsende. Organisationen anser det inte tillräckligt att möjlighet finns för upprepade ansökningar om extratilldelning varför denna möjlighet måste kompletteras med en besvärsrätt för de fall då ransoneringen inte endast är kortvarig. Även *Sveriges köpmannaförbund* anför likartade synpunkter.

Många remissinstanser ifrågasätter utredningens förslag till lagteknisk utformning av besvärsordningen. ÖEF tar upp frågan om inte fullföljdsproblemen skulle kunna lösas på så sätt ransoneringslagen ger möjlig-

het för regeringen att införa någon form av prövningstillstånd, varigenom besvär skulle kunna tillåtas i ärenden av principiell betydelse eller som gäller stora värden. *Statskontoret*, som delar utredningens uppfattning att besvärssystemet i samband med tilldelningsbeslut bör förenklas, anser att besvärssystemet i sina huvuddrag bör regleras i ransoneringslagen. *Statskontoret* förordar därför att besvärssystemen i ransoneringslagen görs utförligare. Till samma uppfattning har ett flertal remissinstanser kommit. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* anför att en nackdel med att besvärssystemet inte fastställs i ransoneringslagen är att myndighet, som har att upprätta planer för att snabbt kunna organisera arbetet vid en ransonering, inte har möjlighet att förbereda arbetet med besvärssystemet och handlägningsrutiner eller att utse lämplig personal för dessa arbetsuppgifter. Vidare påpekar länsstyrelsen att besvärssystemet kan på grund av tidsbrist komma att fastställas utan att berörda myndigheter får tillfälle att lämna synpunkter. Likartade tankegångar framför *statens trafiksäkerhetsverk*, *civilbefälhavaren i Västra civilområdet*, *länsstyrelsen i Malmöhus län* och *TN*.

Andra remissinstanser, som *SAF* och *TCO*, ifrågasätter lämpligheten av att överlämna åt regeringen att avgöra den närmare utformningen av besvärssystemet. *SAF* förutsätter att ett tvåinstanssystem skall anges som huvudregel i ransoneringslagen.

1.8 Särskild fråga om översyn av ransoneringssystem inom livsmedelsområdet

Många remissinstanser har tagit upp utredningens förslag att en översyn görs av ransoneringssystemet på livsmedelsområdet. *JN*, som är ansvarig för ransoneringssystemet på livsmedelsområdet, delar utredningens uppfattning att det är angeläget att en översyn görs. *JN* utvecklar i ett innehållsrikt avsnitt av remissyttrandet sin inställning. Även *KK* ansluter sig till utredningens förslag att ransoneringssystemet bör ses över och i nödvändig utsträckning anpassas till ändrade samhällsförhållanden.

Civilförsvarsstyrelsen pekar på att utrymningar över stora avstånd kan behöva genomföras med kort varsel och menar att ransoneringssystemen bör utformas så smidigt att de klarar av sådana påfrestningar. Styrelsen framhåller att krav på decentraliserad varuförsäljning kan komma att ställas i samband med utrymning av tätorter, varför man inte bör alltför starkt skraddarsy ett ransoneringssystem för nuvarande fredssamhälle med centraliserad försörjning.

Statskontoret, som tillsammans med *JN* har bedrivit visst kartlägningsarbete rörande ransoneringsproblemen inom livsmedelsområdet, anser att det finns risk för försörjningsproblem liknande dem som uppstod inom energiområdet under oljekrisen också inom andra försörj-

ningsområden. Verket stöder därför utredningens förslag att försörjningsberedskapsfrågorna inom livsmedelsområdet utreds. Samma inställning redovisar *civilbefälhavaren i Övre Norrlands civilområde*.

Länsstyrelserna i Östergötlands län, Malmöhus län och Norrbottens län understryker kraftigt behovet av den föreslagna översynen.

Även *Landstingsförbundet, riksnämnden för kommunal beredskap* och *Västerbottens handelskammare* instämmer i att det är angeläget att en översyn och anpassning av ransoneringssystemet på livsmedelsområdet kommer till stånd.

ÖEF refererar till ett av JN startat projekt angående utveckling av system för livsmedelsransonering. ÖEF uppger sig ha ett stort intresse av att ett sådant system arbetas fram, inte minst med hänsyn till ÖEF:s eget ansvar för ransoneringsförberedelser beträffande en rad andra konsumtionsvaror, för vilka ett ransoneringssystem på livsmedelsområdet även bör bli tillämpligt. ÖEF påpekar att det projekt som JN har startat i första hand avser tekniken vid livsmedelsransoneringar. ÖEF anser att detta är huvudfrågan när det gäller att aktualisera ransoneringsberedskapen och att någon tid inte står att vinna genom en utredning i likhet med energiberedskapsutredningen. Någon särskild utredning synes därför enligt ÖEF inte nödvändig för närvarande.

2 Övriga lagförslag

De synpunkter som remissinstanserna har anfört beträffande de övriga lagförslagen är endast av redaktionell natur.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1977-11-18

Närvarande: justitierådet Hult, regeringsrådet Simonsson, justitierådet Mannerfelt, justitierådet Welamson.

Regeringen har den 30 juni 1977 på hemställan av statsrådet Burenstam Linder beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. ransoneringslag,
2. lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370),
3. lag om ändring i lagen (1973: 861) om lokal kristidsförvaltning,
4. lag om ändring i oljekrislagen (1975: 197).

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Jörgen Holgersson.

Förslagen föranleder följande yttrande av *lagrådet*.

Inom regeringens kansli har planerats att förslag till ny ransoneringslag m. m. skall föreläggas riksdagen under hösten 1977, så att ikraftträdande skall kunna ske den 1 juli 1978. Motsvarande planläggning gäller för en ny förfogandelagstiftning till vilken ransoneringslagstiftningen i många hänseenden anknyter. Under försommaren 1977 var läget det att tjänstgörande ordinarie lagrådsavdelning arbetsmässigt hade utrymme att inleda granskning av lagförslag på det aktuella lagstiftningsområdet och att det från handelsdepartementets sida var möjligt att för lagrådsgranskning presentera de tilltänkta förslagens allmänna grunder jämte föreliggande men ännu ej fastlagda lagtextförslag. För att tidsplanen skulle kunna hållas, inleddes lagrådsgranskningen i början av juni 1977 på grundval av det material som således kunde presenteras. Eftersom det då ännu ej förelåg regeringsförslag med slutlig utformning, hade lagrådet möjlighet att i en mångfald hänseenden genom föredraganden framföra synpunkter och föreslå ändringar att övervägas under det pågående departementsarbetet med remissen.

Mot nu angivna bakgrund har förslagen fått sin definitiva utformning. De har inkommit till lagrådet den 18 november 1977.

Det remitterade förslaget till ransoneringslag avser en s. k. fullmaktslag. Det är således avsett, att regeringen genom den skall få bemyndigande av riksdagen att i vissa situationer sätta i tillämpning centrala bestämmelser i den föreslagna ransoneringslagen, genom vilka regeringen ges vittgående befogenheter att meddela föreskrifter om ranso-

nering m. m. Lagförslaget innehåller inte bara föreskrifter som gäller näringsidkare och dessas mellanhavanden med varandra eller med konsumenter utan även föreskrifter som riktar sig till konsumenter, i vissa fall till envar. Av föredragande departementschefens uttalanden i avsnitt 5.2.1 framgår, att han anser uttryckligt grundlagsstöd föreligga för fullmaktslagstiftning på nu ifrågavarande område såvitt rör näringsidkare. Han uttalar vidare, att saken inte är lika klar i den mån föreskrifter lägger uppgifter eller åligganden i övrigt på enskilda konsumenter eller grupper av konsumenter. Han kommer emellertid på anförda skäl till uppfattningen, att RF medger delegation även i sådana hänseenden. Lagrådet vill för sin del i de berörda frågorna anförda följande.

Föreskrifterna i 13 kap. 6 § RF ger stöd för bemyndiganden av sådant slag som här är i fråga för det fall att riket är i krig eller krigsfara eller att det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara vari riket har befunnit sig; visst bemyndigande är också möjligt med hänsyn till försvarsberedskapen. Enligt det remitterade förslaget skall emellertid ges utrymme för bemyndiganden även i vissa andra situationer, nämligen vid s. k. fredskriser och inre kriser. För att söka grundlagsstöd härför får man gå till 8 kap. RF.

Enligt 8 kap. 7 § första stycket 3 — som här är av betydelse — får riksdagen i lag bemyndiga regeringen att genom förordning meddela föreskrifter som avser, såvitt nu är av intresse, tillverkning, kommunikationer eller näringsverksamhet. Enligt 10 § i samma kapitel kan regeringen, efter bemyndigande i lag i ämne som anges i bl. a. 7 § första stycket, genom förordning bestämma att föreskrift i lagen skall börja eller upphöra att tillämpas.

Motsvarigheter till de nu behandlade bestämmelserna fanns i grundlagberedningens förslag (SOU 1972: 15) till ny RF. En skillnad av visst intresse är att förslaget i stället för ordet näringsverksamhet i gällande 8 kap. 7 § första stycket 3 angav "handel eller näringsverksamhet i övrigt". Efter förslag av en remissinstans (prop. 1973: 90 Bilagor 2, 3 och 4 s. 207) ersattes emellertid under ärendets senare behandling det citerade uttrycket med ordet näringsverksamhet. Då så skedde utan någon som helst kommentar i motiven, får antagas att ändringen ansågs vara av rent redaktionell natur och betingades av att begreppet näringsverksamhet ansågs omfatta också handel.

Grundlagberedningen uttalade i motiven till sitt förslag (bet. s. 218), att de bemyndiganden för regeringen som återfanns i då gällande fullmaktslagstiftning samtliga föll inom det område som utstakades i bl. a. den bestämmelse vars motsvarighet nu är upptagen i 8 kap. 7 § första stycket.

Under remissbehandlingen av förslaget tog några remissinstanser upp frågan, huruvida utformningen av sistnämnda stadgande var sådan att riksdagen kunde anses berättigad att ge bemyndiganden i samma om-

fattning som enligt då gällande rätt. Ett par instanser synes ha menat att så var förhållandet, medan andra ställde sig tväksamma till räckvidden av den föreslagna formuleringen av lagtexten (prop. 1973: 90 Bilagor 2, 3 och 4 s. 289 ff). I sammanhanget berördes i allmänhet just ransoneringslagstiftningen. De gjorda påpekandena under remissbehandlingen bör ha medfört, att formuleringsfrågan ägnades särskild uppmärksamhet vid lagstiftningsärendets fortsatta behandling.

I propositionen med förslag till ny RF (prop. 1973: 90) behandlade fördraganden i flera sammanhang spörsmålet, i vilken omfattning riksdagen skulle kunna delegera normgivningskompetens till regeringen. Därvid framhölls uttryckligen att sådana beredskapslagar som bl. a. allmänna ransoneringslagen genom uppräknningen i 8 kap. 7 § första stycket 3 fördes in under den paragrafens tillämpningsområde i den mån de inte omfattades av föreskrifterna i 13 kap. 6 § (s. 311 f, jfr s. 317 f, 445 och 456 f).

Uppenbarligen är det närmast begreppet näringsverksamhet som tänkts täcka området för ifrågakommande föreskrifter. Bland föreskrifter rörande näringsverksamhet kan otvunget inordnas föreskrifter som avser näringsidkare. Också föreskrifter, som tar sikte på mellanhavanden mellan näringsidkare och konsumenter, kan hänföras dit. I den mån det remitterade förslaget upptar regler om bemyndiganden för regeringen att meddela föreskrifter av nu angiven innebörd, föreligger således icke tvekan om dess förenlighet med grundlag. Enligt förslaget skall emellertid, som redan nämnts, regeringen också kunna meddela föreskrifter som riktar sig till enskilda och inte avser deras förhållanden till näringsidkare. Detta gäller exempelvis enligt 6, 25, 27, 31 och 33 §§. Föreskrifter av sist angiven innebörd kan knappast anses avse näringsverksamhet. En sådan betydelse av ordet näringsverksamhet synes svårigen kunna förenas med vare sig allmänt språkbruk eller den betydelse vari ordet eljest används i lagstiftningssammanhang (jfr t. ex. 2 kap. 13 § första stycket RF).

I frågan, huruvida 8 kap. 7 § första stycket 3 RF likväl skall kunna ges ett tillämpningsområde som omfattar även föreskrifter av nyss nämnd innebörd, är enligt lagrådets mening följande att beakta. Det får visserligen anses i och för sig väsentligt att upprätthålla respekten för grundlagens avfattning och inte "låta konstitutionell praxis gå sin egen väg, mer eller mindre väl camouflerad genom omtolkning av grundlagen" (jfr Håkan Strömberg i Förvaltningsrättslig tidskrift 1977 s. 195). Kravet på en grundlagstillämpning i strikt överensstämmelse med lagtexten (legalitet) framträder dock knappast genomgående med samma styrka. Det får sålunda anses ha större tyngd, när det gäller exempelvis innebörden av de absoluta fri- och rättigheterna eller när det gäller vad regeringen utan bemyndigande äger förordna om, än när fråga är om riksdagens möjlighet att delegera normgivningsmakt till regeringen. Be-

träffande legalitetssynpunkten förtjänar vidare framhållas, att ifrågavarande bestämmelse i 8 kap. 7 § första stycket inte riktar sig omedelbart till den enskilde och att därmed enskilds rättssäkerhet inte är på samma sätt som beträffande exempelvis brottsbeskrivningar beroende av att han kan förlita sig på en i och för sig otvetydig lagbestämmelse.

Som nämnts står en tillämpning av 8 kap. 7 § första stycket 3 RF, enligt vilken samtliga bestämmelser i det remitterade förslaget omfattas av grundlagsbestämmelsens tillämpningsområde, i överensstämmelse med vad som vid RF:s antagande alldeles otvivelaktigt varit åsyftat. (Visserligen förhåller det sig så, att den föreslagna ransoneringslagen i motsats till nuvarande lag är avsedd att kunna tillämpas även vid inre kriser, men detta förhållande synes inte vara av beskaffenhet att inverka på grundlagsfrågan.) För angivna tillämpning kan också åberopas starka sakskäl. Det från folkförsörjningssynpunkt utomordentligt viktiga intresset att i en krisituation ransoneringsåtgärder kan tillgripas tillräckligt snabbt och effektivt skulle knappast kunna tillfredsställande tillgodoses utan en vidsträckt handlingsfrihet för regeringen.

Att märka är vidare att en sådan extensiv tillämpning av 8 kap. 7 § första stycket 3 RF, som nu är i fråga, icke skulle i sak innebära någonting nytt utan endast skulle vidmakthålla en delegationsbefogenhet som riksdagen hade enligt äldre RF. Det kan slutligen nämnas, att konstitutionell praxis redan erbjuder exempel på en fullmaktslagstiftning som icke kunnat baseras på annat än en sådan extensiv tillämpning av det nämnda grundlagsbudet som nu är i fråga — låt vara att problemet förefaller att inte ha särskilt uppmärksammats i det sammanhanget. Lagrådet åsyftar härvid oljekrislagen (1975: 197). I denna har riksdagen bemyndigat regeringen att — även utanför ramen för 13 kap. 6 § RF — föreskriva, att bestämmelserna i 2—5 §§ allmänna ransoneringslagen skall, helt eller delvis, äga tillämpning under viss tid, högst ett år varje gång. Efter en sådan föreskrift kan vidtas ransoneringsåtgärder som riktar sig även direkt mot andra än näringsidkare.

Mot bakgrunden av det anförda finner lagrådet för sin del att den i remissprotokollet avsedda tillämpningen av 8 kap. 7 § första stycket 3 RF kan godtagas. Det framstår emellertid enligt lagrådets mening som angeläget, att avfattningen av lagrummet bringas till bättre överensstämmelse med ifrågavarande tillämpning.

Lagrådets granskning i övrigt föranleder icke någon erinran mot de nu föreliggande förslagen.

HANDELSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1977-12-08

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Bohman, Ahlmark, Romanus, Turesson, Gustavsson, Antonsson, Mogård, Olsson, Dahlgren, Åsling, Troedsson, Mundebo, Krönmark, Ullsten, Burenstam Linder, Wikström, Friggebo

Föredragande: statsrådet Burenstam Linder

Proposition med förslag till ransoneringslag m. m.

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till

1. ransoneringslag,
2. lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370),
3. lag om ändring i lagen (1973: 861) om lokal kristidsförvaltning,
4. lag om ändring i oljekrislagen (1975: 197).

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Lagrådet har tagit upp till särskild behandling den i remissprotokollet avsedda tillämpningen av 8 kap. 7 § första stycket 3 regeringsformen. Lagrådet har därvid ansett sig kunna godtaga vad jag har föreslagit. Enligt lagrådets mening framstår det emellertid som angeläget, att avfattningen av lagrummet bringas till bättre överensstämmelse med ifrågavarande tillämpning. Jag har i samråd med chefen för justitiedepartementet funnit att vad lagrådet har anfört kan tas upp till övervägande i samband med att vissa bestämmelser i regeringsformen ses över inom justitiedepartementet.

Lagrådets granskning i övrigt har icke föranlett någon erinran mot de nu föreliggande förslagen.

Jag vill i detta sammanhang peka på att jag i remissprotokollet har framhållit att vissa frågor om ransoneringsberedskapen på livsmedelsområdet kunde kräva en särskild översyn. I beslut den 15 september 1977 har regeringen uppdragit åt statens jordbruksnämnd och överstyrelsen för ekonomiskt försvar att utveckla ett modernt system för ransoneringsberedskap av dagligvaror. Härigenom kommer avsedd översyn till stånd.

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 30 juni 1977.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen
att antaga de av lagrådet granskade lagförslagen.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

Innehåll

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	2
1 Ransoneringslag	2
2 Lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370)	11
3 Lag om ändring i lagen (1973: 861) om lokal kristidsförvaltning	12
4 Lag om ändring i oljekrislagen (1975: 197)	12
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 30 juni 1977	16
1 Inledning	16
2 Gällande bestämmelser	18
2.1 Beredskaps- och fullmaktslagstiftning	18
2.2 Allmänna ransoneringslagen (1954: 280)	19
2.2.1 Inledande synpunkter	19
2.2.2 Tillämpningsområdet m. m. (1 §)	19
2.2.3 Befogenhetsbestämmelserna (2—5 §§)	20
2.2.4 Övriga bestämmelser (6—55 §§)	21
2.3 Annan ransoneringslagstiftning	24
2.3.1 Tillfälliga lagar	24
2.3.2 Oljekrislagen (1975: 197)	24
2.4 Allmänna förfogandelagen (1954: 279)	26
2.5 Allmänna prisregleringslagen (1956: 236)	27
2.6 Några andra viktiga beredskapsförfattningar	27
2.6.1 Lagen (1960: 513) om beredskapstillstånd	27
2.6.2 Administrativa fullmaktslagen (1942: 87)	28
2.6.3 Lagen (1973: 861) om lokal kristidsförvaltning	28
3 Utredningen	29
3.1 Allmänna synpunkter	29
3.2 Tillämpningsområdet m. m.	30
3.2.1 Ny ransoneringslag	30
3.2.2 Villkor för lagens tillämpning	30
3.2.3 Arbetskonflikt	33
3.2.4 Riksdagens medverkan — underställning	34
3.3 Befogenhetsbestämmelserna m. m.	35
3.3.1 Reglering av handel m. m.	35
3.3.2 Förfogande	36
3.3.3 Förbrukningsdämpande avgift	39
3.3.4 Överförbrukningsavgift	39
3.3.5 Avläsnings- och uppgiftsskyldighet m. m.	42
3.3.6 Avstängning	43
3.3.7 Besvärsordningen	44
3.4 Översyn av ransoneringsystem inom livsmedelsområdet	45
4 Remissyttrandena	46
5 Föredraganden	46
5.1 Allmänna synpunkter	46
5.2 Förutsättningar för lagens tillämpning	48
5.2.1 Tillämpningsområdet	48
5.2.2 Beslut om lagens tillämpning	53
5.3 Befogenhetsbestämmelserna	55
5.3.1 Reglering av handel m. m.	55
5.3.2 Förfogande	55
5.3.3 Förbrukningsdämpande avgift	58

5.4	Särskilda bestämmelser avseende energi	60
5.4.1	Överförbrukningsavgift	60
5.4.2	Överförbrukningsavgift vid kollektivleveranser	60
5.4.3	Avläsnings- och uppgiftsskyldighet m. m.	63
5.4.4	Avstängning	65
5.5	Besvärsordningen	65
5.6	Särskild fråga om översyn av ransoneringssystem inom livs- medelsområdet	66
6	Upprättade lagförslag	66
7	Specialmotivering till framlagda lagförslag	67
7.1	Förslaget till ransoneringslag	67
7.2	Förslaget till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928: 370)	97
7.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1973: 861) om lokal kristidsförvaltning	97
7.4	Förslaget till lag om ändring i oljekrislagen (1975: 197)	98
8	Hemställan	99
9	Beslut	99
	<i>Bilaga 1</i> Utredningens lagförslag	100
	<i>Bilaga 2</i> Sammanställning över remissyttrandena	112
	Utdrag av lagrådets protokoll den 18 november 1977	142
	Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 8 december 1977	146

